National Library
of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

Ex. A

S. o. u.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1943:45
HANDELSDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE

AVGIVET AV

1938 ÅRS GRUVSAKKUNNIGA

Gruvor

STOCKHOLM
1943

Statens offentliga utredningar 1943

Kronologisk förteckning

1. Betänkande med författnings- och organisationsförslag för genomförande av ett förstatligande av den allmänna väghållningen på landet m. m. Beckman. 321 s. **K.**
2. Flyttningsersättningssakkunniga. Betänkande med förslag till författningar angående ersättning för flyttningskostnad. Marcus. 156 s. **Fi.**
3. 1941 års familjebeskattningssakkunniga. Betänkande med förslag till ändrade grunder för familjebeskattningen. Marcus 170 s. **Fi.**
4. Utredning rörande skogsnäringens ekonomiska läge med förslag till åtgärder för höjande av näringens bärkraft. 3. Skogsbrukets transportfrågor: Vägar och järnvägar. Idun. 260 s. **Jo.**
5. Utredning rörande polismäns anslutning till politiska ytterlighetsriktningar m. m. Norstedt. 40 s. **S.**
6. Utredning och förslag angående pappersformaten inom statsförvaltningen. Beckman. 116 s. **H.**
7. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. Bilaga 1. Hygieniska förutsättningar för skolarbetet. Av U. Hjärne. Idun. 66 s. **E.**
8. Betänkande angående levnadskostnadsindex. Norstedt. 147 s. **Fi.**
9. Utredning och förslag angående statsbidrag till daghem och lekskolor m. m. Beckman. 99 s. **S.**
10. 1940 års civila byggnadsutredning. Betänkande 1. Förslag till ändringar i Kungl. Majits byggnadsstadga samt till föreskrifter rörande planläggning och utförande av byggnad för vissa vårdanstalter och folktandpolikliniker. Beckman. 80 s. **K.**
11. Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 4. Förslag till åtgärder för textilforskningens ordnande. Hæggström. 82 s. **H.**
12. Betänkande med förslag till statliga åtgärder för stödjande av den privata motorlösa flygningens och modellflygningens utveckling. Beckman. 77 s. **Fö.**
13. Besparingsberedningens slututlåtande. Marcus. 158 s. **Fi.**
14. Betänkande angående åtgärder mot spekulation i vattenkraft. Norstedt. 79 s. **Ju.**
15. Utredning och förslag angående statsbidrag till social hemhjälpsverksamhet. Beckman. 87 s. **S.**
16. Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 5. Förslag till åtgärder för järn- och metallforskningens ordnande. Hæggström. 79 s. **H.**
17. Tillströmningen till de fria fakulteterna och arbetsförhållandena närmast efter avlagd examen samt militärtjänstgöringens inverkan på universitetets- och högskoleungdomens studier och ekonomiska förhållanden. Norstedt. 145 s. **S.**
18. Utredning och förslag angående planmässigt sparande för familjebildning och statens bosättningslån. Beckman. 68 s. **S.**
19. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. Bilaga 2. Den psykologiska forskningens nuvarande ståndpunkt i fråga om den psykiska utvecklingen hos barn och ungdom m. m. Idun. 81 s. **E.**
20. Betänkande med förslag angående omorganisation av rättsmedicinalväsendet i riket. Beckman. 182 s. **S.**
21. Betänkande med förslag till reglering av det militära arvodesväsendet. Beckman. 165 s. **Fi.**
22. Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 6. Förslag till åtgärder för den geotekniska forskningens ordnande. Hæggström. 65 s. **H.**
23. Undersökning av taxeringsutfallet beträffande jordbruksfastighet å landsbygden vid 1938 års allmänna fastighetstaxering. Norstedt. 170 s. **Fi.**
24. Betänkande med förslag till lag om redovisningsmedel m. m. Norstedt. 77 s. **Ju.**
25. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 3. Tiden juli 1941—juni 1942. Idun. 528 s. **Fo.**
26. Ladugårdsbyggnadssakkunniga. Meddelande nr 1. Djurstallars planering, värmehushållning och ventilation. Rydahl. 153 s. **Jo.**
27. Betänkande med förslag till lag om folkskyddsväsendet (folkskyddslag) m. m. Beckman. 406 s. **S.**
28. Betänkande med förslag angående den statliga statistikens organisation m. m. Marcus. 146 s. **Fi.**
29. Betänkande rörande sinnesslövårdens organisation med hänsyn till erforderliga åtgärder för beredande av skolundervisning åt bildbara sinnesslöa barn. Norstedt. 161 s. **S.**
30. Stadsplaneutredningen 1942. 2. Förslag till vissa ändringar i byggnadsstadgan. Norstedt. 77 s. **Ju.**
31. Utredning med förslag angående reglering av den territoriella församlingsindelningen i Göteborg. Av E. Schalling. Hæggström. 118 s., 2 kartor. **E.**
32. Betänkande med förslag till hamnförordning. Norstedt. 101 s. **H.**
33. Betänkande rörande reglering av löner och tjänsteförhållanden m. m. för lärarpersonal vid statsunderstödda sinnesslöskolor. Norstedt. 72 s. **S.**
34. Betänkande med utredning och förslag angående den högre tekniska undervisningen. Hæggström. 447 s. **E.**
35. Tabellbilaga till betänkande med utredning och förslag angående den högre tekniska undervisningen. Hæggström. 155 s. **E.**
36. Bihang 1 till betänkande med utredning och förslag angående den högre tekniska undervisningen, innehållande förslag angående läroämnen, lärarbefattningar samt läro- och timplaner vid tekniska högskolan i Stockholm och Chalmers tekniska högskola. Av H. Kreüger och S. Hultin. Hæggström. 215 s. **E.**
37. Bihang 2 till betänkande med utredning och förslag angående den högre tekniska undervisningen, innehållande förslag angående byggnader samt utrustning och möblering för tekniska högskolan i Stockholm samt Chalmers tekniska högskola. Av H. Kreüger och S. Hultin. Hæggström. 131 s. **E.**
38. Handledning rörande tillämpningen av administrativa fullmaktslagen. Beckman. 36 s. **S.**
39. Utredning angående Norrlands näringsliv. Idun. (2), 196 s., 1 karta. **Jo.**
40. Statliga cementbestämmelser av år 1943. Norstedt. 8 s. **K.**
41. Betänkande med utredning och förslag angående läkarutbildningen. 2. Fortsättnings- och repetitionskurser för läkare. Thule. 55 s. **E.**
42. Betänkande med förslag till militär moratorielag m. m. Beckman. 115 s. **Fi.**
43. Kommunalskatteberedningen. Betänkande med förslag till omläggning av den kommunala beskattningen m. m. Del 3. Den kommunala skatteutjämningen. Marcus. 520 s. **Fi.**
44. Betänkande med förslag angående utbildningen av värnpliktiga och fast anställt manskap vid marinen. Beckman. 436 s. **Fö.**
45. Betänkande avgivet av 1938 års gruvsakkunniga. Idun. 74 s. **H.**

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1943:45
HANDELSDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE

AVGIVET AV

1938 ÅRS GRUVSAKKUNNIGA

STOCKHOLM 1943
IDUNS TRYCKERI AKTIEBOLAG, ESSELTE AB.
318510

KUNGL. BIBLIOTEKET STOCKHOLM

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sid.

Skrivelse till departementschefen 5

Kap. I. Statens gruvegendom 7

Statsgruvefält 7

Övrig statlig gruvegendom 13

Kap. II. Av staten och enskilda bedriven malmletning i norra Sverige 19

Översikt av resultaten av statens och Bolidens Gruvaktiebolags malmletning i norra Sverige 26

1. Genom statens försorg under senare tid uppdagade eller undersökta malmförekomster i övre Norrland 27

A. Västerbottens län 27

B. De norrbottniska statsgruvefälten Liikavaara, Salmivaara och Svappavaara i Gällivare och Jukkasjärvi socknar 31

2. Av Bolidens Gruvaktiebolag under senare tid upptäckta eller undersökta malmförekomster 31

A. Västerbottens län 31

B. Norrbottens län 34

C. Sydligare län 34

Kap. III. Nu rådande splittrade förvaltning av statens gruvegendom 35

Kap. IV. Vidtagna åtgärder för nyttiggörandet av statens gruvegendom inom Västerbottens län 39

Kap. V. Formerna för nyttiggörandet av statens gruvegendom 47

Kap. VI. Förslag till organ för förvaltningen av statens gruvegendom 59

Bilaga 1. Förslag till instruktion för statens Gruvstyrelse 70

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Handelsdepartementet.

Kungl. Maj:t bemyndigade den 31 augusti 1938 dåvarande Chefen för Kungl. Handelsdepartementet bland annat att tillkalla *dels* högst fem utredningsmän för att verkställa utredning och avgiva förslag i fråga om utnyttjande av kronans malmfyndigheter i Västerbottens län m. m., *dels* ock i mån av behov särskilda sakkunniga och experter att biträda vid utredningen.

Vid utredningen borde särskilt undersökas

dels huruvida redan från början riktlinjer kunde uppdragas för en successiv exploatering av statens malmfyndigheter i Västerbotten,

dels lämpligaste sättet för kommunikationernas utbyggande och val av kommunikationsmedel,

dels huruvida vid brytning av fyndigheter med olika besittare fråga om samarbete mellan dessa kan uppkomma,

dels de former, under vilka kronan bör utnyttja sina malmfyndigheter, samt

dels huru förvaltningen av kronans privaträttsliga intressen inom gruvindustrien på lämpligaste sätt borde ordnas.

Jämlikt detta bemyndigande tillkallade departementschefen den 3 september 1938 generaldirektören och chefen för Kungl. byggnadsstyrelsen H. V. Leo, kommerserådet P. A. H. Carlborg, direktören O. C. A. Falkman, överdirektören och chefen för Sveriges geologiska undersökning A. O. Gavelin samt ledamoten av riksdagens andra kammare numera landshövdingen E. H. Lindberg att verkställa utredning och avgiva förslag i fråga om utnyttjande av kronans malmfyndigheter i Västerbottens län m. m. Tillika uppdrog departementschefen åt generaldirektör Leo att i egenskap av ordförande leda utredningsmännens arbete. Den 16 oktober 1939 förordnades dåvarande förste byråingenjören hos Kungl. kommerskollegium, bergmästaren i Södra distriktet N. R. Stahre att vara sekreterare hos de sakkunniga.

Utredningsmännen hava antagit benämningen 1938 års gruvsakkunniga.

De sakkunniga hava i skrivelse den 21 september 1939 till chefen för handelsdepartementet föreslagit, att förvaltningen av sådan gruvegendom, som kan förvärvas av kronan till följd av vissa bestämmelser i 1938 års gruvlag, tillsvidare skall handhavas av kommerskollegium.

I skrivelse den 6 november 1939 till chefen för handelsdepartementet hava de sakkunniga framhållit möjligheterna att genom bearbetning av staten tillhöriga malmfyndigheter inom Västerbottens län öka den inhemska produktionen av vissa metaller, för det fall att då utbrutna krig skulle medföra svårigheter att i tillräcklig utsträckning fortsätta importen av ifrågavarande metaller.

Genom remiss den 13 januari 1940 anmodades de sakkunniga att avgiva yttrande över en hemställan från kommerskollegium, att av riksdagen måtte utverkas bemyndigande för Kungl. Maj:t att upplåta begagnandet jämväl av kronoandelar och kronan såsom inmutare tillkommande andelar i gruvor åt svenska medborgare. Remissen besvarades genom den 3 februari 1940 dagtecknad skrivelse.

Med anledning av remiss hava de sakkunniga i skrivelse den 26 november 1940 avgivit yttrande över Sveriges geologiska undersöknings framställning om anslag för budgetåret 1941/1942 till undersöknings- och försvarsarbeten samt förberedande arbeten inom Västerbottens och Norrbottens län.

Genom remiss den 10 februari 1942 anmodades de sakkunniga att avgiva utlåtande över kommerskollegii skrivelse den 29 januari 1942 med förslag till utbyggnad av Adakgruvan till en produktion av 50 000 ton malm årligen samt uppförande av ett anrikningsverk vid Adak. Genom skrivelse den 19 februari 1942 har remissen besvarats.

De sakkunniga få nu överlämna bilagda betänkande med förslag till organ för förvaltningen av kronans gruvegendom. Med anledning av de under pågående krig uppkomna, extraordinära förhållandena har de sakkunnigas utredningsuppdrag i vissa viktiga delar föregripits genom av statsmakterna beslutade åtgärder. Sålunda har genom det så kallade legodriftsavtalet med Bolidens gruvaktiebolag vissa statliga fyndigheter lagts under brytning genom utarrendering, kommunikationsfrågan har lösts genom uppförandet av linbanan Boliden—Kristineberg och utbyggnad av Adakgruvan har beslutats. De sakkunniga hava därför och med hänsyn till i övrigt nu rådande förhållanden ej kunnat till behandling upptaga frågan om ett ur sociala och andra synpunkter önskvärt successivt utbyggande av de statliga fyndigheterna i Västerbotten. Då denna fråga, jämte därmed sammanhängande spörsmål, först senare och i annat sammanhang lärer kunna upptagas, anse de sakkunniga sitt uppdrag nu avslutat.

Stockholm den 2 december 1943.

HENNING LEO.

HARALD CARLBORG. OSCAR FALKMAN.

AXEL GAVELIN. ELOF LINDBERG.

/ *Ragnar Stahre.*

Kap. I. Statens gruvegendom.

Statsgruvefält.

Genom antagandet av 1855 års gruvestadga hade kronan avstått från sin rätt till jordägareandel i på odisponerad kronojord belägna inmutningsbara mineralfyndigheter. Denna bestämmelse övergick oförändrad i 1884 års förnyade gruvestadga, men redan kort tid efter tillkomsten av denna väcktes förslag om ändring därav. Förslaget var närmast föranlett av de vid denna tid gjorda upptäckterna av stora mineraltillgångar på kronojord inom Norrbottens län, men riktade sig i allmänhet mot det förhållandet, att kronan icke var berättigad till jordägareandel i inmutningsbara mineralfyndigheter på kronojord och därför saknade möjlighet att vid deras exploatering göra sitt inflytande gällande. 1889 års riksdag avlät en framställning till Kungl. Maj:t att taga under övervägande, huruvida det kunde lända till fördel för kronan, att å odisponerad kronojord kronan tillerkändes rätt att till hälften med inmutaren deltaga i gruvarbetet och den därav fallande vinsten. Med anledning av denna skrivelse meddelade Kungl. Maj:t i kungörelse den 19 augusti 1889 förbehåll om kronans rätt till deltagande i gruvarbete och andel i vinsten av gruva samt förbud mot utmålsläggning tills vidare av fyndigheter å kronojord, varå ansökan om mutsedel efter denna dag inkom. 1890 års riksdag avlät en ny skrivelse, vari begärdes, att Kungl. Maj:t skulle låta utarbeta förslag till sådan ändring i gruvstadgan, att malm- och mineralfyndigheter, som efter ändringens fastställande bleve upptäckta å odisponerad kronojord, måtte på det för staten gagneligaste sätt kunna disponeras. Sedan olika förslag till ändring av lagstiftningen i detta avseende under 1890-talet framkommit, tillkom den 20 oktober 1899 en lag angående ändring av vissa paragrafer i gruvestadgan, som bland annat innebar, att kronan å odisponerad kronojord skulle äga rätt till jordägareandel.

Den genom denna lag kronan tillerkända rätten till jordägareandel i fyndighet å kronojord har dock hittills ej givit upphov till något kronans direkta deltagande i gruvdrift. Genom kungl. kungörelsen den 20 oktober 1899, som ändrades genom kungl. kungörelsen den 8 juni 1900 och sedermera successivt förnyades, bestämdes nämligen, att kronans jordägareandel skulle utbjudas på arrende åt enskilda för en tid av 19 kalenderår utöver

det varunder arrendet tog sig början, eller, om arrendeavtal ej kom till stånd, lämnas obegagnad, där ej Konungen för särskilt fall annorlunda förordnade.

Redan under förarbetena till 1899 års lag hade förslag framkommit om upphävande i fråga om fyndigheter å kronojord av inmutningsrätten och dennas ersättande med ett koncessionssystem, som skulle giva kronan ett ökat inflytande på sättet för fyndigheternas utnyttjande. Till förekommande av en del missförhållanden, som framträtt under det långa provisoriet i avbidan på genomförandet av ändring i gruvlagstiftningen, infördes år 1902 ett provisoriskt inmutningsförbud för enskilda å kronojord inom Norrbottens län. Förbudet, som år 1907 utvidgades till att gälla även inom Västerbottens och Jämtlands län, förnyades sedan årligen, tills detsamma genom lagen den 31 maj 1918 innefattande särskilda bestämmelser angående rätten till inmutning inom vissa län delvis upphävdes. Sistnämnda lag, vilken ävenledes var provisorisk, upphävdes genom en ny provisorisk lag den 28 april 1926, som i stort sett innebar en återgång till tidigare bestämmelser.

Emellertid hade kronan genom inmutning, köp samt 1907 och 1908 års malmfältsavtal blivit ägare, helt eller delvis, till åtskilliga efter inmutning upptagna gruvor. Då det ej ansågs med kronans intressen förenligt, »att enskilda ägde å den till dessa gruvor hörande jord och närmast däromkring befintlig mark skaffa sig den rätt till gruvdrift, som eljest skulle genom skärpning vinnas», framkom tanken på att omkring viktigare å kronojord belägna malmfält avsätta områden, inom vilka »skärpning» ej finge äga rum. Dessa områden gåvos benämningen statsgruvefält. Förslaget om avsättande av statsgruvefält utgjorde endast en del av ett vittgående förslag till ändring av lagstiftningen angående fyndigheter å odisponerad kronojord. Enligt förslaget skulle rätt att undersöka en sådan fyndighet, »skärpning», meddelas av bergmästaren, under det att rätt till exploatering av fyndigheter å odisponerad kronojord, »gruvdriftstillstånd», skulle beviljas av Konungen. Sistnämnda förslag blev ej av 1910 års riksdag bifallet, varemot förslaget om avsättande av statsgruvefält upphöjdes till lag innefattande ändring av gruvestadgans 3 §. Därvid ersattes den i förslaget införda benämningen »skärpning» med inmutning.

I skrivelse den 11 februari 1909 anmodade chefen för jordbruksdepartementet kommerskollegium att från samtliga bergmästare infordra utredning och förslag beträffande de områden inom varje bergmästaredistrikt, som kunde anses böra förklaras utgöra statsgruvefält. Bergmästarne i de fem sydligare distrikten förklarade, att inom deras distrikt ingen känd fyndighet å kronojord vore av sådan storlek och betydelse, att avsättandet av statsgruvefält borde ifrågakomma. Bergmästaren i Norra distriktet föreslog däremot, att statsgruvefält skulle utläggas omkring praktiskt taget alla större kända malmfält inom Norrbottens län, vare sig de vore belägna å kronojord eller å enskild mark. Vid ärendets behandling hos kommerskollegium påpekades, att ett områdes förklarande för statsgruvefält skulle avse att

freda området från intrång genom skärpning och därpå följande rätt till gruvdrift. Ett statsgruvefält borde därför ej omfatta annan jord än sådan, med avseende å vilken skärpnings- och gruvdriftstillstånd kunde ifrågakomma, d. v. s. kronojord, som ej under ständig besittningsrätt innehades eller vore till boställe anslagen. Därjämte föreslog kollegium, att vissa av bergmästaren föreslagna mindre statsgruvefält skulle sammanläggas till större enheter.

Såsom ovan nämnts antog 1910 års riksdag lag om sådan ändring av gruvestadgans 3 §, att inmutning ej finge ske å sådan kronojord, som genom beslut av Konung och riksdag förklarats skola utgöra statsgruvefält. Statsgruvefältet utgör ett av noggrant angivna linjer begränsat område, som inom sig innesluter en eller flera å odisponerad kronojord belägna malmfyndigheter. Statsgruvefältets uppgift är att skydda malmfältet och däromkring liggande mark från inmutning av enskilda. Ursprungligen var förbudet mot inmutning å statsgruvefält generellt, men enligt 1938 års gruvlag har kronan medgivits rätt att inom sådant verkställa inmutning. Statsgruvefältet innebär ingen gruvrättighet och gör heller intet intrång i på vederbörligt sätt försvarade äldre gruvrättigheter inom detsamma, varigenom det kunnat utsträckas även över sådana malmfält på odisponerad kronojord, där enskilda före lagens ikraftträdande innehava brytningsrätten. Om däremot en sådan tidigare gruvrättighet går förlorad, kan den ej av enskilda genom ny inmutning återuppväckas.

I det följande lämnas en kronologisk framställning av statsgruvefältens tillkomst.

Genom kungl. kungörelsen den 2 december 1910 förklarades följande åtta områden skola utgöra statsgruvefält.

1) *Kiiruna statsgruvefält* i Jukkasjärvi socken. Omsluter utmålskomplexen å malmfyndigheterna Kiirunavaara, Luossavaara, Haukivaara, Nokutusvaara, Syväjärvi, Tuolluvaara, Tuollujärvi och Rakkurijoki. Inom statsgruvefältets gränser men ej hörande till detsamma ligga Kiruna stadsplanelagda municipalsamhälle samt ett Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag tillhörigt område vid sydöstra ändan av sjön Luossajärvi.

2) *Ekströmsbergs statsgruvefält* i Gällivare och Jukkasjärvi socknar. Innesluter utmålen å Ekströmsbergs och Laukujärvi malmfält. Det har, som längre fram nämnes, sedermera utvidgats.

3) *Svappavaara statsgruvefält* i Jukkasjärvi socken. Omfattar utmålen å Leveäniemi malmfält och större delen av utmålen å Svappavaara malmfält. Inom statsgruvefältets gränser, men undantagna från detsamma, ligga en mindre del av utmålen å Svappavaara malmfält och hela Tansari malmfält, vilka äro belägna på Svappavaara bys samfällda mark.

4) *Toppi statsgruvefält* i Jukkasjärvi socken. Omsluter de båda utmålen på malmfyndigheten Njuotjamavaara (Toppi), belägen c:a 1 kilometer väster om riksgränsbanan mellan Rautas och Rensjöns stationer.

5) *Nakerivaara statsgruvefält* i Jukkasjärvi socken. Detta avser att skydda en ofullständigt känd fyndighet på södra stranden av Torne träsk, vilken på grund av sitt fördelaktiga läge intill och under riksgränsbanan och befarade olägenheter för denna bana, om undersökningsarbeten eller gruvdrift här komme till stånd, ansetts böra utläggas till statsgruvefält.

6) *Gellivare statsgruvefält* i Gällivare socken. Innesluter större delen av det sammanhängande utmålskomplexet för Gällivare malmfält och Koskullskulle malmfält. Inom statsgruvefältets gränser, men undantagen från detsamma, ligger Malmbergets stadsplanelagda municipalsamhälle.

7) *Salmivaara statsgruvefält* i Gällivare socken. Omsluter de fyra utmålen å Salmivaara malmfält, beläget 3 mil norr om Gällivare och ett par kilometer söder om Kaitumälven.

8) *Ruoutevare statsgruvefält* i Kvikkjokks kapellförsamling av Jokkmokks socken. Detta inneslöt från början malmfälten Ruoutevare och Vallatj, men är sedermera utvidgat på sätt som längre fram skall nämnas. Inom statsgruvefältets gränser, men ej hörande till detta, ligga på båda sidor om Kamajokk delar av enskildas mark.

Genom kungl. kungörelse den 11 juni 1918 utlades ytterligare ett statsgruvefält, nämligen:

9) *Liikavaara statsgruvefält* i Gällivare socken, c:a 1 mil öster om Gällivare och omfattande utmålen å bergen Nautanen, Liikavaara och Sorvanen samt Fridhem, Snålkok, Nietsajoki och Juoikamaa. År 1923 hava de i enskildas ägo befintliga utmålen å Nautanen, Liikavaara och Sorvanen överlämnats till kronan med full äganderätt samt utmålen Snålkok och Nietsajoki sönats. Inom statsgruvefältet finnas nu endast tre av enskilda ägda utmål nämligen utmålen Agnes och Jenny i Fridhems gruvfält och Juoikamaa nr 1. Kungl. Maj:t har den 27 september 1924 beslutat, att åtgärder för försvar av de kronan tillhöriga utmålen inom statsgruvefältet ej vidare skola företagas.

Under av Sveriges geologiska undersökning utförda praktiskt-geologiska arbeten i fjälltrakterna i nordligaste delen av Jämtlands län och i Västerbottens län åren 1918—1920 upptäcktes en del malmanledningar, av vilka särskilt kisfyndigheterna Stekenjokk och Remdalen ansågos vara av sådan beskaffenhet att de borde närmare undersökas. Så långt dessa fyndigheter, belägna i fjälltrakter långt från kommunikationsleder, voro kända, kunde de visserligen knappast betecknas såsom brytvärda under normala konjunkturer. Men då det kunde befaras, att de komme att göras till föremål för en osund gruvspekulation, om kronan ej vidtoge åtgärder däremot, beslöts vid 1921 års riksdag på förslag av Kungl. Maj:t utläggande av

10) *Stekenjokks statsgruvefält* i Vilhelmina socken. Detta är beläget c:a 3 mil rakt väster om Fatmomakks kapell och omsluter den genom undersökningsarbeten kända fyndigheten Stekenjokk.

11) *Remdalens statsgruvefält* i Vilhelmina socken, beläget omkring 1 mil

norr om Stekenjokks statsgruvefält, omfattar den genom undersökningsarbeten kända fyndigheten Remdalen.

Genom det år 1927 mellan staten å ena sidan och Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag, Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund, aktiebolaget Gellivare Malmfält och Norrbottens Järnverks aktiebolag å andra sidan träffade avtalet hade kronan blivit ägare till ett stort antal utmålslagda malmfyndigheter dels på kronojord, dels på enskild jord inom Norrbottens län. Emellertid hade kronan enligt samma avtal förbundit sig att icke före den 1 oktober 1947 bryta dessa fyndigheter annat än för järn- eller ståltillverkning inom Sverige. Med hänsyn till dels ovissheten, huruvida den provisoriska lagstiftningen om förbud för enskilda mot inmutning å odisponerad kronojord skulle förbliva gällande under hela den tid, kronan enligt avtalet vore skyldig behålla kontrollen över fyndigheterna, dels den förenkling av förvaltningen, som därigenom skulle ernås, föreslog Kungl. Maj:t 1929 års riksdag utläggandet av ett antal nya statsgruvefält samt utvidgning av ett äldre sådant. I samband därmed ansågs det även lämpligt att utlägga statsgruvefält å det vid denna tid sönade Nunasvaara grafitfält samt att genom ändring av gränserna för Ruoutevare statsgruvefält inom detta innesluta magnesitfyndigheterna å Tarrekaise och trakten däromkring. Kungl. Maj:ts förslag biföllos av riksdagen. De utvidgade resp. nya statsgruvefälten äro, jämlikt kungl. kungörelse den 12 april 1929:

2 a) *Ekströmsbergs statsgruvefält* som utvidgades i huvudsakligen nordostlig riktning på sådant sätt, att det utom redan tidigare nämnda fyndigheter kom att innesluta utmålen å det genom nämnda avtal förvärvade Vieto malmfält. Inom statsgruvefältets gränser, men ej hörande till detsamma, ligga ägor till Saivorova hemman.

8 a) *Ruoutevare statsgruvefält* (i 1929 års kungl. proposition benämnt Ruotivare statsgruvefält). Det år 1910 utlagda statsgruvefältet utvidgades huvudsakligen mot väster och söder på sådant sätt att det omfattar magnesitfyndigheterna i Tarrekaisse och Måskatskaisse samt de kronan redan tidigare helt tillhöriga utmålen Kaskaivo och Rakaspakte. Inom statsgruvefältets gränser, men undantagna från detta, ligga ägor tillhörande Njunjes by.

12) *Pellivuoma statsgruvefält* i Pajala socken är beläget ungefär 3 mil nordväst om Pajala kyrkby och omfattar de två utmålen å Pellivuoma malmfält samt ett kringliggande område, som av magnetiska kartor att döma är delvis malmförande.

13) *Sautusvaara statsgruvefält* i Jukkasjärvi socken ligger omkring 11 kilometer nordost om Jukkasjärvi kyrkby och omsluter de genom ovannämnda avtal förvärvade utmålen å Sautus malmfält.

14) *Vathanvaara statsgruvefält* i Jukkasjärvi socken är beläget omkring 2 mil nordväst om Vittangi kyrka och innesluter utmålen å Vathanvaara malmfält.

För utmålen inom Pellivuoma, Sautusvaara och Vathanvaara statsgruve-

fält samt å Vieto malmfält inom Ekströmsbergs statsgruvefält skola jämlikt kungl. brevet den 14 mars 1930 vidare åtgärder för utmålens försvar ej vidtagas.

15) *Nunasvaara statsgruvefält* i Jukkasjärvi socken ligger ungefär 12 kilometer nordväst om Vittangi kyrka och omfattar ett vid avvittringen till murstensbrott avsatt, kronan förbehållet område, samt innesluter större delen av Nunasvaara grafitförekomst. En mindre del därav ligger på enskild mark i Vittangi by.

Bland de genom 1927 års avtal förvärvade malmfälten befinner sig även Tapulifältet å Kaunisvaara bys mark i Pajala socken. Till 1933 års riksdag framlade Kungl. Maj:t förslag om inköp för kronans räkning av lägenheten Kaunisvaara 3^5 samt denna lägenhets utläggande till statsgruvefält, varigenom förvaltningen av de på lägenheten befintliga utmålen skulle förenklas och förbilligas. Detta förslag bifölls av riksdagen och sålunda tillkom genom kungl. kungörelse den 22 september 1933

16) *Kaunisvaara statsgruvefält* i Pajala socken, inneslutande större delen av det till Tapuli malmfält hörande utmålskomplexet. Enligt kungl. brevet den 18 september 1936 skola vidare åtgärder för de inom statsgruvefältet belägna utmålens försvar ej vidtagas.

Genom beslut vid 1939 års riksdag och kungl. kungörelsen den 24 mars 1939 har dels

11 a) *Remdalens statsgruvefält* givits ett betydligt utvidgat område och dels norr därom utlagts ett nytt statsgruvefält benämnt

17) *Daningens statsgruvefält.*

Anledningen till att Remdalsfältet utvidgades var att vissa malmanledningar påträffats utanför den gamla gränsen. Det ansågs då lämpligt att trygga kronans rätt till även dessa.

De inom Daningens statsgruvefält kända förekomsterna av kopparmalm äro små och med hänsyn till läget icke brytvärda. Vissa skäl talade emellertid för att icke alla förekomster blivit lokaliserade. Då det vore ovisst, om mera omfattande undersökningar från statens sida här borde igångsättas inom närmaste tiden men det å andra sidan icke syntes önskvärt att området gjordes till fritt fält för en inmutningsverksamhet, som skulle försvåra en undersökning och eventuellt utnyttjande framdeles, ansågs området böra avsättas som statsgruvefält.

Sammanlagt finnas sålunda sjutton statsgruvefält, belägna inom Norrbottens och Västerbottens län. De viktigaste statsgruvefälten i Norrbottens län skydda områdena kring de stora järnmalmsfälten mot inmutning av enskilda. Inom två av dessa pågår brytning av järnmalm nämligen Kiiruna statsgruvefält, där Kiirunavaara, Luossavaara och Tuolluvaara malmfält bearbetas, samt Gällivare statsgruvefält, där Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag och Bergverksaktiebolaget Freja idka gruvdrift. Nio av de järnmalmsförande statsgruvefälten äro i sin helhet kronans egendom, nämligen Ek-

strömsbergs, Svappavaara, Toppi, Nakerivaara, Salmivaara, Pellivuoma, Sautusvaara, Vathanvaara och Kaunisvaara statsgruvefält dels direkt, dels indirekt genom innehavet av samtliga aktier i Mertainens gruvaktiebolag. Dessa statsgruvefält och inom dem belägna malmfyndigheter äro att betrakta som reservationer för framtida behov. Inom ett statsgruvefält, Ruoutevare, äges inmutareandelen i de befintliga utmålen av enskilda, under det att kronan där bevakar sin jordägarandel. Malmen, som är en titan- och vanadinförande järnmalm, torde även få anses som en reservation för framtiden. Tre statsgruvefält nämligen Liikavaara, Stekenjokk och Remdalen skydda mot inmutning av enskilda kisförekomster, vilka äro ofullständigt kända och under normala konjunkturer ej brytvärda. Huvudsakliga syftet med utläggandet av dessa statsgruvefält torde hava varit att undandraga dessa fyndigheter från enskild spekulation. Nunasvaara statsgruvefält slutligen skyddar landets största kända grafitförekomst, vilken visserligen för närvarande ej torde vara brytvärd men ansetts böra reserveras för eventuella framtida behov.

Genom utläggandet av statsgruvefält har förvaltningen av kronans gruvegendom i ej oväsentlig grad förenklats, i det att å sådana statsgruvefält, där kronan varit ensam ägare till utmålen, vidare åtgärder för utmålens försvar ej behöva vidtagas.

Övrig statlig gruvegendom.

Enligt *1884 års gruvestadga* tillföll rätten till jordägareandel i inmutningsbara mineralfyndigheter å kronojord, dels i fråga om sådan kronojord, som under ständig besittningsrätt innehades eller var till boställe anslagen eller blivit för kronans räkning till arrendator på viss tid upplåten, kronoåbon, boställshavaren eller den, som eljest innehade besittningsrätten, och dels i fråga om odisponerad kronojord, inmutaren. Genom *lag den 20 oktober 1899* angående ändrad lydelse av vissa paragrafer i gruvestadgan bestämdes emellertid, såsom förut nämnts, att å odisponerad kronojord kronan skall vara berättigad till jordägareandel.

Då kronan vid denna tid icke själv utövade någon inmutareverksamhet, kom dess på grundval av gruvlagstiftningens bestämmelser förvärvade gruvegendom tills vidare att bestå uteslutande av jordägareandelar i av enskilda inmutade fyndigheter å kronojord. Lämpligaste sättet för nyttiggörande av dessa kronans gruvintressen ansågs vara utarrendering av jordägareandelen för viss tid och till lämplig företagare, vilken ej nödvändigtvis behövde vara inmutaren. *Rätt att utarrendera kronans jordägareandel* i gruvor för en tid av högst tjugo år lämnades av 1899 års riksdag till Kungl. Maj:t. Bemyndigandet skulle gälla ett år. Det har emellertid sedermera förnyats för ett eller ett par år åt gången intill 1932 års riksdag, som beslöt, att Kungl. Maj:t

från och med den 1 januari 1933 skulle äga att tillsvidare verkställa sådan utarrendering.

Med anledning av 1899 års riksdagsbeslut utfärdades *kungl. kungörelse den 20 oktober 1899 om begagnande av kronans jordägareandel i gruva.* Enligt denna kungörelse skall kronans jordägareandel i inmutad fyndighet å odisponerad kronojord genom konungens befallningshavandes försorg på offentlig auktion utbjudas på arrende. Arrendetiden skall i allmänhet utgöra nitton kalenderår utöver det år, då arrendet tager sin början, samt räknas från den tidpunkt, då kronan enligt gruvestadgan senast äger anmäla sig till begagnande av sin jordägareandel. Gruvestadgan föreskriver, att dylik anmälan skall ske senast vid utmålsförrättningen. Arrendet skall utgå i penningar och för varje år motsvara viss del av värdet av alla de inmutningsbara mineral, som under året brutits och uppfordrats ur gruvan, dock minst 25 kronor för helt år, vare sig brytning verkställts eller ej. Kungörelsen innehåller även föreskrifter rörande innehållet i arrendekontraktet, bestämmelser rörande ställandet av säkerhet för kontraktets fullgörande m. m.

Då arrendeauktionerna enligt kungörelsen skola äga rum innan två år förflutit från inmutningens delgivning till kronan och i regel komma att hållas 16—20 månader efter denna dag, äro vanligen undersökningsarbetena på fyndigheten då ej så långt framskridna, att man kan bilda sig någon säker uppfattning om dess värde. Följden blir att anbuden å arrendet antingen helt utebliva eller också bliva mer eller mindre otillfredsställande. När arrendeavtal ej kunnat komma till stånd, skall konungens befallningshavande anmäla förhållandet till Kungl. Maj:t, som beslutar huruvida någon ytterligare åtgärd för begagnandet av jordägareandelen skall vidtagas. Om jordägareandelen lämnas obegagnad, tillfaller den inmutaren mot en årlig avgäld av $^1/_{75}$ av värdet av alla de inmutningsbara mineral, som under året brutits och uppfordrats ur gruvan. Efter tjugo år är emellertid gruvägaren skyldig att vara underkastad de bestämmelser om rätt för kronan att själv begagna jordägareandelen, vilka då må vara gällande.

Förvaltare av den kronans gruvegendom, som bestod i jordägareandelar i av enskilda å kronojord inmutade mineralfyndigheter, blev enligt 1899 års kungl. kungörelse konungens befallningshavande i det län, inom vilket fyndigheten är belägen. Kungörelsen, som av 1900 års riksdag i vissa avseenden kompletterades och förtydligades, äger fortfarande giltighet för samtliga län utom Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens, för vilka särskilda bestämmelser gälla.

Då emellertid arrendeavgiften för bearbetad gruva ej utgår med lika belopp för varje år, utan utgör viss del av värdet av alla de inmutningsbara mineral, som under året brutits och uppfordrats ur gruvan, och samma regel gäller beträffande avgälden för bearbetad gruva, där kronan ej begagnat sin jordägareandel, måste varje år en uppskattning av värdet av

dessa ämnen äga rum beträffande vederbörande gruvor samt beloppen av arrendeavgifter och avgälder med ledning härav fastställas. Enligt *kungl. kungörelse den 15 november 1907* bestämmas ifrågavarande belopp å kronans sida av en nämnd, bestående av tre av Kungl. Maj:t för tre år utsedda ledamöter, av vilka Kungl. Maj:t förordnar en till ordförande. Kungl. Maj:t utser jämväl tre suppleanter. Vid nämndens sammanträden skall vederbörande bergmästare vara närvarande för att lämna meddelanden och upplysningar rörande gruva inom hans distrikt, varom ärende vid sammanträdet handlägges. Vederbörande konungens befallningshavande, som skall delgivas nämndens beslut, har att därom underrätta arrendatorn eller gruvägaren, som, om han ej åtnöjes med beslutet, kan inom i kungörelsen angiven tid anmäla missnöje hos konungens befallningshavande. Tvist, som sålunda uppstår, skall avgöras i den ordning, lagen om skiljemän stadgar, dock att den eljest överexekutor tillkommande befogenheten att utse skiljeman i förevarande fall utövas av kommerskollegium. Å kronans vägnar utses skiljeman av konungens befallningshavande.

I den mån ärenden rörande kronans jordägareandelar påkallade Kungl. Maj:ts avgörande, handlades de inom jordbruksdepartementet.

Genom *malmfältsavtalen av år 1907 och 1908* förvärvade kronan dels meddelägareskap i *Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag,* dels nyttjanderätt under trettio år till Luossavaara malmfält, dels äganderätt till malmfälten Haukivaara, Nokutusvaara och Syväjärvi, dels slutligen samtliga aktier i *Mertainens gruvaktiebolag,* varigenom ytterligare ett antal malmfält av större eller mindre betydenhet överfördes i kronans ägo. Genom avtalet blev kronan sålunda ägare till Haukivaara malmfält med 7 utmål, Nokutusvaara malmfält med 7 utmål, Syväjärvi malmfält med 1 utmål, Tuollujärvi malmfält med 4 utmål, Mertainens malmfält med 15 utmål, Ekströmsbergs malmfält med 16 utmål, Rakkurijoki malmfält med 6 utmål, Laukujärvi malmfält med 6 utmål, Painirova malmfält med 14 utmål, Raggisvaara malmfält med 2 utmål, Järta malmfält med 2 utmål och Toppi malmfält med 2 utmål. Sammanlagt hade kronan förvärvat äganderätten till tolv malmfält med inalles åttiotvå utmål. I Mertainens och Painirova malmfält, som äro belägna på enskild jord, äger kronan hela inmutareandelen och större delen av jordägareandelen och inom övriga malmfält, som i sin helhet äro belägna å kronojord, hela inmutare- och hela jordägareandelen. Kronan förband sig genom avtalet att icke förrän viss tid förflutit inom de med nyttjande- eller äganderätt förvärvade gruvfälten bryta eller låta bryta malm för annat ändamål än järn- och ståltillverkning inom Sverige. Förvaltningen av den genom avtalet tillträdda gruvegendomen omhändertogs beträffande aktierna i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag av civildepartementet och överlämnades beträffande de av kronan med äganderätt tillträdda malmfälten till Mertainens gruvaktiebolag.

Vid 1908 års riksdag bifölls en av Kungl. Maj:t framlagd proposition om

inköp för statens räkning av all *Aktiebolaget Svappavaara Malmfält* tillhörig gruvegendom. Härigenom överfördes i kronans ägo Svappavaara malmfält med 27 utmål, Leveäniemi malmfält med 17 utmål, Tansari malmfält med 3 utmål och Salmivaara malmfält med 4 utmål. Även för de genom detta avtal förvärvade utmålen gäller samma inskränkning i nyttjanderätten, som stadgats i 1907 års avtal. Sedan kronan tillträtt denna gruvegendom, lades under år 1908 ytterligare ett utmål inom Leveäniemi malmfält, som därigenom kom att omfatta 18 utmål. Genom 1908 års avtal tillfördes alltså kronans gruvegendom 4 malmfält med sammanlagt 52 utmål. Av dessa utmål äro 18 i Svappavaara, samtliga 18 i Leveäniemi och de 4 utmålen i Salmivaara i sin helhet belägna å kronojord, 8 i Svappavaara till större delen å kronojord, 1 i Svappavaara endast till en mindre del å kronojord och i övrigt å Svappavaara byamäns gemensamma mark, samt de 3 utmålen i Tansari i sin helhet å Svappavaara byamäns gemensamma mark. Vid tiden för utmålsläggningen av dessa malmfält var Svappavaara by ännu oskiftad, varför vid förrättningarna jordägareandelarna beträffande 21 utmål i Svappavaara och samtliga utmål i Leveäniemi och Tansari i växlande omfattning bevakades av byamännen. Då emellertid enligt vid förrättningarna företett kontrakt byamännen redan år 1898 försålt sina jordägareandelar och köpehandlingen transporterats på dåvarande innehavaren av inmutarerätten, torde den laga kraften av bevakningen vara tvivelaktig. Förvaltningen av denna kronans gruvegendom överlämnades genom civilministerns skrivelse den 26 juni 1908 till Mertainens gruvaktiebolag, som skulle tills vidare ombesörja nödiga försvarsarbeten och vidtaga de ytterligare förvaltningsåtgärder, som kunna erfordras i fråga om berörda gruvegendom.

I och med 1907 och 1908 års malmfältsavtal undergick kronans gruvegendom en förändring med avseende på de innehavda andelarna i gruvor. Tidigare hade dessa andelar utgjorts endast av jordägareandelar i av enskilda inmutade fyndigheter å kronojord, men genom avtalen kom kronan att bliva ägare till såväl inmutare- som jordägareandelar i fyndigheter belägna såväl på krono- som på enskild mark. Då förvaltningen av denna egendom innebar förvaltningsuppgifter av helt annan art än som i 1899 års kungl. kungörelse förutsatts, ansågs det ej lämpligt att överlämna desamma till vederbörande konungens befallningshavande, utan uppdraget anförtroddes åt ett helt nytt förvaltningsorgan, det ovan nämnda från 1907 av kronan ägda Mertainens gruvaktiebolag. Härigenom kommo sålunda jordägareandelarna i dessa fyndigheter att undandragas konungens befallningshavandes förvaltning.

Genom *Sveriges geologiska undersökning* har staten sedan år 1917 bedrivit och bedriver alltjämt egen inmutareverksamhet, för vilken närmare redogöres i det följande.

Kronan har därjämte sedan år 1920 bevakat sina jordägareandelar inom

42 utmål på av enskilda inmutade och utmålslagda fyndigheter å kronojord inom Västerbottens och Norrbottens län. Bland dessa torde särskilt Rakkejaure och Lavers kisfyndigheter förtjäna att nämnas, den förra med 6 och den senare med 12 utmål.

Genom 1907 års malmfältsavtal hade kronan för åren 1908—1937 förvärvat nyttjanderätten till Luossavaara malmfält. År 1927 träffades emellertid ett nytt avtal mellan staten å ena sidan och malmfältsbolagen samt Norrbottens Järnverks aktiebolag å andra sidan, genom vilket avtal bland annat Luossavaara malmfält återlämnades till Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag. Som gottgörelse härför överlämnades till staten med äganderätt samtliga de gruvor och inmutade områden inom Norrbottens län, vilka tillhörde Aktiebolaget Nordsvenska Malmfält eller Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund. De malmfält, som härigenom överfördes i kronans ägo, äro Kaunisvara malmfält med 37 utmål, Marjarova malmfält med 5 utmål, Pellivuoma malmfält med 2 utmål, Juhonpieti malmfält med 4 utmål, Masugnsbyfältet med 53 utmål, Vittangifälten med 58 utmål, Lannavaarafälten med 13 utmål, Altavaara malmfält med 5 utmål, Sautus malmfält med 6 utmål och Vieto malmfält med 8 utmål samt utmålen Puoitaks 6: a och Sikträskgruvan. Genom avtalet hade kronan sålunda förvärvat 13 malmfältskomplex med tillhopa 193 utmål. I enlighet med av riksdagen uttalat önskemål hava malmfälten, i den mån det låtit sig göra, utlagts till statsgruvefält. Sålunda har av 13 utmål å Kaunisvaara bildats Kaunisvaara statsgruvefält, av de 2 utmålen å Pellivuoma samt kringliggande område Pellivuoma statsgruvefält, av 5 till Vittangifälten hörande utmål Vathanvaara statsgruvefält och av de 6 utmålen å Sautusvaara jämte omgivande mark Sautusvaara statsgruvefält, varjämte genom utvidgning av Ekströmsbergs statsgruvefält de 8 utmålen å Vieto malmfält kommit inom statsgruvefältet. I de därefter återstående 159 utmålen äger kronan hela inmutare- och jordägareandelarna i 51 utmål, inmutare- och en del av jordägareandelarna i 107 utmål, samt en del av jordägareandelen i 1 utmål.

Under åren 1929 och 1930 togs, efter initiativ av bergmästare C. I. Asplund, av Mertainens gruvaktiebolag 15 mutsedlar å Mertainens malmfält och 2 mutsedlar å Leveäniemi malmfält, vilka under åren 1929—1933 belades med utmål. Utmålen å Mertainen avse att skydda malmfältets hängande, under det att utmålen å Leveäniemi täcka en tidigare ej utmålslagd nordlig spets av malmen. Inom utmålen å Mertainen äger kronan genom Mertainens gruvaktiebolag såväl inmutare- som jordägareandelarna, varemot i de båda utmålen å Leveäniemi vissa enskilda jordägare i Svappavaara by vid utmålsförrättningen bevakat sina jordägareandelar.

Statens inkomster av gruvrörelse utgöres för närvarande till största delen av intäkter från Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolag samt arrendeavgifter.

Såsom inkomst av gruvverksamheten kan även räknas försvarsavgifter och de enligt gruvlagen utgående ansökningsavgifterna. Storleksordningen av samtliga dessa inkomster framgår av nedanstående värden för de senaste tre budgetåren:

Budgetår	Nettoinkomst från Luossavaara-Kiirunavaara A.-B.	Nettoinkomst av arrenden	Gruvförsvarsavgifter	Ansökningsavgifter	Summa
1939/1940 ...	24 124 130: 82	156 320: 91	44 310: —	790: —	24 325 551: 73
1940/1941 ...	12 969 644: 02	251 631: 53	54 155: —	2 660: —	13 278 090: 55
1941/1942 ...	13 717 301: 92	244 863: 98	66 325: —	6 605: —	14 035 095: 90

Förutom sådana *omkostnader* som i ovanstående tablå redan frångragits bruttoavkastningarna från Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolag och arrendeavgifterna förekomma utgifter för statens gruvegendom, vilka bestridas från ett å riksstaten uppfört förslagsanslag för »vissa omkostnader för statens gruvegendom». Ifrågavarande utgifter hava för de tre budgetåren uppgått till:

1939/40 ..... kronor 18 643: 90,
1940/41 ..... » 15 976: 29,
1941/42 ..... » 165 241: 85.

(I dessa utgifter för 1941/42 ingår ett till Bolidens gruvaktiebolag erlagt belopp av kronor 135 979: 33 för underskott enligt legodriftsavtalet.)

Härtill kan läggas såsom *engångskostnad* statens andel i utgifterna för de under åren 1938—1942 av Bolidens gruvaktiebolag bedrivna djupundersökningarna å Rakkejaure malmfält. Totala beloppet av denna utgift utgör för de nämnda fem åren sammanlagt kronor 550 000.

Bland statens utgifter för gruvverksamheten kan slutligen räknas de omkostnader för förvärv av gruvegendom samt utredningar av statlig sådan, vilka bestridas från anslag till Sveriges geologiska undersöknings malmletningsverksamhet, förberedande gruvarbeten och utredningar av statsgruvefälten. Denna grupp av utgifter har under förutnämnda tre budgetår uppgått till:

1939/40 ..... kronor 633 091: 32,
1940/41 ..... » 725 803: 46,
1941/42 ..... » 702 462: 13.

Kap. II. Av staten och enskilda bedriven malmletning i norra Sverige.

Från början hava malmupptäckter, i vårt land liksom annorstädes, skett av en tillfällighet. Men sedan malmerna fått större betydelse, började man givetvis mera målmedvetet eftersöka sådana.

I vårt land framträda redan vid nyare tidens början planer på en mera organiserad malmletning också från statens sida, och under Gustaf II Adolfs tidigaste regeringsår vidtagas de första offentliga, ehuru primitiva, åtgärderna härför i det att det uppdrogs åt två lappar, som alltså blevo ett slags kronans tjänstemän, att i Västernorrlanden söka efter malmstreck och ädla stenar samt att fiska pärlor i älvarna.

Det år 1637 inrättade generalbergsamtet (sedermera bergskollegium) blev redan från början ett för den tiden energiskt organ för malmletning. Förutom andra åtgärder i detta syfte anställdes nu officiella malmletare, avlönade av kronan samt ställda under bergmästarnas överinseende och kontroll. Naturligtvis förekom vid sidan av denna statliga prospektering även privat malmletning.

1600-talets officiella malmletares förnämsta insats synes hava bestått däruti, att de organiserat och utnyttjat ortsbefolkningens eller andra kringströvande personers intresse för saken. Inom norra Sverige blev det härvid huvudsakligen lapparnas lokalkännedom som togs i anspråk. Det största antalet av de nordsvenska malmfyndigheter som uppdagats före de sista årtiondena på 1800-talet äro också upptäckta efter första anvisning av lappar.

Vid mitten av 1700-talet försökte bergskollegium att förbättra malmletningsväsendet. En detaljerad instruktion utfärdades 1759 för kronans malmletare, vilka man strävade att bibringa det väsentliga av tidens vetande på området och sålunda utbilda till ett slags malmgeologer. Dessa kronans malmletare på 1700-talet voro visserligen statstjänstemän, men meningen var att de också skulle kunna nyttiggöra fynd för egen räkning. De voro med hänsyn härtill lågt avlönade och synas hava saknat behövligt kapital för resor och undersökningsarbeten. Det är därför icke att förvåna sig över att resultaten av deras arbete i det hela blev vida obetydligare än man hoppats. Malmletarbefattningarna blevo också med tiden indragna, i det övriga Sverige 1812, i Norrbottens län 1853.

De mest ingående malmletningsarbetena i Norrland under 1600- och 1700-talen samt under 1800-talets förra hälft gjordes i anslutning till försöken att nyttiggöra de efter lapparnas anvisningar upptäckta större eller såsom mera lovande ansedda fyndigheterna: *Nasafjälls-* och *Kvikkjokktrakternas* bly-silverförekomster, *Svappavaaras* och *Sjangelis* m. fl. kopparfyndigheter samt *Junosuando, Luossavaara-Kiirunavaara* och *Gällivare* m. fl. järnmalmsfyndigheter. Men då exploateringsförsöken på dessa förekomster endast ledde till ekonomiska förluster, för staten likaväl som för enskilda företagare, var det givetvis ej att vänta, att det skulle lyckas bättre med de mindre betydande fyndigheter, som efter hand uppdagades inom samma trakter.

Redan på 1500- och 1600-talen hade smärre misslyckade gruvförsök gjorts inom det nedervästerbottniska malmdistriktet. De återupptogos i något större skala på 1700-talet, då t. o. m. små kopparhyttor uppfördes vid Storkågeträsk några mil NV om Skellefteå. Något senare försökte man tillgodogöra förmodade silverfyndigheter inom samma distrikt. Alla dessa äldre gruvförsök i Västerbotten baserade sig emellertid på värdelösa mineraliseringar och måste därför övergivas.

Från senare hälften av 1600-talet och från 1700-talet datera sig en rad upptäckter och gruvförsök av ädelmalmer i Jämtlands och Gävleborgs län såsom *Ljusnedalens* och *Åreskutans* kopparmalmsfyndigheter och *Oldens* silverförekomst inom Jämtlands län samt *Los* koppar- och koboltfyndighet m. fl. i Gävleborgs län. De omkring mitten av 1700-talet uppdagade kopparmalmsförekomsterna vid Åreskutan voro de ojämförligt viktigaste av dessa upptäckter.

Särskilt omnämnande i samband med redogörelsen för malmletningen i norra Sverige under äldre tider förtjänar den för sin tid omfattande inventering och beskrivning som S. G. Hermelin i slutet av 1700-talet och första början av 1800-talet åstadkom över Norrbottens län. I samband med denna inventering står uppdagandet av *Ruoutevare* järnmalmsfält i Kvikkjokks socken jämte åtskilliga andra smärre fyndigheter i Norrbottens län.

Under 1800-talets förra del uppdagades åtskilliga föga betydande malmfyndigheter inom nedre delen av Norrbotten samt i några av de sydligare Norrlandslänen. Mot slutet av detta århundrade vidtog emellertid en ivrigare malmletning inom Norrbottens län, framkallad av Gällivare- och Kiirunafältens upptagande till exploatering samt Gällivare- och Ofotenbanornas byggande. Denna prospektering avsåg i första hand järnmalmer samt kulminerade under 1890-talets senare hälft. Förutom att en del från äldre tid bortglömda fyndigheter återfunnos och andra närmare undersöktes, blevo under denna tid mer än ett tiotal nya malmfält uppdagade, varav flera betydande såsom *Tuolluvaara, Mertainen, Leveäniemi, Painirova, Nokutusvaara* m. fl.

Under de båda första årtiondena av 1900-talet var den mera systema-

tiska malmletningen inom Norrbottens län huvudsakligen förlagd till Jukkasjärvi malmtrakt och Pajala socken. De gamla *Junosuandofälten* blevo ingående undersökta och *Vittangitraktens* järnmalms- och grafitfyndigheter uppdagades. C:a 2 mil väster om Kiruna upptäcktes *Vietovare* järnmalmsfyndighet samt inom Pajala socken *Kaunisvaaras* och *Sahavaares* betydande järnmalmsfält. Härtill kommo ett antal smärre fyndigheter inom andra områden.

Den mest omfattande malmprospektering som förekommit i vårt land påbörjades några år före 1920 och har pågått till våra dagar. Den har bedrivits dels av staten genom Sveriges geologiska undersökning, dels av Centralgruppens Emissionsaktiebolag, sedermera ersatt av dess dotterföretag, Bolidens Gruvaktiebolag. Särskilt sistnämnda bolag har arbetat i en omfattning och med resurser som sakna tidigare motsvarigheter ej blott i Sverige utan även i flertalet andra länder.

Det torde därför vara påkallat att något närmare redogöra för dessa av staten å ena sidan och bolaget å den andra bedrivna prospekteringar.

År 1858 inrättades Sveriges geologiska undersökning med uppgift att handhava landets geologiska utforskande under hänsynstagande särskilt till berg- och jordarternas praktiska betydelse. Ämbetsverkets första uppgift blev att skapa en fastare grundläggande kunskap om landets geologiska byggnad i allmänhet samt beträffande malmerna först och främst kännedom om deras beskaffenhet och förekomstsätt. Många viktiga specialutredningar över malmförekomster utfördes under ämbetsverkets tidigare årtionden, men med undantag för prospektering efter de då icke inmutningsbara mineralen apatit och magnesit på 1890-talet bedrevs ingen systematisk malmletning från undersökningens sida under 1800-talet och första årtiondet av innevarande århundrade.

Ämbetsverket hade länge ej heller vare sig åliggande eller befogenhet att för statens räkning inmuta malmanledningar, om sådana påträffades under fältarbetena. Tvärtom avböjde vederbörande departementschef under senare delen av 1890-talet ett från undersökningen muntligen framställt förslag, att av undersökningens tjänsteman påträffad malmanledning skulle inmutas för kronan. Under denna tid praktiserades huvudsakligen, att undersökningens tjänstemän i sina arbetsjournaler och eventuellt i senare offentliggjorda publikationer beskrevo sina fynd och iakttagelser över malmanledningarna. I vissa fall blevo de enskilda jordägarna särskilt underrättade därom, och några gånger (avseende fynd å kronomark) synas andra enskilda hava underrättats om fynden samt inmutat desamma.

Första gången Sveriges geologiska undersökning bemyndigades att inmuta malmfyndighet för kronans räkning var år 1908, då Kungl. Maj:t på framställning från ämbetsverket förordnade, att den verkets tjänsteman som ledde utredningen rörande malmfyndigheter efter inlandsbanan skulle, om anledning därtill yppades, taga inmutningar för kronan. Men detta för-

ordnande gällde endast den ifrågavarande specialutredningen och kom under denna icke till användning. Anledning till dess förnyande ansågs under en följd av år icke föreligga.

Den brist på ädlare metaller samt svavelkis m. m., som det 1914 utbrutna världskriget medförde i vårt land, blev den direkta anledningen till en förändring i dessa avseenden samt ledde efterhand till skapandet av de förhållanden som nu råda.

När det under förra världskriget, vid sidan av inventeringen av förut kända kismalmsförekomster, gällde att försöka fortast möjligt påträffa nya sådana, vände geologiska undersökningen först sina blickar till fjälltrakterna i norra Jämtland och Västerbottens län. På norska sidan gränsen i dessa trakter hade nämligen ej långt före världskriget blivit kända stora tillgångar av kismalmer under geologiska förhållanden som syntes fortsätta även på svensk sida. Dessutom hade vid denna tid några smärre kisanledningar upptäckts i norra Jämtland.

I samband med en allmän inventering av de geologiska möjligheterna i nordligaste Jämtlands och Västerbottens läns fjälltrakter, påbörjade alltså Sveriges geologiska undersökning år 1917 malmletning därstädes. Med stöd av samma år meddelat nådigt bemyndigande togos också nu för första gången av ämbetsverket inmutningar å en svavelkisindikation i Tärna socken. Förordnande att för kronans räkning taga inmutningar meddelades från och med 1917 årligen undersökningens chef (eller honom underställd tjänsteman), till dess år 1925 detta bemyndigande gavs obegränsad giltighetstid.

Under de fortsatta undersökningarna i fjälltrakterna uppdagade och inmutade geologiska undersökningen de sedermera såsom statsgruvefält avsatta *Stekenjokks* och *Remdalens* svavelkis-kopparmalmsförekomster.

Då undersökningen år 1920 upptog på sitt arbetsprogram en genom tidigare översiktsresor förberedd systematisk undersökning av nedre Västerbottens berggrund, påbörjade den arbetet inom den del av Norsjö socken, där man sedan tiden omkring sekelskiftet kände ett par anmärkningsvärda blockindikationer på svavelkis-kopparmalm, vilka varit föremål för dittills resultatlösa lokaliseringsförsök, varvid även några obetydliga guldhaltiga arsenikkisanledningar påträffats i fast klyft. Samtidigt företogs vissa utredningar inom delar av Malå och Lycksele socknar, vilka befunnits mineraliserade.

Genom kombinerade geologiska och geofysiska arbeten (särskilt elektriska undersökningar sedan metoderna härför från och med 1918 utvecklats till praktisk brukbarhet) kunde redan 1920 ett par smärre fyndigheter *(Bjurträskgruvan* och *Norrliden)* inom Norsjö socken lokaliseras och inmutas. Dessas betydelse låg huvudsakligen däri, att genom dem läget av huvudmalmzonen i trakten blev i stora drag fastställd.

Redan 1918 hade Centralgruppens Emissionsaktiebolag påbörjat vissa

orienterande undersökningar i Norsjö socken, vilka år 1920 föranlett en del inmutningar därstädes.

För undvikande av intressekonflikter träffades efter någon tid mellan geologiska undersökningen och bolaget överenskommelse om en viss områdesfördelning för undersöknings- och inmutningsverksamheten i denna trakt. För Sveriges geologiska undersökning förbehölls den sträckning efter den malmförande zonen genom Norsjö, som av denna upptagits till undersökning och då delvis redan inmutats, medan bolaget skulle bedriva sin malmletningsverksamhet inom de delar av stråket nordväst och sydost om geologiska undersökningens undantagsområde, där bolaget funnit och inmutat andra indikationer. Längre utanför det ursprungliga huvudområdet i Norsjö arbetade de båda företagen fritt men med iakttagande av överenskommelsen att icke störa varandras verksamhet.

För Sveriges geologiska undersöknings vidkommande ägnades de närmaste åren efter 1920 — förutom åt den övervägande allmänna geologiska utredningen av trakten — dels åt undersökningar av malmindikationerna inom det för densamma reserverade Malånäsområdet i Norsjö socken, dels åt undersökningar av nya malmindikationer som under arbetenas gång påträffats i övre delen av Malå socken, i östra delen av Lycksele socken samt även inom Jörns socken. Inom Malånäsområdet lokaliserades och inmutades år 1922 de tre svavelkis-kopparmalmsförekomsterna vid *Bjurfors* samt zinkblymalmsfyndigheten vid *Bjurliden,* vilka fynd under de därpå följande åren ökades med ett par smärre svavelkis- och arsenikkisanledningar, *Östra Högkullas* zink-blymalmsförekomst och *Skäggträskbergets* zink-kopparmalmsanledningar m. fl.

Vid *Vindelgransele* i Lycksele socken hade redan 1922 påträffats en malmindikation som 1924 lokaliserades till två varandra närbelägna små förekomster av zink-blymalm och koppar-svavelkismalm. Förekomsterna voro små, men ett flertal andra indikationer i trakten mellan Vindelälven och sydvästra delen av Malå föranledde fortsatt malmletning över ett vidsträckt område, en malmletning som på grund av små anslag kom att utsträckas över många år. Länge påträffades endast helt små fyndigheter, bland vilka kunna nämnas *Granlunda* koppar- och zink-blymalmsförekomst m. fl. År 1933 lokaliserades emellertid *Rävlidens* kopparmalms- och zink-blyfyndighet väster om Kristineberg och 1939 något nordligare *Rävlidmyrans* zink-blyförekomst. Inom det malmförande stråk som sträcker sig mot nordost och öster ifrån Kristineberg påträffades flera smärre kisanledningar samt *Brattmyrhögens* svavelkisfyndighet.

Redan år 1921 hade geologiska undersökningen i närheten av *Kuorbevare* i norra delen av Malå socken upptäckt en kopparmalmsindikation som några år senare föranledde påbörjandet av en ingående geologisk-geofysisk undersökning av hela denna trakt. Undersökningen ledde efter hand till lokaliserandet 1930 av *Adakgruvans* kopparmalmsförekomst, sedermera följd

av en svärm mindre kopparanledningar, vidare »*Lindsköldsmalmen*» och *Rudtjebäckens* koppar- och zinkförande svavelkisfyndighet, samtliga belägna inom ett område med oval omkrets och c:a 5 kilometers längdaxel.

Större delen av geologiska undersökningens malmprospektering inom Västerbottens län har från sista delen av 1930-talet ägnats åt närmare utredningar av malmförningen inom det ifrågavarande Kuorbevaredistriktet samt Rävliden—Rävlidmyran-fyndigheterna i Lycksele.

Även Malånäsbältet samt flera mineraliserade områden i Jörns, Stensele och Sorsele socknar hava under samma tid varit föremål för kompletterande arbeten. Och inom *Västerbottens läns fjälltrakter* hava de kisförande områdena ytterligare undersökts. Flera smärre kopparmalmsförekomster hava här påträffats men icke någon större fyndighet.

Från och med år 1940 har detaljprospektering upptagits på statsgruvefälten *Liikavaara, Salmivaara* och *Svappavaara* med närmaste omgivningar i Norrbottens län. Samtidigt har påbörjats prospektering efter manganmalm inom östra delen av *Jokkmokks* och en angränsande del av *Gällivare* socknar.

Centralgruppens Emissionsaktiebolag — vars verksamhet på ifrågavarande område senare fullföljts av dess dotterbolag *Bolidens gruvaktiebolag* — hade åren 1917—1918 börjat en orienterande undersökning efter sulfidmalmer särskilt i norra Sverige. Härvid hade bolaget bland annat lokaliserat Kristinebergs svavelkis-kopparmalmsfält i Lycksele. Men bolaget kom att gå miste om inmutningarna till detta fält, som härigenom kom i andra ägares händer och preliminärt undersöktes av dessa. Sedan malmfältet år 1930, efter förra ägarens obestånd, åter förvärvats av Bolidens gruvaktiebolag, igångsatte detta den omfattande utredning av detsamma, som slutligen lett till dess nu pågående exploatering.

Inom Norsjö socken påbörjade, såsom redan nämnts, Centralgruppens Emissionsaktiebolag sin egentliga prospektering ungefär samtidigt med geologiska undersökningen. Verksamheten utvidgades starkt från 1921 och de närmast följande åren samt utsträcktes även till de angränsande socknarna.

På grundval av 1921 och 1922 påträffade indikationer lokaliserade och uppborrade bolaget under 1923 och 1924 *Näslidens* svavelkisförekomst och *Rakkejaures* koppar-zink- och arsenikkisförande malmfält, båda i sydöstra delen av Malå socken, samt *Mensträsks* förekomster av zinkförande och kopparhaltig svavelkis i Norsjö socken. De båda sistnämnda fälten med sina omgivningar blevo sedermera under en följd av år föremål för omfattande utredningar, och Rakkejaurefältet har från och med 1938 varit föremål för ingående djupundersökningar, i vilka staten såsom innehavare av jordägareandelen deltagit.

Under början av 1920-talet upptog bolaget även undersökningar av vissa

indikationer som påträffats i Malånässtråkets fortsättning mot sydost. Dessa undersökningar ledde efter hand till upptäckterna av de fyndigheter av mer eller mindre kopparhaltig svavelkis, vilka gå under benämningarna *Svansele-, Åsen-* och *Kedträskmalmerna.*

Mycket arbete ägnade bolaget såväl under denna tid som långt senare åt prospektering på blockindikationer inom Petikträskområdet norr om Skellefteälven. Endast två små förekomster ha hittills kunnat lokaliseras härstädes, men den mindre av dessa, *Holmtjärn,* blev trots sin ringa storlek av betydelse såsom stimulans för den fortsatta prospekteringen, emedan den uppvisade en dittills inom malmdistriktet icke påträffad hög guldhalt.

Bolagets viktigaste upptäckt gjordes emellertid i slutet av 1924 och början av 1925, då *Bolidenfältet* påträffades efter några års ivrigt sökande efter moderklyfterna till tvenne längre österut år 1921 funna svavelkisblock.

På upptäckten av Boliden följde en omfattande utredning av detta malmfälts tillgångar och deras utvinning men också en ytterligare starkt stegrad prospekteringsverksamhet från bolagets sida. Inom Västerbottens och närmare liggande delar av Norrbottens län anknöt denna först och främst till områdena för bolagets tidigare upptäckter. Särskilt intensivt undersökt blev området omkring Boliden, vilket i själva verket alltjämt är föremål för prospektering. Ett flertal ytterligare malmförekomster hava också under årens lopp framkommit inom Bolidendistriktet: *Långsele, Brännan, Gillergruvan, Åkallamalmerna, Mångfallberget, Långdal* och *Kankberget.* Några av dessa äro visserligen så vitt man nu kan se av mindre betydelse, men flera andra äro otvivelaktigt värdefulla, om också ingen av dem kan jämföras med Bolidengruvan. Belysande för huru viktigt det kan vara att fortsätta prospektering inom ett malmförande område är att ännu så sent som under 1942 en avsevärd ny fyndighet, *Kankberget,* kunnat uppdagas inom denna så länge och ingående undersökta trakt. De senaste åren har bolaget i sydöstra delen av Malå socken upptäckt *Lainijaure* nickelmalmsförekomst.

Under senare hälften av 1920-talet och första hälften av 30-talet har bolaget dels undersökt och inmutat några tidigare kända malmanledningar inom *Tärna socken i Västerbottens läns fjälltrakter,* dels där upptäckt flera nya smärre fyndigheter av svavelkis-, koppar- och bly-zinkmalm.

En omfattande malmprospektering har även sedan 1930-talet bedrivits av bolaget inom *Norrbottens län.* Förutom ett flertal smärre malmanledningar och indikationer har såsom resultat av dessa arbeten framkommit *Lavers* under brytning varande kopparmalmsfält i Älvsby socken, *Liikavaara-Aitikvares* kopparmalmsfyndigheter i Gällivare socken och *Saulo* blymalmsfyndighet i fjälltrakterna inom Arjeplogs socken m. fl. Samtliga nämnda förekomster äro belägna på kronomark, varför staten är meddelägare i desamma.

Efter mångåriga sedan år 1930 bedrivna undersökningar av blyglansimpregneringar hos vissa sandstenar längs fjällkedjan, från Dalarna i söder till nordligaste Norrbotten i norr, har bolaget under senare år omkring sjön

Stor-Laisan i Arjeplogs socken funnit och inmutat större och rikare förekomster av sådan blymalm. Den största av dessa har nyligen börjat bearbetas.

Inmutningar på anledningar av liknande blymalm hava på senare tiden av bolaget tagits i Dorotea socken av Västerbottens län och i Tåsjö socken av Västernorrlands län.

Beträffande den prospektering som av bolaget för övrigt bedrivits inom sydligare delar av landet, må endast framhållas, att denna inom *Västernorrlands län* lett till upptagande av *Förnätra* gamla nickelmalmsfyndighet i Nätra socken. Inom *Gävleborgs län* har malmletningen inom *Los* gamla koppar-koboltdistrikt lett till upptäckt av några smärre kopparmalmsförekomster, varjämte inom *Torsåkers* malmtrakt några smärre zink-bly förekomster påvisats samt inom Ramsjö socken två mindre kopparmalmsfyndigheter blivit upptäckta.

Inom *Kopparbergs län* har bolaget under en följd av år på 1930-talet bedrivit omfattande prospekteringsarbeten, varvid några smärre zink-blyfyndigheter inom Bjursås, Åls och St. Kopparbergs socknar blivit lokaliserade och undersökta.

För övrigt har bolaget granskat äldre fyndigheter och indikationer även inom andra län än de uppräknade.

Översikt av resultaten av statens och Bolidens Gruvaktiebolags malmletning i norra Sverige.

Av redogörelsen i det föregående framgår, att under malmletningsperioden efter 1918 ett särdeles betydande antal ädelmalmsfyndigheter blivit uppdagade inom Västerbottens och Norrbottens län. Antalet nyupptäckta fyndigheter uppgår till många tiotal. Denna siffra säger emellertid icke mycket. Många förekomster indicera tillsvidare endast *möjligheter* till blivande exploatering av malmtillgångar som vid dem eventuellt kunna påvisas genom mera i detalj gående undersökningar. Även för de närmare undersökta större och brytvärda fyndigheterna kunna tillgångarna av de olika malmslagen icke exakt angivas, dels emedan man överhuvudtaget icke känner en gruvas malmförråd förrän denna är utbruten, dels på grund av den växlande sammansättning som sulfidmalmerna kunna besitta inom olika partier av en och samma förekomst.

I det följande lämnas därför endast en allmän karakteristik av statsfyndigheterna samt en kort översikt över Bolidenbolagets under samma tid upptäckta eller undersökta malmförekomster. Att inga data över de sistnämndas innehåll meddelas beror därpå att bolaget icke önskat sådana uppgifter offentliggjorda. Ett flertal mer eller mindre nära varandra liggande förekomster sammanföras till större grupper.

1. Genom statens försorg under senare tid uppdagade eller undersökta malmförekomster i övre Norrland.

A. Västerbottens län.

Vad först beträffar de för denna utredning närmast ifrågakommande genom *statens* försorg upptäckta fyndigheterna, kunna dessa inom nedre Västerbotten sammanfattas i fyra grupper, nämligen *Malånäsgruppen, Brattmyrhöggruppen, Adak-Kuorbevaregruppen* och *Rävliden-Granlunda-Vindelgranselegruppen.*

Malånäsgruppen.

Inom Malånäsgruppen äro hittills kända *Bjurforsfältet, Bjurlidenfyndigheten, Bjurträskgruvan* och *Östra Högkulla* samt de fyra smärre malmanledningarna *Skäggträskberget, Norrliden, Snåttermyran* och *Önusberget.*

Bjurforsfältet består av 9 utmål.

Den viktigaste malmkroppen, »Bjurfors Östra», utgöres av en kopparsvavelkismalm med i genomsnitt 31 % svavel och 2·4 % koppar samt låga ädelmetallhalter. På grund av malmens flacka läge och ringa djupgående är fyndighetens kända malmmängd emellertid icke så stor.

Något väster om föregående finnes en zinkförande svavelkismalm, varav en del håller i medeltal 36 % svavel, 5 % zink, något bly, c:a 2 gr guld och c:a 70 gr silver pr ton samt en mindre del i genomsnitt 23·5 % svavel och obetydligt zink.

Inom västligaste delen av fältet finnes en tredje malmlins av svavelkis med svavelhalter växlande mellan 42 % och något under 30 % men utan praktiskt avsevärda koppar- och zinkhalter.

4 djupborrhål hava nedslagits inom Bjurforsfältet för att utröna om på ett djup av 300—400 m under detsamma malm skulle anträffas. Härvid påträffades visserligen mineraliserade bergarter, men icke samlad malm.

Staten är helt ägare av den förstnämnda kopparmalmen, medan enskild markägare är jordägare på de båda västligare fyndigheterna.

Genom legodriftsavtal är sedan 1941 kopparmalmen öppnad för brytning av Bolidens gruvaktiebolag.

Bjurlidenfyndigheten ligger några km östligare. Omkring hälften håller zinkhaltig svavelkis med c:a 29 % svavel, 6·5—7 % zink, 0·5—1 % bly och 50—100 gr silver pr ton. Återstoden av fyndigheten utgöres av magnetkis med låga metallhalter. Fyndigheten är icke fullständigt undersökt.

Bjurlidenfyndigheten är belagd med 3 utmål. Inmutareandelen tillhör staten, jordägareandelen Bolidens Gruvaktiebolag.

Bjurträskgruvan, belägen ett par km öster om Bjurliden, håller dels zinksvavelkismalm med 36·8 % svavel och 9·3 % zink, dels zinkmalm med 27 % svavel och 10·5 % zink samt dessutom något kopparhaltig svavelkis-magnetkismalm med 35 % svavel, 2 % zink och 0·8 % koppar.

Fyndigheten omfattas av tre utmål. Staten äger både inmutare- och jordägareandelen.

Östra Högkulla zinkmalmförekomst är belägen strax nordväst om Högkulla by. Malmen är följd till c:a 130 m:s djup. Ned till detta djup beräknas finnas minst 125 000 ton malm med i medeltal 14·5 % zink, 0·65 % bly och 125 gr silver pr ton. Mer än 70 000 ton av denna mängd utgöres av malm med c:a 20 % zink, 0·9 % bly och 165 gr silver pr ton. Endast i de zinkrikare typerna finnes en till c:a 0·5 gr pr ton uppgående guldhalt. Nämnvärd halt av koppar saknas.

Förekomsten ligger inom tre utmål. Staten äger inmutare- och Bolidens gruvaktiebolag jordägareandalen.

Skäggträskbergets komplexa zink-bly-kopparmalmsfyndighet ligger endast 1 km väster om Högkullafyndigheten samt utgöres av ett flertal i närheten till varandra liggande små malmlinser. I de undersökta delarna har växling rått mellan zinkmalm med upp till 18·9 % zink, 0·70 % bly och 0·64 % koppar och kopparmalm med upp till 4·26 % koppar, 0·79 % zink och 0·34 % bly. Guld- och silverhalterna växla, upp till 4 gr guld och 234 gr silver pr ton.

Fyndigheterna ligga inom tre utmål; staten är både inmutare och jordägare.

Snåttermyran och *Norrliden,* den förra belägen 1 km söder om Malåns utlopp i Skellefteälven, den senare 2 km väster om Örträsk by, äro två förekomster av fattig svavelkis, sannolikt utan praktisk betydelse. Dock är den förra icke fullständigt undersökt.

Inom Malånäsgruppen äro även lokaliserade några smärre ädelmetallanledningar, bland vilka kunna nämnas *Österbäckens* med 2 utmål belagda zink-arsenikmalm med relativt goda guld- och silverhalter samt *Önusbergets* guld- och kopparförande kvarts. Ingen av dessa förekomster kan dock väntas få någon större betydelse, i alla händelser icke den sistnämnda.

Brattmyrhöggruppen.

Inom södra delen av Malå socken har inom ett undersökt område av några mil inmutats och utmålslagts en svavelkisförekomst benämnd *Norra Brattmyrhögen.* Fyndigheten består helt och hållet av grovkristallinisk, lättanrikad svavelkis med i genomsnitt 32·9 % svavel. Koppar och ädelmetaller saknas.

Fyndigheten är belagd med 3 utmål och tillhör helt staten.

Adak-Kuorbevaregruppen.

Ett flertal malmfyndigheter och malmanledningar äro upptäckta inom ett område som börjar några km nordväst och norr om byarna Adak och Kuorbevare i norra delen av Malå socken. Fyndigheterna ligga alla inom

ett linsformigt område av c:a 5 km:s längd och några km:s bredd. Från exploateringssynpunkt kan denna grupp betraktas såsom ett enda fält.

På grund av malmförningens uppträdande och dess egenskap att i regel vidga sig nedåt i berget har fältet varit föremål för omfattande djupunderningar som ännu pågå.

Inom den västra delen av fältet, vilken praktiskt taget uteslutande består av god kopparmalm med växlande guldhalt, äro hittills påvisade c:a $2^1/_4$ miljoner ton malm. Därav falla c:a $^3/_4$ miljon ton på *Adakgruvan,* samt $1^1/_2$ miljoner ton på den strax norr därom belägna s. k. »*Lindsköldsmalmen*».

Inom östligaste delen av området ligger *Rudtjebäckens* fyndighet, enligt hittills utförda undersökningar minst 700 à 800 m lång samt, frånsett fattigare impregnationer, mellan c:a $2^1/_2$ och 9 m bred. Malmen är en mer eller mindre zink- och kopparhaltig svavelkis. Hittills är en sträcka av 500 m av malmens längd undersökt med i genomsnitt 42·9 % svavel, 0·75 % koppar och 4·45 % zink. I de mera kopparhaltiga delarna ligger kopparhalten mellan 1 och 3 %. I de zinkrikare delarna stiger zinkhalten till c:a 18 %.

Inom andra, antingen inmutade eller utmålslagda delar av Adak-Kuorbevareområdet äro kända dels några smärre rika kopparmalmskroppar dels indikationer som kunna väntas leda till ytterligare fynd av betydelse.

Inom Adak-Kuorbevareområdet äro hittills 17 utmål lagda. Äganderättsförhållande till dessa äro följande:

I ungefär $5^1/_2$ utmål äger staten $^{17}/_{24}$ och Bolidens gruvaktiebolag $^7/_{24}$. I något över 4 utmål äro staten och Bolidenbolaget vardera hälftenägare och återstående, ej fullt $7^1/_2$ utmål, ägas helt av staten. Rudtjebäckens ännu ej utmålslagda förekomster ägas helt av staten.

Rävliden-Granlunda-Vindelgranselegruppen.

Inom denna grupp uppdagades först ett flertal smärre förekomster av koppar- och bly-zinkmalmer, av vilka de viktigaste voro *Vindelgransele-* och *Granlunda*fyndigheterna, den förra belägen vid Vindelgransele by, den senare väster om Hornträsket, båda i Lycksele socken.

Vindelgranselefyndigheten består dels av prima zink-blymalm med 25 % zink, 10 % bly, 400 gr silver och 1 gr guld pr ton, dels av zinkhaltig svavelkis med 46 % svavel, 8·9 % zink, 2·5 % bly, 150 gr silver och 1 gr guld pr ton. Dessutom förekommer i närheten en lins av fattig kopparmalm.

Fyndigheten är belagd med ett utmål. Staten äger inmutare- och Bolidens gruvaktiebolag jordägareandelen.

Även *Granlunds*fyndigheten är av små dimensioner. I västra delen består densamma av zink-blymalm med hög silverhalt. I östra delen råder kopparmalm med god kopparhalt och även hög silverhalt.

Fältet ligger inom fyra utmål som helt tillhöra staten.

De staten tillhöriga hittills bästa fyndigheterna inom denna grupp utgöras av *Rävliden* och *Rävlidmyran,* belägna den förra 5 km nordnordväst

om Säters by och nästan lika långt från Kristinebergs malmfält, den senare c:a $1^1/_2$ km norr om Rävliden.

*Rävliden*fyndigheten, som före dess öppnande för brytning (1942) undersökts, förutom i dagen, genom djupundersökningar på 40 m och 120 m:s nivåer, hade på 40 m:s nivå en längd av c:a 300 m samt är fördelad på flera intill varandra liggande malmlinser inom en total bredd av upp till 50 m. Malmen är dels kopparmalm dels zink-blymalm. På 120 m:s djup håller en större del av kopparmalmen c:a 3·6 % koppar medan en mindre del håller c:a 2·5 % koppar. Zink-blymalmen kan enligt de utförda utredningerna delas i en större rikare del med i genomsnitt c:a 11 % zink, 2 % bly, 240 gr silver och 0·4 gr guld pr ton samt mindre fattigare partier med c:a 4·5—6 % zink, c:a 0·8 % bly och c:a 100 gr silver pr ton.

Fyndigheten är belagd med 5 utmål som helt ägas av staten. Den är öppnad för gruvdrift av Bolidenbolaget enligt legodriftsavtalet.

Rävlidmyrans malmfyndighet är 500 m lång och fördelad på tre intill varandra liggande skivor med ofta höga zink-, bly- och silverhalter. Genomsnittligt håller en uppborrad nivå på ungefär 30—50 m:s djup 0·26 % koppar, 13·6 % zink, 2·46 % bly samt 300 gr silver pr ton.

Fyndigheten är belagd med 3 utmål enligt 1884 års gruvstadga samt 1 utmål enligt nya gruvlagen. I de förra äger staten inmutareandelen och en enskild markägare jordägareandelen. Det sist nämnda utmålet äges helt av staten.

Statens kisfyndigheter i Västerbottens fjälltrakter.

De genom statens undersökningar framkomna kisförekomsterna i Västerbottens läns fjälltrakter ligga inom *Stekenjokks, Remdalens* och *Daningens* statsgruvefält, samtliga belägna inom västligaste delarna av Vilhelmina socken.

Stekenjokks statsgruvefält omfattar en c:a 20—30 m mäktig men till utsträckning och malmkvantitet icke närmare känd förekomst av koppar- och något zinkhaltig svavelkis. Medelhalterna på den kända delen av hela fyndigheten är c:a 1·9 % koppar, 3 % zink och 26·5 % svavel. En obetydlig mindre lins av rik kopparmalm är påträffad i nordvästra delen av statsgruvefältet.

Remdalens statsgruvefält ligger c:a 1 mil norr om det föregående. Det hyser svavelkis med intill 40—42 % svavel, 10—12 % zink och något koppar, vanligen under 1 % men lokalt upp till c:a 10 %. Metallhalterna äro emellertid växlande och malmförekomsten oregelbunden, storleken därför icke närmare känd ehuru sannolikt icke betydande. — Flera andra kopparmalms-indikationer äro påträffade inom detta statsgruvefält, men någon större samlad malm är ännu icke funnen.

Daningens statsgruvefält ligger c:a $1^1/_2$ mil norr om Remdalenfältet. Hittills äro här blottade tre små linser av kopparrik svavelkis med intill c:a

10 % koppar och 45 % svavel samt ett genomsnitt för det kända av 4 % koppar och 32 % svavel.

Flera andra indikationer äro påträffade inom fältet, men då även dessa visat sig härröra från sannolikt mycket små malmkroppar, hava de, såsom uppenbarligen på grund av sitt läge inaktuella, ej föranlett mera omfattande utredningar.

B. De norrbottniska statsgruvefälten Liikavaara, Salmivaara och Svappavaara i Gällivare och Jukkasjärvi socknar.

Dessa statsgruvefält hava under de senaste åren varit föremål för nya ännu icke avslutade utredningar. Nya kopparmalmsindikationer hava härvid framkommit men ännu icke någon säkert brytvärd malmförekomst. Däremot har genom utredningen konstaterats, att inom *Salmivaara* statsgruvefält förekommer en betydande om också relativt svavelrik järnmalmsfyndighet.

2. Av Bolidens Gruvaktiebolag under senare tid upptäckta eller undersökta malmförekomster.

A. Västerbottens län.

Bolagets fyndigheter inom Västerbottens län kunna fördelas på 6 större grupper, nämligen *Bolidengruppen, Åsen-Svanselegruppen, Mensträskgruppen, Rakkejaure-Näslidengruppen, Kristinebergsfältet* och *Lainijaurefältet,* vartill kommer ett antal smärre spridda fyndigheter i nedre Västerbotten samt ett flertal smärre malmförekomster i *länets fjälltrakter.*

Bolidengruppen.

Under denna beteckning sammanfattas fyndigheterna mellan norra stambanan och Skellefteå.

Här märkes först *Bolidens* malmfält som nu är uppsluten till flera hundra meters djup. Malmfältet, som är mycket betydande även efter internationell måttstock, lämnar dels guld- och silverhaltig arsenik-kopparmalm, dels svavelkis. Vid malmens förädling erhålles metallerna koppar, guld, silver, kobolt, vismut och selen m. fl. samt arsenik och gediget svavel.

Fältet började exploateras i kommersiell skala år 1926.

På avstånd ifrån Boliden som växla mellan några km och c:a $1^1/_2$ mil ligga omkring ett tiotal andra fyndigheter, av vilka flera — ehuru icke i värde jämförbara med Boliden — äro ganska betydande och torde komma att exploateras när Bolidengruvans malmtillgångar börja tryta. De viktigaste av dessa äro:

Västra och Östra Åkullas koppar-svavelkisfyndigheter.

Långsele zink- och blyhaltiga svavelkismalm.

Långdals guld- och silverhaltiga svavelkis-bly-zinkmalmsfält.

Östra och Västra Renströms guld- och silverhaltiga bly-zinkmalmsförekomster.

Den nyligen upptäckta *Kankbergets* svavelkis-kopparmalm.

Dessutom förekomma inom *Bolidengruppen* ett antal smärre fyndigheter av svavelkis-kopparmalm *(Gillergruvan, Skoberget, Brännan* och *Kyrkvägsgruvan)* samt en vismut-tellurfyndighet *(Mångfallberget).* Den sistnämnda förekomsten är av praktiskt intresse genom den betydande mängd av de icke inmutningsbara mineralen andalusit och korund som förekomma vid densamma.

Av ekonomisk betydelse är också den fyndighet av icke inmutningsbara litiummineral m. m. som förekommer vid *Varuträsk* nära 2 mil ostsydost från Boliden.

Samtliga fyndigheter inom Bolidengruppen tillhöra helt bolaget med undantag för tellur-vismut-förekomsten i Mångfallberget, där staten är jordägare.

Åsen-Svanselegruppen.

Åsen-Svanselegruppen ligger mellan stambanan i öster och Malånäsgruppens fyndigheter i väster samt består av ett flertal enskilda förekomster, samtliga hysande kopparförande, stundom även zinkhaltig svavelkis. Malmernas dagareor äro delvis betydande men på grund av malmernas merendels flacka läge mindre upplysande om malmtillgångarna.

Under benämningen *Åsenfyndigheterna* sammanfattas de fyra förekomsterna »*Åsen Östra*», »*Åsen Östra Mellersta*», »*Åsen Västra Mellersta*» och »*Åsen Västra*».

C:a $1^1/_2$ km norr om Åsenfältet ligger *Kedträsk-fältet.*

Svanselefältet, det västligaste inom gruppen, består av tre intill varandra liggande fyndigheter.

Ett par mindre förekomster, »*Kedträskheden*» och »*Selgruvorna*», torde sakna betydelse.

Bolaget är ensam ägare av fyndigheterna »Åsen Östra», »Åsen Östra Mellersta», »Åsen Västra» och »Svanselegruvan». I »Kedträskheden» är staten jordägare. I »Åsen Västra Mellersta», »Kedträsk», »Svansele Väggruva» och »Selgruvorna» äro enskilda jordägare till större eller mindre delar medägare.

Mensträskgruppen.

Mensträskgruppens fyndigheter ligga vid sjön Mensträsk nordväst om Malånäsgruppen. Ett flertal malmkroppar förekomma, av vilka de flesta ligga under sjön. De bestå av kopparhaltig och oftast även zinkhaltig svavelkis.

På land öster intill sjön ligger *Långviksgruvan* med kopparhaltig svavelkis.

Två smärre förekomster i närheten, *Lomviksgruvan* och *Rågångsgruvan,* torde sakna betydelse.

Bolaget är ensam ägare av sjögruvorna förutom en liten del av den minsta

som tillhör en enskild jordägare. I Långviksgruvan, Lomviksgruvan och Rågångsgruvan är staten meddelägare, i de förstnämnda till hälften, i den sista till en fjärdedel.

Rakkejaure-Näslidengruppen.

Denna omfattar fyndigheterna *Rakkejaur* och *Näsliden,* båda belägna i sydöstra delen av Malå socken.

Rakkejaure är till arealen den största av Västerbottensförkomsterna. Den håller svavel, koppar, zink, arsenik samt litet guld och silver. Halterna äro emellertid i genomsnitt för hela fältet låga. Mindre delar hålla emellertid kopparhalter på 2 till 2·5 % och några ännu mindre partier arsenikmalm med c:a 5—6 gr guld pr ton.

För att utröna, huruvida malmhalterna på större djup bliva rikare, har bolaget och staten, som är jordägare, under senare år företagit omfattande djupundersökningar inom fältet. Dessa hava emellertid visat, att halterna ännu på flera hundra meters djup i huvudsak äro oförändrade.

Näslidens svavelkisfyndighet är belägen c:a 4 km sydväst om Rakkejaur. Den består av något koppar- och zinkhaltig svavelkis.

Förekomsten äges helt av bolaget.

Kristinebergsfältet.

Detta betydande malmfält är beläget i nordligaste delen av Lycksele socken vid gränsen till Malå socken. I sydväst och väster gränsar det till de i det föregående omtalade statsfyndigheterna Rävliden och Rävlidmyran, vilka befinna sig på endast 4—5 km:s avstånd.

Malmfältet hyser svavelkis, kopparmalm och zinkmalm. Djupundersökningar äro med goda resultat bedrivna till flera hundra meters djup.

Fältet, som är föremål för brytning i stor skala, äges helt av bolaget.

Lainijaurefältet.

Det under de sista åren uppdagade *Lainijaurefältet* strax öster om sjön Lainijaur i Malå socken samt c:a 14 km nordväst från Rakkejaure består av nickelmalm. Fältets storlek är ännu ej känt, men det har redan upptagits till brytning för tillgodoseende av landets nickelbehov.

Fältet äges till hälften av bolaget, som dessutom har arrenderat andra hälften av jordägaren.

Förutom de redan avhandlade äger bolaget inom nedre Västerbotten åtskilliga smärre fyndigheter såsom *Holmtjärn, Skogheden* och *Malådalen,* bestående huvudsakligen av svavelkis. På grund av sina ringa dimensioner torde de sakna praktisk betydelse.

Västerbottens fjälltrakter.

Inom *Västerbottens läns fjälltrakter* har bolaget undersökt ett par förut kända malmförekomster (*Tjåter* och *Unna Gaisartjåkko*) samt upptäckt tre nya sådana (*Rikarbäcken* samt *Östra* och *Västra Storbäcksgruvan*). Fyndig-

heterna hysa svavelkis med zink och bly samt stundom något guld. Vid flera av förekomsterna äro malmtyperna vackra, men fyndigheterna torde — framför allt på grund av läget — sakna aktuell betydelse.

Staten är jordägare till dessa fyndigheter.

B. Norrbottens län.

Inom Norrbottens län har Bolidens gruvaktiebolag först och främst upptäckt malmfältet *Laver* i Älvsby socken samt fyndighetsgrupperna *Liikavaara-Aitikvare* i Gällivare socken och *Stor-Laisan* i Arjeplogs socken. Därjämte har bolaget uppdagat fyndigheterna *Saulo,* även i Arjeplogs socken, samt *Svartliden* i Arvidsjaurs socken.

Lavers kopparmalmsfält äges till hälften av bolaget och till hälften (jordägareandelen) av staten, som utarrenderat sin andel till bolaget. Det är sedan år 1936 föremål för gruvdrift.

Liikavaara-Aitikvare malmområde består huvudsakligen av två större fyndigheter av relativt fattig kopparmalm, som fortsättas av en annan mindre indikation av samma slag.

På grund av de låga metallhalterna torde dessa båda fyndigheter huvudsakligen vara att betrakta såsom reserver för framtiden.

Bolaget äger inmutareandelarna, staten jordägareandelarna.

Vid sjön *Stor-Laisan* har bolaget upptäckt betydande tillgångar av flackt liggande blymalm. Malmen är påvisad över stora områden som ännu ej äro färdigundersökta; flera miljoner ton äro dock kända. Gruvbrytning har upptagits inom det hitills rikaste området i närheten av byn Laisvall.

Bolaget äger både inmutare- och jordägareandelarna.

Saulo svavelkisfyndighet med bly samt ställvis något guld och silver, belägen söder om sjön Mavasjaure och c:a 8 km öster om riksgränsen, samt *Svartlidens* kopparmalmsfyndighet c:a 1 mil västnordväst om Glommersträsk i Arvidsjaur socken äro ej närmare undersökta men torde ej, åtminstone f. n., vara av direkt ekonomisk betydelse.

Staten innehar jordägareandelarna i dem båda.

C. Sydligare län.

Inom *Västernorrlands* med angränsande delar av *Jämtlands* (och *Västerbottens*) län har bolaget på grundval av förut omtalade undersökningar inmutat (och delvis utmålslagt) ett flertal blymalmsförekomster av samma geologiska typ som de ovannämnda inom Stor-Lajsanområdet, dessutom en del smärre koppar- och nickelmalmsfyndigheter samt nyligen åtskilliga nickel- och krommalmsanledningar. Inom *Gävleborgs* län har bolaget uppdagat och utmålslagt en del smärre koppar- och koboltmalmförekomster samt inom *Kopparbergs* län två mindre fyndigheter av zink-bly-silvermalm. Den ekonomiska betydelsen av samtliga nämnda fyndigheter torde ännu ej kunna avgöras.

Kap. III. Nu rådande splittrade förvaltning av statens gruvegendom.

Någon fast och enhetlig organisation för förvaltningen av statens gruvegendom finnes för närvarande ej. De anordningar, som hittills vidtagits, hava framkommit successivt i den mån statens gruvegendom vuxit och nya förvaltningsobjekt krävt nya former för tillvaratagandet av statens intressen samt under hänsynstagande till den provisoriska karaktär det på grund av den sedan lång tid tillbaka påtänkta reformen av gruvlagstiftningen ansetts lämpligt giva dem.

Såsom framgår av kap. I hade statsmakterna under större delen av 1800-talet med avseende på statens privatekonomiska intressen i gruvhanteringen intagit en jämförelsevis passiv hållning. Redan före sekelskiftet inträdde emellertid en mera positiv inställning hos statsmakterna till denna fråga och genom lag den 20 oktober 1899 angående ändrad lydelse av vissa paragrafer i gruvestadgan den 16 maj 1884 bestämdes, att staten å så kallad odisponerad kronojord skall vara berättigad till jordägareandel. Någon direkt statlig verksamhet på gruvhanteringens område förekom ej vid denna tid. Den på grund av dåvarande gruvlagstiftnings bestämmelser förvärvade gruvegendomen kom därför att uteslutande bestå av jordägareandelar i av enskilda på odisponerad kronojord inmutade malmfyndigheter. Lämpligaste sättet för förvaltningen av denna egendom ansågs vara utarrendering till lämplig företagare på viss tid. Kungl. Maj:t fick av riksdagen i uppdrag att verkställa sådan upplåtelse för en tid av högst tjugu år och bestämmelser om formerna för utarrenderingen utfärdades genom Kungl. Maj:ts kungörelse den 20 oktober 1899 om begagnande av kronans jordägareandel i gruva, genom vilken kungörelse förvaltningen av denna statliga gruvegendom överlämnades till vederbörande *konungens befallningshavande* inom de olika länen.

Ett nytt skede i utvecklingen av statens gruvintressen inleddes genom avslutandet av de båda malmfältsavtalen av år 1907 och 1908 mellan staten å ena sidan och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund med flera bolag å andra sidan. Genom förstnämnda avtal avstod staten samtliga sina jordägareandelar i Kiirunavaara, Luossavaara och Gellivare malmfyndigheter till Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag men erhöll till gengäld preferens-

aktier i sistnämnda bolag till ett belopp motsvarande hälften av bolagets aktiekapital. Vidare erhöll staten genom avtalet dels med full äganderätt tre malmfält med sammanlagt 15 utmål, dels samtliga aktier i Mertainens gruvaktiebolag. Förvaltningen av de till staten överlämnade aktierna omhändertogs av civildepartementet men har efter departementalreformens genomförande övertagits av *finansdepartementet.*

Genom 1908 års malmfältsavtal förvärvade staten ytterligare fyra malmfält, som tidigare tillhört aktiebolaget Svappavare Malmfält.

Den genom malmfältsavtalen tillkomna gruvegendomen bestod ej såsom den äldre av endast jordägareandelar utan omfattade hela gruvrättigheter med såväl inmutare- som jordägareandelar. Då staten fortfarande saknade en sakkunnig förvaltningsmyndighet för sin gruvegendom och uppdraget att förvalta den nytillkomna egendomen lämpligen ej kunde överlämnas till vederbörande länsstyrelser, uppdrogs förvaltningen av den genom malmfältsavtalen förvärvade gruvegendomen åt *Mertainens gruvaktiebolag.*

Genom den år 1919 genomförda departementalreformen tillkom bland annat nuvarande *handelsdepartement,* till vilket överlämnades ärendena rörande statens gruvegendom såsom frågor om utarrendering av jordägareandelar, frågor om nyttiggörande av statens gruvegendom m. m.

Såsom redan nämnts omfattar konungens befallningshavandes uppdrag att förvalta viss statens gruvegendom endast den första tjuguårsperioden. Bestämmelser rörande regleringen av mellanhavandet mellan statenjordägaren och arrendatorn av en kronans jordägareandel efter utgången av nämnda tid funnos ej i vare sig riksdagens till Kungl. Maj:t lämnade uppdrag eller i 1899 års kungörelse om begagnande av kronans jordägareandel i gruva. I avsikt att åvägabringa största möjliga enhetlighet i förvaltningen av statens gruvegendom, varibland även ingår befogenhet att på statens vägnar träffa avtal om förnyad utarrendering av fyndigheter, för vilka den första tjuguårsperioden utlupit, har Kungl. Maj:t genom brev till *kommerskollegium* den 17 maj 1923 genomfört vissa provisoriska åtgärder beträffande förvaltningen av denna egendom.

Den provisoriskt genomförda regleringen innebär, att förvaltningen av statens gruvegendom i regel ankommer på kommerskollegium. Om fråga uppkommer, huruvida gruvegendomen skall nyttiggöras genom utarrendering eller på annat sätt, skall dock kollegium hava att med eget förslag underställa ärendet Kungl. Maj:ts prövning. Från kollegii förvaltning har emellertid gruvegendom av betydande omfattning undantagits. Sålunda skola alla inmutningar, som av Sveriges geologiska undersökning verkställts eller komma att verkställas för statens räkning, intill utmålsläggningen förvaltas av nämnda ämbetsverk. Jordägareandelarna i fyndigheter, som inmutats å kronojord inom andra län än Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län, skola förvaltas av länsstyrelserna i enlighet med bestämmelserna i gruvestadgan, kungörelsen den 20 oktober 1899 om begagnande av kronans

jordägareandel i gruva samt kungörelsen den 15 november 1907 med föreskrifter i fråga om bestämmandet å kronans sida av beloppet av den arrendeavgift, som skall erläggas för kronans jordägareandel i gruva m. m.; länsstyrelsernas förvaltningsbefogenhet är dock inskränkt till tiden för den första arrendeupplåtelsen. Mertainens gruvaktiebolags ovannämnda förvaltningsuppgift kvarstår fortfarande.

Den gruvegendom, som förvärvades genom 1927 års malmfältsavtal och består av tidigare aktiebolaget Nordsvenska malmfält och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund tillhöriga utmål och inmutade områden inom Norrbottens län, förvaltas av kommerskollegium i enlighet med Kungl. Maj:ts brev den 17 maj 1923.

Däremot förvaltas de utmål, som under åren 1929—1933 utlades på Mertainens och Leveäniemi malmfält, av Mertainens gruvaktiebolag.

För den latenta statens gruvegendom, som statsgruvefälten representera, finnes intet förvaltningsorgan. Något sådant är ej heller behövligt så länge intet tillgodogörande av inom desamma befintliga malmfyndigheter sker.

Förvaltningen av statens gruvegendom är sålunda för närvarande splittrad på följande statliga myndigheter:

1) *Finansdepartementet* vårdar statens innehav av aktier i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag och Mertainens gruvaktiebolag;

2) *Handelsdepartementet* förvaltar statens aktieinnehav i Ruoutevare gruvaktiebolag samt handlägger ärenden rörande nyttiggörandet av staten tillhöriga fyndigheter och delar av fyndigheter ävensom godkännandet av eventuellt upprättade preliminära avtal mellan staten och enskild företagare rörande fyndighet, där staten äger hela eller en del av gruvrättigheten;

3) *Sveriges geologiska undersökning* omhänderhaver intill utmålsläggningen de inmutningar som verkställts eller komma att verkställas för statens räkning samt leder och ombesörjer de undersökningsarbeten inom utmål i Västerbottens län, i vilka staten äger inmutareandelen;

4) *Mertainens gruvaktiebolag* ombesörjer förvaltningen av de utmål, som med äganderätt förvärvats av staten genom 1907 och 1908 års malmfältsavtal, samt av de utmål å Mertainens och Leveäniemi malmfält, som utlagts efter år 1908;

5) *Kommerskollegium* förvaltar:

a) Jordägareandelar i fyndigheter, som inmutats jämlikt lagen den 31 maj 1918 innefattande särskilda bestämmelser angående rätten till inmutning inom vissa län,

b) inmutare- och i förekommande fall jordägareandelar i utmål, som tilldelats av staten verkställda inmutningar,

c) staten tillkommande jordägareandel i fyndigheter, som tidigare varit utarrenderade genom vederbörande länsstyrelse, jämlikt 1899 års kungörelse om begagnande av kronans jordägareandel i gruva och efter utlupen arrende-

period ånyo utarrenderats. Uppbörden av arrendeavgifter åvilar emellertid fortfarande vederbörande länsstyrelse.

d) den gruvegendom, som staten förvärvade genom 1927 års malmfältsavtal,

e) staten tillkommande jordägareandel i fyndigheter, som med Konungens särskilda tillstånd inmutats efter ikraftträdandet av lagen den 28 april 1926 om inskränkning i rätten till inmutning inom vissa län, samt

f) kronoandelar i fyndigheter, som inmutats jämlikt 1938 års gruvlag,

6) vederbörande *konungens befallningshavande* inom andra län än Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län förvalta jämlikt kungl. kungörelsen den 20 oktober 1899 om begagnande av kronans jordägareandel i gruva staten tillkommande jordägareandel i jämlikt 1884 års gruvestadga inmutade fyndigheter å sådan kronojord, som icke innehaves under ständig besittningsrätt eller är till boställe anslagen. Vid sin sida har konungens befallningshavande den jämlikt kungl. kungörelsen den 15 november 1907 tillsatta nämnden för bestämmande å kronans sida av beloppet av den arrendeavgift, som skall erläggas för kronans jordägareandel i gruva m. m. All uppbörd av intäkter från åt enskilda företagare upplåten statens gruvegendom åvilar jämväl konungens befallningshavande.

Kap. IV. Vidtagna åtgärder för nyttiggörandet av statens gruvegendom inom Västerbottens län.

a. Ordnande av utfraktsmöjligheter. Nyttiggörandet av fyndigheter, i synnerhet sådana, som i likhet med fyndigheterna inom Västerbottens län äro belägna i relativt öde trakter och på långt avstånd från befintliga kommunikationsleder, kräver ordnandet av utfraktsleder för brutna och helt eller delvis förädlade malmprodukter. Redan på ett tidigt stadium har därför också kommunikationsfrågorna upptagits till diskussion.

År 1917 hade riksdagen beslutat anläggandet av en tvärbana från Jörns station på norra stambanan över Glommersträsk och Arvidsjaur till Gubblijaure vid Inlandsbanan. När Kungl. Maj:t för upptagandet av arbete på denna järnväg år 1924 äskade anslag av riksdagen, hade betydande fyndigheter av kismalm påvisats inom Norsjö och Malå socknar på södra sidan av Skellefteälven. Med anledning härav framlades i riksdagen motioner om ändrad sträckning av järnvägen, så att den skulle komma att passera genom det malmförande området och först i Glommersträsk anslutas till den redan beslutade Arvidsjaurbanan. Riksdagen beslöt emellertid att banan skulle givas den tidigare avsedda sträckningen.

I en den 30 november 1922 till Konungen avgiven promemoria rörande malm- och kalkstensförekomster inom Västerbottens län hade chefen för Sveriges geologiska undersökning påpekat, att malmgeologiska undersökningar inom Västerbottens län och vissa närliggande delar av Norrbottens län lett till påvisandet av ett antal förut okända malmfyndigheter av den beskaffenhet, att de syntes exploateringsvärda. Västerbottens läns malmförekomster vore fördelade på två områden, fjälltrakterna och det s. k. Skelleftefältet. Medan fjälltrakternas fyndigheter saknade betydelse för länets järnvägsfrågor, vore förhållandet med Skelleftefältets fyndigheter ett annat. Inom Skelleftefältet, som i ostvästlig riktning övertvärade länet från kusten till norra delen av Lycksele och södra delen av Sorsele socknar, kunde malmförekomsterna ur kommunikationssynpunkt indelas i tre grupper, av vilka den grupp förekomster, som vore belägna väster om den närmast söder om Jörn på norra stambanan belägna stationen Kusfors utefter Malån över Kristineberg vid gränsen mellan Malå och Lycksele socknar fram till Vindel-Gransele vid Vindelälven i Lycksele socken,

vore av aktuellt intresse. De då kända viktigaste malmförekomsterna utefter denna linje voro:

Braxträskgruppen	0—1	mil	från	stambanan
Malånäsgruppen	1—2½	»	»	»
Mensträsk	3½	»	»	»
Rakkejaure-Näsliden	5	»	»	»
Kristineberg	8½	»	»	»
Vindelgransele	10	»	»	»

Utnyttjandet av dessa mellan Kusfors och Vindelgransele belägna malmfyndigheter kunde ej ske utan byggande av järnväg från stambanan upp genom området. Om malmfältens järnvägsfråga ej kunde lösas genom att ändra sträckningen av den redan beslutade järnvägslinjen Jörn—Gubblijaure borde malmtrafikens behov tillgodoses genom en särskild malmbana. Kommerskollegium förordade, att undersökningar rörande den lämpligaste sträckningen för en sådan järnväg borde utföras under sommaren 1923. På uppdrag av Kungl. Maj:t utförde järnvägsstyrelsen den föreslagna undersökningen och framlade som resultat det förslaget, att Jörn—Arvidsjaurlinjen skulle utföras i oförändrad sträckning men att framdeles, i samband med upptagande av drift vid malmfälten, en särskilt bana skulle framdragas till dem från Bastuträsk. Kungl. Maj:t framlade emellertid ej någon proposition om särskild malmbana till 1924 års riksdag, men uttalade, att staten icke lärer underlåta att medverka till anläggandet av en särskild malmbana, så snart utredningarna ådagalagt, att en dylik kunde anses motiverad.

Den 29 januari 1932 ingav länsstyrelsen i Västerbottens län till Kungl. Maj:t en skrivelse, vari framställdes förslag om utförandet som beredskapsarbete av en järnväg från Bastuträsk till de inom Norsjö och Malå socknar befintliga malmfyndigheterna. Skrivelsen hade tillkommit på grund av vädjanden från kommunalfullmäktige i Norsjö och Malå socknar och motiverades av den stora arbetslösheten inom norra delen av länet och den ringa tillgången på lämpliga arbetsföretag samt kommunernas relativt svaga ekonomi, vilket hindrade dem från att tillskjuta på dem belöpande andel i arbetslöshetsunderstöd, i den mån sådant skulle utgå. Länsstyrelsen framhöll även, att banan skulle bliva till gagn icke blott för en blivande gruvdrift utan även för jord- och skogsbruket inom de berörda socknarna, vilka därigenom skulle sättas i stånd att bereda sysselsättning åt sin kraftigt växande befolkning. Järnvägsstyrelsen yttrade i över förslaget avgivet utlåtande, att frågan om banans sträckning kunde avgöras först sedan genom ytterligare utredningar klarhet vunnits rörande malmernas brytvärdhet och sättet för deras utnyttjande. Talet om järnvägens betydelse för utnyttjandet av kolonisationsmöjligheterna vore närmast att betrakta som en reminiscens från tiden före motortrafikens genombrott.

Den senare tidens erfarenhet hade visat, att allmänheten ingalunda läte sig nöjas med de förbindelser för person- och smågodsbefordran, som järnvägen tillhandahåller, utan därjämte kräver linjetrafik landsvägsledes. Till undvikande av transportapparatens överdimensionering måste järnvägsstyrelsen därför motsätta sig tillskapandet av en järnväg med direkt konkurrerande landsvägstrafik. En malmbana måste dessutom anses ekonomiskt och i viss mån även tekniskt utgöra en integrerande del av det framtida gruvföretaget. Så länge intet beslut om gruvegendomens utnyttjande fattats, måste frågan om en järnväg anses vara för tidigt väckt.

Efter denna tid hava inga nya förslag till byggande av järnväg genom Västerbottens malmförande distrikt officiellt framkommit förrän, i samband med tillkomsten av den i det följande beskrivna linbana, en framställning om anläggandet av en järnväg genom Norsjö och Malå socknar ingavs av dessas kommunala myndigheter. Frågan om linbanans anläggning hade emellertid då framskridit så långt, att järnvägsalternativet ej ansågs kunna upptagas till prövning, så mycket mera som dess utförande förutsattes komma att taga väsentligt längre tid i anspråk.

Även andra för tillgodogörandet av Västerbottens malmer avsedda kommunikationsleder torde böra omnämnas. Under år 1929 hade malmförekomsterna vid Adak-Kuorbevare inom norra delen av Malå socken lokaliserats. Fyndigheterna äro belägna omkring 9 mil väster om norra stambanan. De under de närmast följande åren utförda undersökningsarbetena påvisade kopparmalm med ovanligt hög halt av koppar. Då emellertid väg saknades till fyndigheten och denna var för liten för att motivera anläggandet av järnväg, framlades under de svåra arbetslöshetsåren 1932—1933 av kommerskollegium och Sveriges geologiska undersökning förslag om anläggandet såsom beredskapsarbete av landsväg från Adak till lämplig punkt på Inlandsbanan, dit avståndet var omkring $3^1/_2$ mil. I samma yttrande föreslogs även anläggandet av en omkring $6^1/_2$ kilometer lång landsväg från Bjurträsk till de inom Malånäsfältet belägna fyndigheterna vid Örträsk och Östra Högkulla, vilka kunde väntas bliva föremål för brytning. Anslag till dessa väganläggningar beviljades av 1933 års riksdag. Den från Adak utgående landsvägen anslöts vid Slagnäs station till Inlandsbanan.

När under år 1940, såsom följd av det trängande kopparbehovet under det nya världskriget, frågan om nyttiggörande av statens malmfyndigheter inom Västerbottens län blev aktuell, funnos alltså inom länets malmförande distrikt inga andra kommunikationsleder än landsvägarna. Under de då gångna åren hade emellertid motortrafiken gjort sitt stora genombrott och, sedan Bolidens gruvaktiebolag igångsatt driften vid Kristineberg, visat sig tillämplig även för så tunga transporter som malmtrafiken innebär. Under åren 1940—1942 skedde därför all malmtrafik inom Västerbottens län väster om Boliden med användande av lastbilar.

Emellertid hade, på grund av den genom krigsförhållandena uteblivna

importen av viktiga förbrukningsartiklar för motorvagnar, allt större svårigheter för motortrafikens uppehållande framträtt. Visserligen hade bristen på flytande bränsle för bilmotorerna kunnat kompenseras genom bilarnas apterande för gengasdrift, men bristen på gummi och smörjoljor försvårade och fördyrade allt mera bilarnas drift. Åtgärder ansågs därför böra snabbt vidtagas för skapandet av andra transportmedel, om den för landets kopparförsörjning vitala driften vid de väster om stambanan belägna gruvorna skulle kunna hållas i gång.

Transportfrågan löstes genom anläggandet av en linbana mellan Boliden och Kristineberg, vilken bana passerar genom Skelleftefältets malmförande område och berör samtliga mera betydande fyndigheter inom detsamma utom Adak-Kuorbevare (som ligger norr om Kristineberg). Banan utgår i västnordvästlig riktning från Boliden, passerar med ungefär oförändrad riktning fyndigheterna Renström, Udden vid Åsens malmfälts västra ända, Örträsk vid Bjurforsgruvan, Mensträsks malmfält samt Rakkejaure, varefter banan gör en brytning mot sydväst, fortsätter till Strömfors och därefter till sin slutpunkt vid Kristinebergs gruvfält och anrikningsverk. Linbanans sammanlagda längd från Boliden till Kristineberg uppgår till 95 880 m. Lastningsstationer äro anordnade vid Renström, Udden, Örträsk, Mensträsk, Rakkejaure, Strömfors och Kristineberg. För Adakmalmens respektive Adaksligens utlastning beräknas antingen den 36 kilometer söder om Adak-Kuorbevare gruvfält belägna lastningsstationen vid Strömfors komma till användning eller också väg till inlandsbanan.

b. Undersökningen av Rakkejaures kisfyndighet. Den av Bolidenbolagets moderföretag upptäckta kisfyndigheten Rakkejaure hade år 1922 belagts med sex utmål, i vilka staten anmält sig till begagnande av jordägareandelen. Genom under åren 1922—1925 och 1930—1934 utförda undersökningsarbeten hade blottats en mycket stor ehuru relativt fattig svavelkis med växlande, övervägande låg zinkhalt, men med partier av ganska god kopparmalm. Totala malmarean inom fältet uppgår till omkring 19 000 kvadratmeter. I fyndighetens norra del hade genom sagda arbeten blottats en brytvärd kopparmalm och i dess södra del en något guldhaltig arsenikmalm.

Då fyndigheten på grund av sin storlek ansågs motivera en grundligare undersökning även på djupare nivåer, där en bättre ansamling av de malmhaltiga mineralen möjligen kunde föreligga, ingicks år 1938 mellan staten och Bolidens gruvaktiebolag, som innehar inmutareandelen i fyndigheten, ett avtal om gemensamt utförande av djupundersökningar, för vilket ändamål vardera parten ställde till förfogande en summa av 550 000 kronor. Arbetet skulle utföras genom gruvbolagets försorg.

I huvudsaklig överensstämmelse med den plan som på förhand uppgjordes mellan parterna, hava därefter relativt fullständiga undersökningar utförts å 160 och 240 meters nivåerna, medan de anslagna medlen ej möj-

liggjort annat än indrivande av några diamantborrhål på 320 meters nivån. Så långt som dessa undersökningar sträckt sig, hava de ej påvisat några malmtillgångar, som ansågos motivera de betydliga kapitalutläggen för en utbyggnad. Frågan om ett eventuellt tillgodogörande av Rakkejaurefyndigheten har därför skjutits på framtiden.

c. **Legodriftsavtalet rörande Rävliden, Adak och Bjurfors.** Redan vid utbrottet av nu pågående krig stod det klart, att svårigheter skulle komma att uppstå för täckandet av landets behov av vissa metaller, i främsta rummet koppar. I en den 6 november 1939 till chefen för handelsdepartementet ingiven skrivelse påpekade 1938 års gruvsakkunniga, att de inhemska industriernas konsumtion av denna metall i medeltal för åren 1935—1937 utgjort omkring 45 500 ton under det att landets produktion uppgick till knappt 10 000 ton om året. Genom vidtagande av olika åtgärder borde det vara möjligt att öka landets kopparproduktion till 18 000 à 19 000 ton om året. För en sådan ökning av kopparproduktion kunde tillgodogörandet av de statliga fyndigheterna vid Bjurfors och Adak-Kuorbevare vara av betydelse.

Under år 1940 upptogos förhandlingar mellan statens industrikommission och Bolidens gruvaktiebolag om nyttiggörande av de statliga fyndigheterna vid Rävliden, Adak och Bjurfors genom nämnda bolags försorg, och den 30 december 1940 undertecknades mellan kommerskollegium på statens vägnar och Bolidens gruvaktiebolag det så kallade legodriftsavtalet.

Genom detta avtal överlät staten till bolaget att intill utgången av år 1945 med ensamrätt verkställa malmbrytning i fyra utmål av Bjurforsfältet, i fyra utmål av Adak-Kuorbevarefältet samt i samtliga fem utmål av Rävlidenfältet. Enligt avtalet, för vars närmare innehåll här icke skall redogöras, skulle bolaget för statens räkning ombesörja driften vid gruvorna med skyldighet för bolaget att till statsverket redovisa det överskott, som uppstår, sedan bolaget tillgodoräknat sig ersättning enligt vissa grunder. Bolaget åtog sig att på statens bekostnad dels utföra erforderliga anläggningar för malmbrytningen vid ifrågavarande gruvor, dels omhändertaga malmens brytning, transporterande och anrikning. Behövlig krossning och anrikning skulle i den utsträckning, som befanns möjlig och lämplig, ske i bolagets anrikningsverk, för vilkas härför eventuellt behövliga komplettering beträffande maskinutrustning, anordningar och byggnader staten skulle bestrida halva kostnaden. Bolaget skulle uppgöra planerna för de erforderliga nyanläggningarna och anskaffningarna ävensom för legodriftens ordnande, vilka planer skulle av kommerskollegium godkännas, innan de bringades till utförande.

För bestridandet av de anläggningskostnader, staten enligt avtalet är skyldig ställa till bolagets förfogande, beviljade 1940 års urtima riksdag ett reservationsanslag av 2 000 000 kronor.

Anläggningsarbetena sattes omedelbart i gång och under år 1941 påbörjades successivt leveranserna av råmalm från de olika gruvorna. Malmerna från Rävliden och Adak forslades med lastbil till anrikningsverket i Kristineberg och den därav framställda sligen till en början med lastbil men, sedan linbanan färdigställts, med denna till Boliden och därifrån med järnväg till Rönnskärs smältverk. Råmalmen från Bjurfors fraktas med lastbil respektive linbanan till Boliden, där den finkrossas, samt sedermera med järnväg till Rönnskär, där anrikning äger rum.

Ej obetydliga kopparmängder hava genom denna bearbetning av statliga fyndigheter inom Västerbottens län tillförts landets industrier och, även om det ekonomiska utbytet av legodriften hittills ej blivit för staten gynnsamt, har den uppnådda ökningen av kopparproduktionen under rådande förhållanden för folkhushållet varit till stor nytta.

d. Anläggandet av anrikningsverk vid Adak. Som tidigare nämnts skedde transporten av råmalm från Adak till Kristinebergs anrikningsverk till en början medelst lastbil. Avståndet mellan gruvan och sagda anrikningsverk är omkring $6^1/_2$ mil. Den genom kriget framkallade avspärrningen och därav förorsakad avstängning från importen av viktiga förbrukningsartiklar för motorvagnarna, har emellertid undan för undan ökat driftkostnaderna och försvårat uppehållandet av landsvägsdriften. Denna, av nuvarande krisläge förorsakade förändring på transportväsendets område har aktualiserat frågan om anläggandet av ett anrikningsverk i Adak.

När därför kommerskollegium i skrivelse den 29 januari 1942 framlade förslag om utbyggnad av malmfyndigheten vid Adak för en uppfordringsmängd av 50 000 ton om året, föreslogs jämväl byggandet av ett anrikningsverk därstädes. Visserligen kunde det beräknas, att anrikningen i ett mindre verk vid Adak skulle ställa sig något dyrare än i det större verket vid Kristineberg, men transportkostnadernas reducering skulle åtminstone under nu rådande förhållanden mer än väl täcka ökningen i anrikningskostnaden. För utbyggnad av Adakgruvan och för uppförande av ett anrikningsverk begärde kollegium tillsammans 3 500 000 kronor.

Förslaget omfattade avsänkning av ett nytt schakt till ett djup av 280 meter och uppförandet av ett anrikningsverk för 50 000 ton rågods årligen. Anrikningsverket borde emellertid tilltagas så rymligt, att det efter installering av kompletterande maskineri kunde mottaga dubbelt så stor rågodskvantitet. Därjämte skulle erforderliga byggnader för driften samt bostäder för tjänstemän och arbetare uppföras. För utbyggnaden beräknades en tid av två år.

Det begärda anslaget beviljades av 1942 års riksdag.

Inom Adak-Kuorbevarefältet äro hittills tre större malmer kända: »Adakmalmen» och »Lindsköldsmalmen» inom fältets västra del samt Rudtjebäcken c:a 4 km längre österut. Adak- och Lindsköldsmalmerna bestå

praktiskt taget endast av relativt rik kopparmalm och äro därför av särskild betydelse i nuvarande tidsläge. För närvarande är det dessa och en helt liten kropp av rik kopparmalm c:a 700 m öster om Adakmalmen som torde ifrågakomma för brytning.

Med anledning av dels de ökade möjligheterna för brytning av kopparmalm inom Adak-Kuorbevarefältet som uppkommit därigenom att Lindsköldsmalmen visat sig förhållandevis stor, dels de stegrade kostnaderna har 1943 års riksdag för vidare utbyggnad av Adakgruvan beviljat ett anslag av ytterligare 8 900 000 kronor. På grund av det stora avståndet mellan de båda malmgrupperna i Adak-Kuorbevarefältet och då de på djupet allt mera avlägsna sig från varandra, har det ansetts lämpligast att driva ett schakt för vardera gruvan. Anrikningsverket avses nu utbyggt för en total rågodsmängd av 100 000 ton om året.

Genom den sålunda föreslagna utbyggnaden skulle produktionen från Adak ökas från omkring 1 500 ton till 3 000 ton koppar årligen.

e. **Plan för tillgodogörandet av Västerbottens malmfyndigheter.** I direktiven för de sakkunnigas arbete framkastas tanken på ett successivt tillgodogörande av Västerbottens malmfyndigheter, vare sig dessa befinna sig i statens eller i enskild företagares hand. Deras belägenhet inom bygder av mer eller mindre utpräglad ödebygdskaraktär medförde inflyttning av arbetskraft från olika håll vid igångsättande av gruvdrift, varjämte sociala åtgärder av skilda slag måste vidtagas. För ett rationellt utbyggande av kommunikationerna till de olika fyndigheterna vore en plan för ett successivt tillgodogörande av dessa av betydelse. Vid en samtidig brytning av nära varandra belägna fyndigheter kunde, om fyndigheterna hade olika besittare, fråga uppkomma om samarbete emellan dessa och om gemensamma anläggningar. En enligt dylika principer eventuellt uppgjord framtidsplan kunde givetvis ej vara bindande liksom det ej heller på förhand kunde avgöras, i vilken takt gruvdriften borde bedrivas, då konjunkturförlopp och andra förhållanden här spelade sin roll. Tanken borde dock av de sakkunniga övervägas och, om den befunnes kunna läggas till grund för åtgärders vidtagande, borde förslag därtill utformas. I annat fall borde andra utvägar till vinnande av det angivna syftet sökas.

Detta program, som uppgjordes vid tillsättande av de sakkunniga, kan sägas vara ett program för fyndigheternas tillgodogörande under fredliga förhållanden. Det pågående kriget har emellertid i väsentliga avseenden rubbat förutsättningarna för detsamma. Den genom kriget framkallade knappheten på för landets industri nödvändiga metaller, speciellt koppar, har nödvändiggjort ett utnyttjande av de kopparförande malmfyndigheterna i en helt annan utsträckning än som under fredliga förhållanden torde kommit i fråga. De fyndigheter, som under nu rådande förhållanden blivit be-

arbetade på ett mera intensivt än på längre sikt inställt tillgodogörande, äro framför allt de staten helt tillhöriga Bjurfors kopparmalm och Rävliden. Det beräknas, att vid legodriftsavtalets utgång med år 1945 Bjurfors kopparmalm skall vara utbruten och att i Rävliden en ej obetydlig del av den kända kopparmalmstillgången skall vara uttagen.

Genom 1940 års legodriftsavtal har, som redan tidigare i detta kapitel angivits, ensamrätten att verkställa brytning inom vissa utmål av Bjurfors, Adaks och Rävlidens malmfält av staten överlåtits å Bolidens gruvaktiebolag intill utgången av år 1945. Samarbete mellan de båda huvudägarna till kopparmalmfyndigheter inom Västerbottens län har sålunda genom detta avtal inletts. Därigenom har möjliggjorts, att vissa anläggningar för malmernas tillgodogörande och transport såsom anrikningsverken i Kristineberg och Rönnskär, linbanan från Boliden till Kristineberg och smältverket vid Rönnskär kunnat utnyttjas för flertalet resp. samtliga inom länet brutna malmer. Därjämte har bostadsbehovet vid Rävliden kunnat lösas genom bostädernas förläggning till Kristinebergs samhälle.

En faktor, som för det framtida utnyttjandet av Västerbottens malmfyndigheter kommer att vara av utslagsgivande betydelse, är linbanan mellan Boliden och Kristineberg. Utom här ovan redan nämnda fyndigheter passerar denna kopparmalmsfyndigheterna vid Åsen-Kedträsk, Mensträsk och Rakkejaur samt zinkmalmsfyndigheterna vid Renström, Bjurliden och Östra Högkulla. Med sannolikhet kan förutses, att dessa malmer komma att bliva de som framdeles i första rummet angripes med brytning, eftersom de genom linbanans tillkomst blivit de ur transportsynpunkt bäst belägna.

Att uppgöra en hållbar fullständig plan för ett successivt tillgodogörande av Västerbottens malmfyndigheter är, såsom av ovanstående torde framgå, under nuvarande förhållanden icke möjligt. Frågan därom torde med fördel kunna behandlas först sedan fredliga tider åter inträtt i världen.

Kap. V. Formerna för nyttiggörandet av statens gruvegendom.

I Kungl. Maj:ts proposition med förslag till gruvlag m. m. given den 4 januari 1938 göres en antydan rörande de olika riktlinjer, som kunna följas för nyttiggörande av statens gruvegendom. Föredragande statsrådet yttrar därom följande:

»De former, i vilka gruvdrift med staten som intresserad part skulle kunna bedrivas, måste antagas kunna växla efter de särskilda fallens natur. En bolagsbildning, därvid åt staten förbehålles visst aktieinnehav, kan komma att visa sig vara den naturligaste lösningen, särskilt när det gäller en fyndighet av större betydelse. Härvid kunna måhända sådana bestämmelser, som förekomma exempelvis i det mellan staten och Grängesbergsaktiebolaget gällande avtalet, understundom bliva förebildliga. I andra fall åter kan det befinnas lämpligast för båda parterna, att kronoandelen utarrenderas. Beträffande utarrendering av kronan enligt nuvarande regler tillkommande jordägareandel tillämpas för närvarande särskilda bestämmelser, för vissa fall kungörelsen den 20 oktober 1899 om begagnande av kronans jordägareandel i gruva. Genomföres den nu ifrågasatta lagändringen, lära dessa bestämmelser böra undergå revision, varvid torde få förutsättas, att åt inmutaren medgives viss företrädesrätt att erhålla arrendet. Vad slutligen angår fyndighet, som av någon anledning ej finnes böra omedelbart bliva föremål för bearbetning, lärer det understundom ifrågakomma, att staten förskaffar sig ensamrätt till fyndigheten genom att inlösa inmutarens andel. En dylik åtgärd, varigenom viss malm reserveras för framtida behov, kan tydligen vara särskilt motiverad i sådana fall, där hänsyn till landets självförsörjning under extraordinära förhållanden göra sig påminta.

Slutligen torde få erinras, att den ifrågasatta lagändringen uppenbarligen icke förutsätter, att staten skall utnyttja sin rätt till kronoandel i alla uppkommande situationer. Bortsett från det självklara önskemålet, att staten så vitt möjligt bör undvika att inträda i förlustbringande företag, kunna omständigheterna, när det gäller en fyndighet av mindre betydelse, ofta nog vara sådana, att staten lämpligen bör avstå från att göra andelsrätten gällande. Genom en vidsynt tillämpning av detta förfaringssätt torde

staten, utan att det allmännas intressen därigenom trädas för nära, kunna göra det lättare för enskilda företagare, vilka med nuvarande rättsregler måhända icke skulle ha förmått övervinna den belastning, som jordägarens andelsrätt kan innebära, att få till stånd en ekonomiskt bärkraftig produktion.»

Redan Departemental- och Kommerskollegiikommittéerna, som den 5 juli 1913 avgivit betänkanden rörande bland annat organiserandet av förvaltningen av statens gruvegendom, voro inne på liknande tankegångar. Bland de befogenheter, som enligt sagda kommittébetänkande borde tillkomma den däri föreslagna »Statens gruvkommission», anföres följande:

»Det skall även åligga kommissionen att företaga utredningar rörande lämpligheten och möjligheten för staten att själv bearbeta under kommissionens förvaltning ställda såväl inmutningsbara som icke inmutningsbara fyndigheter och uppgöra planer för dessas tillgodogörande. Om utredningen därtill föranleder, skall kommissionen hos Kungl. Maj:t göra framställning om anordnande av gruvdrift för statens räkning. Blir dylik gruvdrift igångsatt, torde kommissionen böra hava överledningen av densamma.

Initiativ till försäljning av staten tillhörig gruvegendom bör tagas av kommissionen, då så kan befinnas lämpligt. Det kan nämligen uppenbarligen givas tillfällen, då även försäljning är att förorda. Sålunda är jordägareandelen, särskilt vid åtskilliga strögruvor, icke sällan av mycket ringa värde, och det torde då för staten vara fördelaktigare att genom en försäljning av densamma en gång för alla erhålla ett visst belopp än en osäker årlig inkomst.

Vidare bör det tillkomma kommissionen att, i den mån sådant kan befinnas lämpligt, till Kungl. Maj:t avgiva förslag till förvärv av enskilda helt eller delvis tillhöriga gruvor. I avseende härå har kommissionen att verkställa erforderliga utredningar, föra underhandlingar med vederbörande samt å statens vägnar avsluta såväl de preliminära som de definitiva avtalen.»

Vad särskilt angår frågan om nyttiggörandet av statens fyndigheter inom Västerbottens län, har denna vid olika tillfällen varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet.

I mars 1925 framlade kommerskollegium och Sveriges geologiska undersökning ett förslag till avtal mellan staten och Centralgruppens emissionsaktiebolag såsom dåvarande ägare till de numera Bolidens gruvaktiebolag tillhöriga fyndigheter, som vid ifrågavarande tidpunkt voro kända, om gemensamt utnyttjande av de statens och bolagets fyndigheter inom Västerbottens län, som ligga väster om norra stambanan. Enligt detta av bolaget för sin del godkända förslag till avtal skulle staten inträda som delägare i ett arrendebolag, åt vilket driften av ifrågavarande gruvor samt därå baserad förädlingsindustri skulle anförtros. Det sakläge, som förelåg vid

tiden för förslagets upprättande, blev emellertid, redan medan förarbetena därför pågingo, förändrat genom bolagets i december 1924 gjorda upptäckt av den öster om stambanan belägna Bolidenfyndigheten, som med avseende på sitt värde måste anses vida överträffa samtliga tidigare påträffade fyndigheter inom Skelleftefältet. Då bolaget önskade, att denna fyndighet ej skulle falla under det föreliggande avtalsförslaget, ansågs det från statens sida lämpligare, att låta sagda avtalsförslag förfalla för att eventuellt ersättas med ett avtal, som innefattade samtliga Västerbottensfyndigheter.

I proposition till 1927 års riksdag framlade Kungl. Maj:t ett förslag till avtal mellan staten och Skellefteå gruvaktiebolag, som under tiden övertagit emissionsaktiebolagets gruvintressen inom Västerbottens län, i ändamål att till gemensam fördel utnyttja samtliga parterna då och senare tillkommande fyndigheter, som voro belägna inom vissa angivna socknar av Västerbottens och Norrbottens län. Enligt detta förslag skulle gruvaktiebolaget för en tid av sextio år arrendera statens då ägda och framdeles förvärvade gruvegendom inom ifrågavarande socknar ävensom enligt 30 § gruvestadgan inlösta områden i dagen. För nyttjandet av den genom arrendeavtalet upplåtna statliga gruvegendomen m. m. skulle bolaget till staten erlägga en arrendeavgift motsvarande hälften av det överskott, beräknat enligt vissa i avtalet angivna grunder, som uppstode vid bearbetningen av statens gruvor och gruvandelar. Arrendeavgiften skulle under tio år räknat från och med fjärde kalenderåret efter avtalets ikraftträdande utgå med minst 100 000 kronor årligen. Vart tionde år skulle part vara berättigad påkalla förhandlingar om revision av avgäldens minimibelopp. Uppnåddes därvid ej överenskommelse, skulle minimiavgälden fortfarande utgå med 100 000 kronor för år, men bolaget vara berättigat att uppsäga avtalet att upphöra ett år efter verkställd uppsägning. Intill dess ovannämnda garantibelopp började utgå, respektive intill dess avtalet dessförinnan eventuellt upphörde att gälla, skulle bolaget inom avsedda delar av Västerbottens och Norrbottens län utföra malmletnings-, undersöknings- och andra arbeten, såsom geologiska undersökningar, elektriska mätningar, malmblottningar, schaktsänkningar och anläggningar för minst 50 000 kronor per år. Avtalet innehöll slutligen bestämmelser rörande rättsförhållanden mellan de avtalsslutande parterna vid arrendetidens utgång.

Riksdagen godkände emellertid ej det framlagda förslaget till avtal. Under överläggningen därom framhölls bland annat dels att tillräcklig kännedom om gruvegendomens värde ej kunde anses föreligga, dels att avtalet syntes mindre fördelaktigt för staten, dels att det ej föreföll välbetänkt att fatta beslut för så lång tid om dispositionsrätten över ifrågavarande gruvegendom, i all synnerhet som staten genom avtalet skulle bliva så gott som utestängd från möjligheten till inflytande över att fyndigheterna på ett rationellt sätt exploaterades.

Med anledning av den svåra arbetslösheten under början av 1930-talet framlades till 1930 års riksdag en motion, vari yrkades att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående möjligheterna att utnyttja statens gruvegendom i Västerbotten. Riksdagen anslöt sig till motionärernas begäran, att en förnyad utredning rörande ifrågavarande fyndigheter måtte komma till stånd. I skrivelse den 14 augusti 1930 uppdrog Kungl. Maj:t åt kommerskollegium och Sveriges geologiska undersökning att gemensamt verkställa den begärda utredningen samt inkomma med de förslag i ärendet, vartill denna utredning kunde giva anledning. Såsom huvuddirektiv för utredningen angavs skapandet av möjligast uttömmande kännedom om malmtillgångarna och deras brytningsvärde samt angående de med en eventuell drift sammanhängande frågorna om kapitalinvestering, transportförhållanden, avsättningsförhållanden m. m., varjämte en plan för fyndigheternas utnyttjande borde utarbetas. Givetvis kom utredningen av malmtillgångarna och deras brytningsvärde att huvudsakligen åvila Sveriges geologiska undersökning. Under arbetet härmed uppdagades emellertid under de närmast följande åren nya malmförekomster, vilka visade sig komma att kräva årslånga ytterligare undersökningar. Ämbetsverken anmälde därför för Kungl. Maj:t, att förutsättningar saknades för avgivandet inom närmare tid av fullständigt förslag rörande de ifrågavarande statsfyndigheternas rationella utnyttjande och i samband därmed stående frågor.

För det legodriftsavtal mellan staten och Bolidens gruvaktiebolag, som därefter till följd av omständigheter föranledda av det utbrutna kriget kom till stånd år 1940, har redogörelse lämnats i föregående kapitel.

Av behandlingen av de hittills framlagda förslagen till nyttiggörande av statens här avsedd gruvegendom framgår, att staten vid angivna tillfällen ej varit villig godtaga utarrendering för en längre tidrymd och ej heller velat släppa möjligheten att, även efter utlämnande av en fyndighet för tillgodogörande, öva inflytande på sättet för dess exploatering.

De olika former för ett nyttiggörande av statens gruvegendom, som kunna bliva föremål för övervägande, synas i korthet kunna angivas på följande sätt:

1) staten utarrenderar till enskild företagare sin andel i gruva;
2) staten säljer del i gruva till enskild företagare;
3) staten deltager tillsammans med enskild företagare i gruvdrift;
4) staten driver gruva såsom ensam företagare, i samband varmed såväl arrendering som inköp av eventuellt hos enskild ägare förekommande andel i fyndigheten givetvis kan förekomma.

De sakkunniga vilja här först betona, att i de fall staten åt enskilda kan komma att upplåta gruvegendom vare sig enligt 1) eller 2) här ovan

finna de sakkunniga det angeläget, att i enlighet med statsmakternas tidigare ådagalagda önskemål så långt möjligt är de allmänna intressen tillgodoses, som kunna stå i samband med den upplåtna gruvegendomen och dennas utnyttjande. En malmfyndighet är ju alltid lokalt bunden, och i synnerhet när den är belägen inom avlägsna, folk- och kommunikationsfattiga trakter uppstå ofta sociala och trafiktekniska problem, vilka böra lösas icke blott med tanke på nyttiggörandet av en speciell fyndighet och de eventuella vinstutsikterna, utan så vitt möjligt med hänsyn till hela den malmtrakt eller bergslag, inom vilken fyndigheten är belägen. När upplåtelsen sker genom utarrendering eller försäljning, kan det därför visa sig påkallat, att i samband med upplåtelsen avtal träffas rörande exempelvis den årliga brytningens maximala omfattning, varigenom gruvans livslängd i viss utsträckning regleras, rörande arrendators respektive köpares skyldighet att åt den sysselsatta arbetarestyrkan anskaffa lämpliga bostäder, rörande ordnandet av vissa trafikfrågor m. m.

Utarrendering av staten helt eller delvis tillhörig malmfyndighet har såsom förut nämnts hittills varit den vanligaste formen för nyttiggörande av statens gruvegendom. Där det gällt jordägareandelar, som tillfallit staten på grund av bestämmelserna i 1884 års gruvestadga, har utarrenderingen för den första tjuguårsperioden skett jämlikt kungl. kungörelsen den 20 oktober 1899 om begagnande av kronans jordägareandel i gruva. Enligt denna kungörelse skall till arrendator antagas den högstbjudande, oavsett om han är inmutaren eller annan person. Beträffande jordägareandelar, för vilka den första tjuguårsperioden gått till ända, finnas i kungörelsen inga föreskrifter. Nya arrendeavtal hava emellertid i förekommande fall med stöd av Kungl. Maj:ts brev den 17 maj 1923 till kommerskollegium träffats emellan detta ämbetsverk å statens vägnar och innehavaren av det tidigare arrendet. Även dessa arrendeavtal hava i regel träffats för en tid av tjugu år.

Utarrendering av staten tillhörig malmfyndighet synes de sakkunniga i regel böra ske, där ej något särskilt statsintresse talar för deltagande i arbetet för fyndighetens tillgodogörande. Någon principiell anledning för staten att alltid själv eller i förening med andra idka gruvbrytning för att på så sätt nyttiggöra sin gruvegendom synes nämligen ej förefinnas, utan torde avgörande härutinnan böra fattas med hänsyn till i varje särskilt fall föreliggande omständigheter. Även om utarrendering sker, behöva uppenbarligen det allmännas intressen i fråga om fyndighetens tillgodogörande ej bliva förbisedda, om blott i arrendekontraktet intagas sådana bestämmelser, som tillgodose ifrågavarande intressen. Vid förnyelse av utlupna arrendeavtal bör givetvis till prövning upptagas frågan, vilka ändrade bestämmelser, som kunna vara motiverade på grund av teknikens utveckling, konjunkturerna för ifrågavarande malmer eller andra orsaker. Det synes de sakkunniga önskvärt, att nuvarande bestäm-

melser om utarrendering av statens gruvandelar jämkas därhän, att innehavaren av de andra andelarna i samma fyndighet medgives företrädesrätt till arrendet, då fyndighetens rationella tillgodogörande därigenom mången gång säkerligen skulle främjas.

I detta sammanhang anse sig de sakkunniga även böra beröra frågan om arrendetidens längd. Hittills träffade arrendeavtal hava, såsom ovan nämnts, i regel gällt en tjuguårsperiod. Emellertid har inom de sakkunniga gjorts gällande, att tjugo år mången gång vore en allt för kort tid för en sådan upplåtelse. Denna relativt korta upplåtelsetid skulle sålunda försvåra uppförandet av från teknisk och social synpunkt lämpliga anläggningar, bostäder m. m., i det att dessa måste amorteras på en för kort driftstid. Anläggningarna komme därför att göras så enkla som möjligt och planeringen för tillvaratagandet av de vid arrendetidens utgång eventuellt återstående malmtillgångarna skötes åt sidan. Gruvdrift vore en industri, som genom sin lokala bundenhet skapar speciella problem. Ofta äro gruvorna belägna inom relativt avlägsna och folkfattiga trakter. Igångsättande av en rationell, på längre sikt syftande gruvdrift krävde sammandragandet av för gruvarbetet erforderlig personal, uppförandet av bostäder samt anläggningar för driften i gruvan och för malmens tillgodogörande, anläggande av kommunikationsleder och anskaffande av elektrisk kraft m. m., allt vittutseende företag, som krävde investerandet av betydande kapital. En förlängning av arrendetiden till exempelvis trettio eller fyrtio år skulle möjliggöra för den enskilda företagaren att planera sitt företag på längre sikt, varigenom säkerligen fyndighetens ändamålsenliga bearbetning och företagarens berättigade fordran på en skälig amorteringstid för det i företaget nedlagda kapitalet skulle tillgodoses på ett bättre sätt, än som med nu gällande relativt korta arrendetid är möjligt.

De sakkunniga finna visserligen, att starka skäl kunna förebringas för en längre arrendetid i vissa fall, men anse att frågan om den lämpliga arrendetiden bör prövas i varje fall för sig. För större fyndigheter, där en lång utnyttjningstid kan påräknas och stora anläggningar krävas för malmens brytning och förädling, kan en längre arrendetid vara av avgörande betydelse för ett ändamålsenligt och solitt utförande av dessa anläggningar. Är åter fyndigheten exempelvis av mindre storlek eller till sin beskaffenhet och omfattning otillräckligt känd eller om det gäller att utnyttja ett tillfälligt konjunkturläge, kan även en kortare arrendetid än tjugu år befinnas lämplig. Enligt de sakkunnigas åsikt bör det vara den blivande förvaltningsmyndigheten för statens gruvegendom angeläget, att på ett lämpligt sätt avpassa arrendetiden i olika förekommande fall. Det torde även böra tillkomma denna myndighet, att föreslå den ändring i gällande lagstiftning rörande arrendetidens maximala längd, som kan befinnas påkallad. Därvid torde även det ovan berörda spörsmålet om företrädesrätt för innehavaren av de icke statliga andelarna i en fyndighet till erhållande av arrende böra upptagas till omprövning och förslag.

Fråga om utarrendering av staten tillhörig gruvegendom kan även tänkas uppstå beträffande de järnmalmsfyndigheter, som genom 1907, 1908 och 1927 års malmfältsavtal förvärvades av staten och i vilka staten disponerar hela inmutareandelen och den övervägande delen av jordägareandelen. Statens dispositionsrätt till dessa gruvfält är visserligen begränsad genom avtal med Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund på sådant sätt, att staten icke förrän viss i avtalen stipulerad tid förflutit äger där bryta eller låta bryta malm för annat ändamål än järn- och ståltillverkning inom landet. Men då det givetvis icke är uteslutet, att något inhemskt järnverk kan finna det med sin fördel förenligt att intressera sig för något av ifrågavarande malmfält, bör självfallet möjligheten att genom utarrendering nyttiggöra dem förefinnas vid sidan av de andra utvägar i form av brytning i blandad eller rent statlig regi, som föreligga för dessa fyndigheters tillgodogörande.

Inom de sakkunniga har den åsikten framförts, att även en utarrendering av kronoandelen i ännu ej upptäckta malmfyndigheter skulle i särskilda fall vara motiverad såsom stimulans till enskild malmletning. Därvid har framhållits, att 1938 års gruvlag kan befaras komma att dämpa intresset för nedläggande av kapital på den vanskliga letningen efter nya malmer, med hänsyn till att inmutaren numera ej kan genom uppgörelser med jordägaren förvärva dennes tidigare hälftenrätt till på hans mark upptäckta fyndigheter, eftersom denna hälft genom den nya lagen blivit förbehållen staten, och statens villkor för en eventuell upplåtelse av kronoandelen ej kunna av den enskilde malmletaren på förhand bedömas. Staten har emellertid all anledning att understödja och befordra den enskilda malmletningen, och ett sådant understödjande skulle kunna ske genom en utarrendering i förväg på överenskomna villkor av kronoandelen till sådana fyndigheter, som inom viss tid eventuellt upptäcktes inom ett avgränsat område, till välkänd och erfaren malmletare. Bland dessa villkor skulle givetvis även ingå åtagande från malmletarens sida av vissa minimiprestationer i fråga om malmletning.

De sakkunniga finna uppslaget beaktansvärt men anse, att det, även med hänsyn till frågans sammanhang med gruvlagstiftningen och dess tillämpning, bör närmare övervägas och prövas av den blivande statliga gruvförvaltningen.

Försäljning av staten tillhörig fyndighet eller del i fyndighet kan, såsom redan framhållits, i vissa fall vara den lämpligaste formen för nyttiggörande av statlig gruvegendom. Den statliga gruvandelen är, såsom redan kommerskollegiikommittén påpekade, särskilt vid åtskilliga så kallade strögruvor, ofta av ringa värde och det kan då för staten vara fördelaktigast med en försäljning av densamma. Genom att till innehavaren av övriga andelar i fyndigheten avyttra kronoandelen kan staten i de fall, då ett statligt deltagande i gruvdriften ej anses önskvärt, bidraga till åstadkommandet av ett företag av tillräcklig storlek för möjliggörandet av en eko-

nomiskt bärande bearbetning av fyndigheten. Detta gäller särskilt, när för malmens tillgodogörande fordras anläggandet av anrikningsverk och eventuellt andra förädlingsanläggningar. Staten torde endast i relativt få fall kunna anses intresserad av att investera de kapital, som förädlingsanläggningarna kräva, medan det däremot för innehavaren av de övriga andelarna i malmfyndigheten kan vara av avgörande betydelse att för vinnande av räntabilitet på i gruvanläggningen och eventuella förädlingsanläggningar nedlagda kostnader få disponera hela fyndigheten.

Vad nu sagts om försäljning av staten tillhöriga gruvandelar, kan givetvis gälla även sådana fyndigheter av mindre betydelse, till vilka staten är ensam ägare.

Såväl då det gäller utarrendering som försäljning bör avtal därom, sedan förslag uppgjorts av den gruvförvaltande myndigheten, för att bliva bindande godkännas av Kungl. Maj:t, där ej nämnda myndighet erhållit tillstånd att själv träffa sådana avtal. Vad arrende- respektive försäljningssumman angår, bör denna självfallet, så långt möjligt är, ansluta sig till den berörda egendomens verkliga värde. Mot denna grundsats strider icke, att staten i något fall kan befinnas böra utan vederlag utarrendera eller överlåta en fyndighet eller del i fyndighet, om denna anses vara av ringa värde för staten men ett avgiftsfritt överlämnande skulle även i det allmännas intresse underlätta för en enskild företagare att igångsätta en ekonomiskt bärkraftig framställning av för landet nyttiga mineralprodukter.

Inköp av enskilda tillhöriga gruvandelar kan understundom tänkas utgöra förutsättningen för nyttiggörandet av viss statens gruvegendom genom rent statlig eller blandad drift. Dylikt förvärv av enskild gruvegendom torde i första hand böra ifrågakomma, när det gäller malmer, som med hänsyn till landets självförsörjning anses helt eller delvis böra reserveras för framtiden. Hit höra flera inom landet sparsamt förekommande för den inhemska industrien viktiga malmer, bland vilka särskilt må nämnas de för vår järn- och stålhantering betydelsefulla mangan-, molybden-, nickel-, krom- och volframmalmerna med flera. Även större, fattiga malmer, vilka för närvarande ej äro brytvärda men i framtiden kunna tänkas på grund av ändrade förhållanden bliva föremål för tillgodogörande, torde lämpligen kunna ifrågakomma till statsinköp, för att läggas som reserv för kommande behov. En sådan reservation kan ske antingen genom utmålsläggning och utmålens försvar i vanlig ordning eller, där särskilda skäl därtill föreligga, genom utläggande av statsgruvefält.

I detta sammanhang vilja de sakkunniga något beröra frågan om *statsgruvefälten.* Dessa utgöra reservationer, inom vilka inmutningsrätten för enskilda företagare är upphävd. Det måste framhållas som synnerligen önskvärt, att de malmtillgångar, som eventuellt finnas inom statsgruvefälten, bliva så vitt möjligt är kända genom ingående undersökningar, så

att man säkrare kan bedöma, vad de innehålla. Undersökningsuppdraget synes böra överlämnas till Sveriges geologiska undersökning, som har till sitt förfogande härför utbildad personal och erforderlig utrustning. Tillräckliga medel för dylika arbetens utförande böra givetvis i så fall ställas till ämbetsverkets disposition. Statsgruvefält, som efter en sådan undersökning visa sig ej innehålla malmtillgångar, som ur statlig synpunkt motivera deras fortbestånd, böra lämpligen upphävas resp. minskas. De äldsta statsgruvefälten utlades redan år 1910. Några av dem blevo visserligen under förra världskriget föremål för malmgeologiska undersökningar och vissa andra utredningar, men först från och med 1940 hava mera detaljerade inventeringar av deras malmmöjligheter vidtagits med anlitande av nutidens arbetsmetoder. Statsgruvefält sådana som Kiiruna och Gällivare hava tillkommit i avsikt att skydda de inom fälten belägna gruvfältens malmer på djupare nivåer och dessa få fortfarande anses vara av betydelse. Men beträffande vissa andra statsgruvefält torde det kunna ifrågasättas, huruvida deras fortbestånd är av sådan betydelse, att det hinder de ovedersägligen utgöra för ett effektivt utforskande av landets malmtillgångar av skilda slag bör bestå. Även den enskilda malmletningsverksamheten synes här kunna uppmuntras genom ett frigivande av inmutningsrätten i den utsträckning och på de villkor, som vid närmare prövning kan befinnas lämpligt. Statens gruvägareintressen inom statsgruvefälten torde beträffande kända malmer kunna tillgodoses genom utmålsläggning och utmålens försvar i vanlig ordning.

I de fall staten anses böra deltaga tillsammans med enskild företagare i gruvdrift synes detta lämpligast böra ske i aktiebolagsform. Genom delägareskap i bolaget, eventuellt kompletterat med ett avtal med övriga delägare, tillförsäkras staten mot sitt aktieinnehav svarande inflytande och kontroll över företaget och erhåller en mot sitt delägareskap i bolaget svarande del av dettas eventuella avkastning. Statens styrelseledamöter böra, efter förslag av den gruvförvaltande myndigheten, utses av Kungl. Maj:t genom de likaledes av Kungl. Maj:t utsedda representanterna för staten vid bolagsstämman. På samma sätt utövar Kungl. Maj:t även inflytande på valet av revisorer. Nödigt kapital för aktieteckning i ett dylikt blandat bolag får för statens del i vanlig ordning äskas av riksdagen, varigenom denna hålles underkunnig om omfattningen av den företagareverksamhet, som staten sålunda kan komma att bliva delaktig i. Att gruvdrift är en starkt konjunkturbetonad industri, som visserligen under gynnsamma förhållanden kan giva god vinst men under ogynnsamma omständigheter en avsevärd förlust, är allmänt känt. Om staten beslutar sig för att aktivt deltaga i gruvdrift, måste den sålunda vara beredd att taga sin del i de risker, som alltid äro förbundna med exploaterandet av en malmfyndighet. Dessa risker kunna ej alltid begränsas till själva gruvföretaget, ty

i regel kunna malmfyndigheterna ej med ekonomisk fördel brytas, om icke mer eller mindre kapitalkrävande transportanordningar och förädlingsverk komma till stånd för malmens försäljande eller vidare bearbetning. Där lokala förädlingsverk redan finnas, till exempel anrikningsverk och för malmens förädling lämpligt smältverk, synes därför samarbete med dessa böra sökas för att på så sätt befintliga anläggningar i första hand må bliva utnyttjade.

En mellan staten och enskilda företagare på sätt här angivits gemensamt anordnad företagareverksamhet anse de sakkunniga särskilt kunna ifrågakomma, när staten disponerar endast viss del av malmfyndigheten och det icke befunnits lämpligt, att staten förvärvar även den del, som disponeras av enskilda företagare, samt därjämte sådana omständigheter föreligga, att statens deltagande i arbetet med fyndighetens tillgodogörande anses gagna landets malmförsörjning eller lösandet av de sociala och ekonomiska problem m. m., som sammanhänga med exploaterandet av den malmfyndighet, varom fråga är. Självfallet bör staten i görligaste mån undvika att inträda i företag, som kunna befaras bliva förlustbringande, men under extraordinära förhållanden kan det vara försvarligt, att staten deltager även i en företagsekonomiskt sett förlustbringande gruvindustri, nämligen om det gäller brytning av en för landets industri oumbärlig malm, som ej på annat sätt kan ställas till förfogande. En eventuell förlust på företaget får då uppvägas av de fördelar, som frambringandet av erforderliga malmer och metaller medföra för folkhushållet i dess helhet.

Det har ibland gjorts gällande, att man icke kunde räkna med att enskilda företagare skulle vara intresserade av att tillsammans med staten deltaga i gruvdrift. Visserligen måste det av olika skäl anses utgöra en ekonomisk styrka för ett företag, att staten är meddelägare i detsamma, men å andra sidan kunde det befaras, att statens inträde i ett företag komme att beskära dess handlingsfrihet och att staten vid olika tillfällen lade andra än företagsekonomiska synpunkter på riktlinjerna för företagets skötsel, varigenom kontinuiteten i dettas verksamhet och dess sunda utveckling skulle äventyras. De sakkunniga finna dessa farhågor tillsvidare vara grundade enbart på förmodanden och uttala den förvissningen, att staten, därest den skulle komma att deltaga i sådan verksamhet varom här är fråga, genom en rationell behandling av de med dylik företagareverksamhet förbundna problemen skall visa sig i stånd att för sin del bidraga till företagets sunda utveckling och en för malmhushållningen gynnsam malmpolitik.

Anledning till *rent statlig drift av gruva* föreligger givetvis främst i de fall, då staten disponerar hela gruvrättigheten till brytvärda fyndigheter. Detta gäller i fråga om enligt äldre gruvestadga av staten inmutade fyndigheter på kronojord, som icke innehaves under ständig besittningsrätt

eller är till boställe anslagen, samt beträffande fyndigheter, som jämlikt 1938 års gruvlag inmutats av staten på krono- eller enskild mark. Därjämte kan självfallet genom inköp, respektive arrende av inmutare- eller jordägareandel hela dispositionsrätten förvärvas till vilken fyndighet som helst, vilket också i några fall ägt rum inom Västerbottens län.

Det har bland de sakkunniga yppats tveksamhet, huruvida en rent statlig gruvdrift med staten som ensam företagare i något fall är att förorda. Även om aktiebolagsformen tillämpas, kunde företaget befaras i allt för hög grad bliva beroende av direktiv från statsmakternas sida, varigenom de affärsmässiga synpunkterna skulle få svårt att göra sig gällande. Risk skulle även komma att föreligga för att styrelsemedlemmarna komme att tillsättas mindre med hänsyn till sin faktiska kompetens för uppdraget än med hänsyn till andra meriter. Man borde därför, även i de fall staten disponerar hela gruvrättigheten, söka få till stånd ett samarbete mellan staten och den enskilda företagareverksamheten genom att inbjuda det privata kapitalet till aktieteckning och på så sätt söka få till stånd ett blandat bolag. Detta skulle utgöra den även för staten mest gynnsamma lösningen av frågan om ett rationellt och ekonomiskt tillfredsställande tillgodogörande av gruvegendomen.

Uppenbarligen kan en rent statlig affärsverksamhet komma att tyngas och hindras i sin rörelse, om den göres allt för beroende av direktiv och bestämmelser från statsmakternas sida i fråga om exempelvis lönesättning, antagande och avskedande av tjänstemän och arbetare, företagets ikläddande av särskilda sociala förpliktelser m. m., samt om långsamhet och onödig omständlighet få göra sig gällande vid behandlingen av frågor om kapitalinvestering och dylikt. I hög grad ofördelaktigt för företaget skulle det också verka, om dess styrelse och ledning bleve tillsatta med hänsyn till andra intressen än företagets eget bästa, så att icke tillbörlig hänsyn toges till personernas lämplighet för just det avsedda uppdraget. De sakkunniga hålla emellertid före, att de angivna olägenheterna både böra och kunna undvikas. Även en rent statlig gruvdrift bör ske i bolagsform, varigenom i och för sig möjligheter skapas för en tillräckligt självständig och affärsmässig förvaltning. Statsmakternas åtgöranden i fråga om bolaget böra, på sätt som framhållits vid frågan om blandade bolag, inskränkas till att anslå nödigt kapital samt att utse styrelseledamöter och revisorer i bolaget. I dessa avseenden får man utgå ifrån, att Kungl. Maj:t ej låter leda sig av andra hänsyn än dem, som avse företagets bästa. Detta utesluter givetvis icke, att i bolagets styrelse även kunna inväljas representanter, som äro särskilt väl lämpade att bevaka de sociala och allmänna intressen, som, enligt vad i det föregående sagts, alltid äro förknippade med gruvdrift. Tillgodoseendet av sådana intressen i vederbörlig utsträckning strider ej heller, utan tvärtom sammanfaller, särskilt på längre sikt, med företagets egna. Detta bestyrkes bland annat därav, att även rent

enskilda, välskötta gruvföretag numera på ett erkännansvärt sätt bland annat sörja för sina arbetare och tjänstemäns välfärd och trevnad.

Genom tillsättande av styrelse har staten tillförsäkrat sig den kontroll över företagets skötsel, som kan vara erforderlig. Brister styrelsen i sina åligganden, tillsätter Kungl. Maj:t genom statens representanter vid bolagsstämman en ny styrelse. Den föreslagna statliga gruvförvaltningsmyndigheten bör självfallet städse uppmärksamt följa den statliga företagareverksamheten på gruvdriftens område och hos Kungl. Maj:t göra de framställningar om ändringar, som kunna bliva påkallade. Men något ingripande utöver vad nu sagts i bolagets skötsel och ledning är icke lämpligt och bör ej förekomma. Detsamma gäller, enligt vad redan framhållits, kontrollen och inflytandet för statens del i företag, i vilka staten ingått som delägare.

Beträffande den statliga kapitalanvisningen till såväl ett rent statligt som till ett blandat statligt och enskilt företag bör självfallet verksamheten icke hindras eller fördröjas genom allt för rigoröst eller långsamt verkande tillvägagångssätt. Det synes de sakkunniga mest praktiskt, att riksdagen till varje företag såsom kapitalinsats anvisar ett visst högsta belopp, som sedan efter Kungl. Maj:ts beprövande i mån av behov ställes till företagets förfogande. Därigenom vinnes möjlighet att utan onödig omgång få tillgång till erforderligt kapital med bibehållande av statens kontroll över medlens användning och verksamhetens utveckling. Att företaget skall få använda sålunda anvisat kapital även för fortsatt letning efter och undersökning av malmfyndigheter inom företagets intresseområde, anse de sakkunniga ligga i sakens egen natur.

De sakkunniga hysa sålunda inga principiella betänkligheter mot gruvdrift och förädlingsverksamhet även i statens egen regi. Allt beror på, hur verksamheten ordnas och ledes. Å andra sidan böra inga principer hindra, att staten, där så kan befinnas lämpligt, inbjuder till enskilt deltagande i tillgodogörandet av malmfyndigheter, även när dessa ligga helt i statens ägo. Detta kan ske genom inbjudning till aktieteckning i vanlig ordning, varefter företaget drives på sätt ovan sagts om blandat bolag. Vilken utväg, som skall väljas, torde böra avgöras i varje fall för sig med hänsyn till föreliggande omständigheter. Det bör ankomma på den statliga gruvförvaltningsmyndigheten att efter skedd prövning föreslå Kungl. Maj:t den lösning, som befinnes mest ändamålsenlig för tillgodoseendet av samtliga med brytningen av en malmfyndighet förbundna intressen.

VI. Förslag till organ för förvaltningen av statens gruvegendom.

Frågan om en särskild organisation för förvaltningen av statens gruvegendom upptogs första gången av departemental- och kommerskollegiikommittéerna, som efter en redogörelse för omfattningen av statens gruvegendom i sitt betänkande av den 5 juli 1913 därom anföra följande:

»Det synes kommittéerna då nödvändigt, att förvaltningen av denna värdefulla statsegendom blir så anordnad, att åt densamma tillförsäkras största möjliga planmässighet och följdriktighet. Detta kan icke ernås, utan att denna förvaltning lägges i *en* myndighets hand.

Det kunde då synas ligga nära till hands att överlämna handhavandet av hithörande angelägenheter åt kommerskollegium, som till sitt förfogande för ändamålet har bergsbyrån, vars personal enligt kommittéernas förslag kommer att i väsentliga avseenden besitta den nödiga sakkunskapen. Men det har i vår tid, då det på grund av de snabbt tillväxande statsutgifterna gäller för staten att såväl utnyttja redan förefintliga inkomstkällor som söka nya sådana, framstått allt klarare, att förvaltningen av statens gruvegendom av olika slag måste skötas på ett fullt affärsmässigt, ehuru dock alltid med statens värdighet och hänsynen till de enskilda näringsidkarnas berättigade intressen överensstämmande sätt, så att de lämna den största möjliga avkastning. Ur denna synpunkt måste enligt kommittéernas mening även förvaltningen av statens gruvegendom företrädesvis anordnas. Med hänsyn härtill torde det av flera skäl vara olämpligt att uppdraga denna förvaltning åt kollegiet. De intressen, som kollegiet på grund härav skulle få att bevaka, äro nämligen av en speciell beskaffenhet, främmande för och icke sällan till och med stridande mot arten av de uppgifter, som utgöra det huvudsakliga föremålet för kollegiets verksamhet som bergsöverstyrelse. Medan de sistnämnda innefatta ett opartiskt hävdande av och omvårdnad om bergshanteringens intressen i allmänhet, skulle kollegiet såsom förvaltare av statens gruvegendom däremot komma att intaga ställningen av företagare med speciella intressen. Att en dylik dubbelställning skulle innebära väsentliga olägenheter, ligger i öppen dag. Därtill kommer den lätt insedda svårigheten för ett för synnerligen omfattande administrativa uppgifter inrättat verk att vid sidan därav bedriva en fullt affärsmässig förvaltning.

Kommittéerna vilja därför föreslå, att förvaltningen av statens gruvegendom och därmed jämförlig egendom samt handhavandet av dess gruvaffärer anförtros åt en särskild, med den för ändamålet nödiga tekniska och merkantila sakkunskapen utrustad ledning, som vid sin verksamhet skall hava att i främsta rummet tillgodose statens affärsekonomiska intressen. Så länge staten emellertid icke i större omfattning själv idkar gruvdrift, torde åt denna förvaltning kunna givas en enkel och ingalunda kostsam organisation; till förverkligande härav vilja kommittéerna föreslå inrättandet tillsvidare av en *'Statens gruvkommission'*.»

Efter en redogörelse för de befogenheter, som borde tillkomma kommissionen, fortsätter betänkandet:

»För fyllandet av de uppgifter, som enligt det föregående skulle komma att tilldelas kommissionen, måste denna tydligen besitta praktiska såväl tekniska som merkantila fackinsikter i främsta rummet på gruvhanteringens, men även i viss mån på järnhanteringens område. Klart är, att ledamöterna böra besitta den största möjliga sakkunskap och framstående skicklighet. Särskilt stora krav måste i dessa avseenden ställas på kommissionens ordförande. På denne kommer givetvis den största arbetsbördan att vila, liksom han ock har att bära det huvudsakliga ansvaret för, att kommissionens verksamhet blir till gagn. Det måste därför tillses, att särskilt denna post beklädes med en högt kvalificerad innehavare. Kommissionens ledamöter, vilkas antal torde kunna inskränkas till tre, böra samtliga utses av Kungl. Maj:t.»

Som arvode åt ordföranden föreslogs ett belopp av 3 000 kronor för år, medan envar av de båda övriga ledamöterna skulle åtnjuta ett årligt arvode av 1 000 kronor.

Förslaget föranledde emellertid ingen åtgärd i samband med avgörandet om kommerskollegii omorganisation.

De åtgärder, som sedermera vidtagits för förvaltningen av statens gruvägareintressen hava, såsom av här tidigare lämnad redogörelse framgår, antingen haft provisorisk karaktär i avvaktan på genomförandet av ny gruvlagstiftning eller endast avsett förvaltningen av vissa delar av gruvegendomen.

Sålunda tilldelades 1917 års mineralfyndighetskommission genom Kungl. Maj:ts brev den 11 oktober 1918 förvaltningsbefogenhet beträffande jordägareandelarna i fyndigheter, som inmutats enligt lagen den 31 maj 1918, innefattande särskilda bestämmelser angående rätten till inmutning inom vissa län. Uppdraget återkallades genom Kungl. Maj:ts brev till kommerskollegium den 17 maj 1923. Genom detta brev meddelade Kungl. Maj:t en generell föreskrift om, att förvaltningen av statens gruvegendom tills vidare skulle ankomma på kommerskollegium, varvid dock viss gruvegendom överlämnades till annat förvaltningsorgan. Redogörelse för kollegiets förvaltningsuppdrag har redan lämnats i kap. V.

I Kungl. Maj:ts proposition till 1938 års riksdag med förslag till gruvlag m. m. antydas även vissa riktlinjer beträffande förvaltningen av statens gruvegendom:

»Såsom vid den provisoriska regleringens tillkomst blivit förutsatt, torde bristen på enhetlighet i förvaltningssystemet så vitt möjligt böra undanröjas i samband med genomförandet av en ny gruvlagstiftning. En ytterligare anledning att företaga en ny reglering är givetvis den, att den föreslagna lagstiftningen i viss mån ställer ökade krav på den statliga förvaltningen, dels därigenom att omfattningen av kronans gruvegendom måste antagas komma att växa snabbare, än nu är fallet, och dels så till vida att kronans inträde i ett gruvföretag måste föregås av en noggrann bedömning av såväl vinstutsikter som de med företaget förbundna riskerna. Vid den sålunda förutsatta regleringen — vars utformning lärer ankomma på handelsministerns föredragning — torde böra eftersträvas, att åtminstone alla utmålslagda fyndigheter, som helt eller delvis tillhöra kronan, lämnas till förvaltning av en och samma centrala myndighet. Åt denna myndighet synes även böra uppdragas att representera kronan vid utmålsförrättningarna och att bevaka kronans andelsrätt, därvid dock möjlighet torde böra beredas att i tveksamma fall underställa frågan Kungl. Maj:ts prövning. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att träffa avgörande angående fyndighetens respektive kronoandelens nyttiggörande och att godkänna eventuellt upprättade förslag till avtal mellan kronan och inmutaren. I den mån från kronans sida påkallas särskilda tillskott av kapital, lärer emellertid för Kungl. Maj:ts ställningstagande till omförmälda frågor riksdagens beviljande av anslag bliva avgörande.»

Vid tillsättandet av 1938 års gruvsakkunniga har dåvarande handelsministern formulerat de sakkunnigas uppdrag i fråga om organiserandet av förvaltningen av statens gruvegendom sålunda:

»Slutligen bör uppmärksammas, att staten icke för närvarande har något särskilt organ för förvaltningen av kronans privaträttsliga intressen inom gruvindustrien. Detta åliggande tillhör för närvarande kommerskollegium, som är statens centrala ämbetsverk för bergshanteringen. Från kollegii sida har frågan om lämpligheten av detta arrangemang förts på tal. Det torde därför vara påkallat, att vid utredningen av ovan anförda spörsmål även denna fråga överväges. Skulle därvid befinnas, att en ändring bör komma till stånd, bör förslag framläggas antingen till inrättande av en ny statlig myndighet eller till uppgifternas överflyttning till annat statsorgan.»

Vid granskning av frågan, vilka de förvaltningsuppgifter äro, som åvila eller komma att åvila det eller de organ, som skola förvalta statens gruvegendom, hava de sakkunniga funnit, att dessa uppgifter kunna i huvudsak angivas på följande sätt:

1) Allmän tillsyn över att statens intressen beträffande dess gruvegendom tillvaratagas.

2) Samverkan med Sveriges geologiska undersökning i fråga om bedrivande av malmletning samt verkställande av inmutning.
3) Verkställande av utredningar och undersökningar i allt, som rör tillgodogörandet av staten helt eller delvis tillhöriga inmutningsbara fyndigheter, samt framläggande av förslag om sådana fyndigheters utnyttjande under de former, som i varje särskilt fall kunna befinnas lämpliga.
4) Verkställande av utredningar och framläggande av förslag rörande inköp av enskild tillhörig, respektive försäljning av staten tillhörig fyndighet eller andel i fyndighet.
5) Uppgörande av förslag till utarrendering av staten tillhörig, respektive arrendering av enskild tillhörig fyndighet eller del i fyndighet.
6) Registrering av statens gruvegendom.
7) Vidtagande av nödiga åtgärder för vidmakthållande av äganderätten till fyndigheter, vilka helt eller delvis äro statens egendom.
8) Beräknande av det årliga arrendebeloppet för utarrenderad, staten tillhörig fyndighet eller del i fyndighet.
9) Uppbörd av statens intäkter från utarrenderade fyndigheter samt utbetalning av likvider för av staten arrenderade fyndigheter.
10) Att å statens vägnar föra talan vid utmålsförrättningar samt för den förvaltade gruvegendomen i övrigt.
11) Att avgiva utlåtanden till Kungl. Maj:t och centrala myndigheter i alla frågor, vari förvaltningsmyndighetens yttrande inhämtas, samt verkställa de utredningar och undersökningar, som av Kungl. Maj:t påkallas.

De uppgifter, som sålunda angivits, äro av den art och omfattning, att de sakkunniga i likhet med tidigare utredningar funnit, att de böra omhänderhavas av ett för ändamålet särskilt anordnat organ. Visserligen äro uppgifterna av dels administrativ, dels affärsmässig art, varför det möjligen kunde ifrågasättas, huruvida de icke borde klyvas och överlämnas till två olika förvaltningsorgan, de administrativa till ett centralt ämbetsverk, i så fall lämpligen kommerskollegium, och de affärsmässiga till en för dylik verksamhet nyinrättad styrelse eller nämnd. De sakkunniga hava emellertid kommit till den uppfattningen, att de administrativa och de affärsmässiga uppgifterna äga ett så starkt inbördes sammanhang, att en uppdelning av dem skulle vara olämplig med hänsyn till att en reglering av förvaltningsmyndighetens verksamhet bör syfta mot enhetlighet i förvaltningen av statens gruvegendom. Intet i de olika uppgifternas natur gör det olämpligt att de gemensamt handhavas. De sakkunniga föreslå därför, att de centraliseras till ett och samma förvaltningsorgan.

Beträffande organisationen av den myndighet, som skulle handhava förvaltningsuppdraget, hava de sakkunniga funnit följande alternativ kunna ifrågakomma:

a) Redan befintligt ämbetsverk.
b) Ett för uppdraget särskilt organiserat, nytt ämbetsverk.
c) Aktiebolag.
d) Statlig styrelse eller förvaltningsnämnd.

Bland redan befintliga centrala ämbetsverk äro endast tvenne av den art och utrustade med personal med sådana kvalifikationer, att de kunna ifrågakomma som förvaltare av statens gruvegendom. Dessa äro Kungl. kommerskollegium och Sveriges geologiska undersökning.

Kommerskollegium har sedan den 1 juli 1923 handhaft förvaltningen av en betydande del av statens gruvegendom. Dess bergsbyrå är utrustad med såväl tekniskt som administrativt väl kvalificerad personal, som visat sig fullt kompetent att handhava de förvaltningsuppgifter, som vidmakthållandet av äganderätten till statens gruvegendom samt verkställandet av utredningar m. m. innebära. Men när det blir fråga om, att förvaltningsmyndigheten skall driva en i vidare mening initiativtagande verksamhet och därtill även vara skickad att direkt eller indirekt deltaga i affärsmässig företagareverksamhet, kommer ett för omfattande administrativa uppgifter organiserat ämbetsverk att arbeta allt för tungt på grund av sitt beroende av de administrativa formerna. Särskilt förvaltningsuppgifter av affärsmässig art kräva möjlighet för förvaltningsorganet att snabbt fatta beslut i frågor av stundom betydande ekonomisk räckvidd och dessutom ibland innefattande risker, för vilka ett för administrativa uppgifter organiserat centralt ämbetsverk ej kan anses lämpligt taga ansvaret. Därtill kommer, vilket också av bland andra departemental- och kommerskollegiikommittéerna framhållits, att vissa av de uppgifter, som kommerskollegium på grund av förvaltningsuppdragets affärsmässiga sida skulle få att bevaka, äro stridande mot arten av de uppgifter, kollegium i sin egenskap av bergsöverstyrelse är satt att hava överinseende över. Även kollegium självt har ifrågasatt lämpligheten av en sådan dubbelställning.

Vad angår *Sveriges geologiska undersökning,* har denna myndighet under ett betydligt antal år på ett mycket förtjänstfullt sätt så långt de av statsmakterna tillmätta anslagen räckt ombesörjt den av staten bedrivna malmletningen, inmutningsverksamheten och undersökningen av nyupptäckta malmfyndigheter, huvudsakligen inom Västerbottens och Norrbottens län. Myndigheten är emellertid ett för huvudsakligen praktisk-vetenskaplig verksamhet organiserat verk, även om det i samband med sitt egentliga arbete under de senare årtiondena kommit att delvis inriktas på även uppgifter av mera ekonomisk natur. Förvaltningen av statens gruvegendom skulle komma att ligga vid sidan av myndighetens egentliga verksamhetsfält, varjämte en viss misstro mot dess opartiska ställning skulle kunna befaras uppstå hos de enskilda, som syssla med eftersökande av malmer och andra ekonomiskt värdefulla mineral och bergarter och varit vana att i frågor om värdet av gjorda fynd och möjligheterna för deras nyttiggörande med för-

troende vända sig till geologiska undersökningen för erhållande av upplysningar och råd. Geologiska undersökningen bleve jämväl i samma mån som kommerskollegium bundet av de administrativa formerna.

Beträffande slutligen *inrättandet av ett nytt ämbetsverk* för ombesörjande av ifrågavarande förvaltning är att märka, att, även om statens gruvegendom skulle komma att såsom en följd av 1938 års gruvlag växa snabbare än hittills varit fallet, torde förvaltningsuppdraget knappast komma att under den närmaste tiden bliva av den omfattning, att det kunde giva sysselsättning åt ett uteslutande därför organiserat ämbetsverk i egentlig mening. Ett dylikt torde dessutom, såsom redan framhållits, överhuvud ej vara den lämpliga organisationsformen för bedrivande av sådan verksamhet, som här avses.

De sakkunniga hava därför ej ansett sig kunna förorda, att förvaltningsuppdraget överlämnas åt vare sig något redan befintligt eller åt ett särskilt därför inrättat nytt ämbetsverk av sedvanlig karaktär.

Som ett tredje alternativ för det ifrågavarande centralorganet har ovan angivits en *aktiebolagsbildning*. Detta skulle då ske i den formen, att staten bildade ett förvaltningsaktiebolag, vari hela aktiestocken ägdes av staten. Bolagets styrelse skulle tillsättas av Kungl. Maj:t och aktiekapital samt nödigt kapital i övrigt beviljas av riksdagen, varigenom kontrollen över bolagets verksamhet komme att utövas av statsmakterna. Bolaget skulle antingen självt eller genom för ändamålet bildade dotterbolag driva den företagareverksamhet, som kunde ifrågakomma. Fördelen med denna organisation av förvaltningen vore, att den i fråga om den rent företagaremässiga sidan av verksamheten tillförsäkrades största möjliga rörelsefrihet och obundenhet av ämbetsmässiga former. Då emellertid bolaget, försåvitt icke en uppdelning av uppgifterna skedde, även skulle komma att få handhava de rent administrativa åligganden, som äro förenade med förvaltningen av statens gruvegendom, skulle detta måhända komma att te sig såsom en för vår förvaltning främmande organisationsform, varför de sakkunniga icke ansett sig böra föreslå denna lösning av frågan.

De sakkunniga hava därför stannat vid det fjärde angivna alternativet, nämligen inrättandet av en *statlig styrelse* eller *förvaltningsnämnd*, och vilja föreslå, att denna benämnes *Statens gruvstyrelse* med en *Statens gruvdirektör* som verkställande ledamot och chef.

De huvudsakliga uppgifterna för den sålunda föreslagna förvaltningsorganisationen hava i det föregående redan angivits. Innan de sakkunniga ingå på frågan om det nya organets sammansättning, kan det emellertid vara lämpligt, att även angiva några av de viktigare frågor rörande statens gruvegendom, som under den närmaste tiden föreligga till behandling och avgörande, enär detta kan vara av viss betydelse för frågan om förvaltningsmyndighetens sammansättning. Under de närmaste åren bliva följande frågor aktuella:

1) Med 1945 års utgång upphör det så kallade legodriftsavtalet mellan staten och Bolidens gruvaktiebolag rörande nyttiggörandet av Bjurfors, Adaks och Rävlidens kismalmsfyndigheter. Staten har dessförinnan att besluta, huruvida och på vilka villkor ny upplåtelse skall ske eller om staten skall i egen regi eller på annat sätt nyttiggöra någon eller några av ifrågavarande fyndigheter. Visserligen väntas Bjurforsgruvan vid denna tid vara åtminstone i huvudsak utbruten, men särskilt beträffande Adakgruvan och den under senare år närmare undersökta så kallade Lindsköldsmalmen inom Adak-Kourbevarefältet synas förutsättningar för en självständig drift föreligga, i synnerhet om och när det planerade anrikningsverket vid Adak kommit i gång. Även frågan om det mest ändamålsenliga sättet för tillgodogörandet av Rävlidens och den något norr därom befintliga Rävlidmyrans silverhaltiga zink-blymalmer torde kräva ingående överväganden.

2) Den 1 oktober 1947 äger staten enligt nu gällande malmfältsavtal med Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund och Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag rätt att inlösa de lappländska malmfälten. Frågan om en eventuell statlig inlösen blir emellertid aktuell redan år 1945, då staten skall anmäla huruvida den ämnar begagna sig av sin rätt till inlösen. Även om en inlösen ej kommer till stånd, torde dock staten hava intressen att bevaka rörande de genom 1907, 1908 och 1927 års malmfältsavtal av staten förvärvade malmfält, beträffande vilka dispositionsrätten i hittills träffade avtal begränsats, därest fråga skulle uppstå om gällande avtals revidering. Den nya förvaltningsmyndigheten synes självfallet här böra vara det åt statsmakterna rådgivande organet.

3) Frågan om statsgruvefältens fortsatta existens bör såsom i nästföregående kapitel närmare utvecklats snarast underkastas en kritisk prövning. Befinnes det därvid, att statens och det enskilda näringslivets intressen bättre betjänas av att vissa statsgruvefält upphävas eller till sin areal minskas, bör förslag därom framläggas. Frågan kräver emellertid undersökningar av säkerligen avsevärd omfattning. Det torde tillkomma den statliga gruvmyndigheten att redan vid början av sin verksamhet upptaga under denna punkt omnämnda frågor till behandling.

Frånsett angivna omedelbart aktuella uppgifter bör statens gruvstyrelse redan från början noga följa den inhemska malmförsörjningens tillstånd och utveckling samt taga de initiativ till nyttiggörandet av statens gruvegendom, som vid varje tillfälle finnas bäst gagna landets malm- och metallförbrukande industrier.

Inom de sakkunniga har även diskuterats, huruvida icke under en statens gruvstyrelse borde sortera icke blott malmer utan även statens tillgångar av icke inmutningsbara mineral, stenarter och vissa industriellt användbara jordslag, varvid speciellt framhållits statens engagemang i skifferolje- och

torvindustrierna m. m. Med hänsyn till den otillräckliga erfarenhet, som hittills vunnits beträffande flera av sistnämnda produktionsgrenar, samt då de sakkunnigas uppdrag omfattar endast frågan om malmfyndigheter, ha de emellertid icke ansett sig böra framlägga något förslag i detta avseende. Även om t. ex. skifferolje- och torvfrågor ej för närvarande skulle läggas under gruvstyrelsens förvaltning, finna de sakkunniga det dock uppenbart, att området för denna styrelses förvaltning kan vidgas till att omfatta även verksamhet av denna art, om och när så befinnes lämpligt. I varje fall bör gruvstyrelsen vara oförhindrad att taga initiativ till och för Kungl. Maj:t framlägga förslag om såväl undersökning som utnyttjande av andra fyndigheter än sådana, som innehålla inmutningsbara mineral, liksom styrelsen bör vara skickad att verkställa Kungl. Maj:ts uppdrag i dylika frågor.

Vad slutligen angår frågan om den statliga gruvstyrelsens deltagande i själva den statliga företagareverksamhet, som kan komma till stånd, utgå de sakkunniga från, att styrelsen som sådan i regel ej kommer att direkt deltaga i denna. I de fall staten önskar ensam eller tillsammans med andra igångsätta brytning av en malmfyndighet eller ett komplex av dylika, synes nämligen, såsom tidigare framhållits, i allmänhet gruvdriften böra omhänderhavas av ett särskilt, för ändamålet bildat gruvaktiebolag. De sakkunniga anse dock ingalunda uteslutet, att det också i något fall kan befinnas lämpligt, att gruvstyrelsen själv omhänderhar sådan företagareverksamhet. Där så ej sker, torde emellertid en eller flera ledamöter av gruvstyrelsen lämpligen böra ingå som styrelseledamöter i de bolag, som komma att bildas, varigenom gruvstyrelsen kan sägas indirekt komma att deltaga i den statliga företagareverksamheten, och i varje fall får tillfälle att följa och kontrollera utnyttjandet av den statliga gruvegendom, som blir föremål för dylik verksamhet. Intet principiellt hinder synes heller böra möta mot att gruvdirektören, i den mån hans arbete inom styrelsen det medgiver, utses till verkställande direktör i bolag, som bildats på rent statliga fyndigheter. Antalet ledamöter i gruvstyrelsen liksom även ledamöternas kompetens bör följaktligen avvägas med tanke även på dylika uppgifter.

Med hänsyn till arten och omfattningen av de uppgifter, som skulle komma att åvila den föreslagna gruvstyrelsen, vilja de sakkunniga föreslå, att antalet ledamöter i denna sättes till fem, därav, såsom redan sagts, en verkställande ledamot, tillika ordförande, benämnd Statens gruvdirektör.

Till gruvdirektör bör utses en på gruvhanteringens och helst även på metallurgiens område väl förfaren fackman. Han bör tillsättas på förordnande för en tid av sex år i sänder. Gruvdirektören utses av Kungl. Maj:t. Med hänsyn till de krav, som måste ställas på gruvdirektörens kompetens, vilja de sakkunniga föreslå, att han i lönehänseende placeras i tionde lönegraden av löneplan C enligt Kungl. Maj:ts avlöningsreglemente för ordinarie tjänstemän vid den civila statsförvaltningen.

Styrelsens övriga ledamöter böra likaledes utses av Kungl. Maj:t, för-

slagsvis för tre år i sänder. De sakkunniga vilja föreslå ett arvode åt nämndens ledamöter av vardera 4 000 kronor om året.

De sakkunniga hava övervägt, huruvida särskilda kvalifikationsgrunder böra angivas för gruvstyrelsens ledamöter eller om förslagsrätt för val av dem borde tillerkännas någon eller några myndigheter eller institutioner. De sakkunniga hava emellertid icke funnit sig böra föreslå något dylikt. Klart är, att på styrelsens ledamöter måste ställas vissa krav av mera allmän innebörd. Att en representation efter rent politiska linjer ej kan anses lämplig, är uppenbart. Däremot bör insikt i gruvhanteringen och företagareverksamheten i allmänhet vara väl företrädd inom styrelsen, som dessutom givetvis bör vara sammansatt med tanke på, att styrelsen är satt att tjäna statens intressen och det allmänna bästa. Förmåga och vilja att taga initiativ äro, särskilt då det som här gäller en ny organisation och delvis ny verksamhet, av stort värde. Statens gruvstyrelse torde, som tidigare framhållits, komma att få ett intimt samarbete med Sveriges geologiska undersökning, vilket samarbete självfallet kan återspeglas i styrelsens sammansättning, men ej nödvändigt behöver göra det. Överhuvud anse de sakkunniga, att man icke bör binda Kungl. Maj:ts handlingsfrihet vid val av styrelsen genom några särskilda bestämmelser, allra helst som olika aktuella förhållanden med hänsyn till styrelsens verksamhet kunna vid olika tillfällen böra få inverka på valet.

Beträffande gruvdirektörens närmare åligganden må här endast framhållas, att han bör vara den i främsta rummet inför Kungl. Maj:t ansvarige för förvaltningen av den egendom, som faller under statens gruvstyrelse samt för styrelsens verksamhet i övrigt. Han är ordförande i styrelsen och leder sålunda dess sammanträden. Det bör åligga honom att handhava ledningen av styrelsens löpande förvaltning samt att utöva chefsskapet över styrelsens personal. Han bör med uppmärksamhet följa gruvhanteringens och malmmarknadens tillstånd och utveckling såväl inom som utom landet och verkställa de utredningar och inkomma med de förslag rörande nyttiggörandet av statens gruvegendom, vartill kan finnas anledning. Han bör hava ansvaret för uppbörden av intäkter från statens gruvegendom och tillse, att dessa inlevereras till statsverket. Han bör äga ensam beslutanderätt i alla frågor utom i de så kallade pleniärenden, som angivas i 6 § av bifogade förslag till instruktion för gruvstyrelsen. Han bör upprätta förslag till den berättelse över styrelsens verksamhet, som årligen skall ingivas till Kungl. Maj:t.

Styrelsens övriga ledamöter böra med gruvdirektören dela ansvaret för förvaltningen av under styrelsen hörande statens egendom i alla de frågor, i vilkas behandling de deltagit. Styrelsens ledamöter böra deltaga i överläggningar och beslut rörande alla frågor av större eller principiell betydelse. Styrelsens ledamöter böra även taga del av alla de utredningar och förslag, som av gruvdirektören utarbetats, vare sig dessa gälla det

rutinmässiga arbetet, administrativa frågor eller det ekonomiska nyttiggörandet av statens gruvegendom. Det bör vidare tillkomma styrelsens ledamöter att själva taga initiativ i sådana frågor. Styrelseledamot, som har från styrelsens beslut avvikande mening, äger i till styrelsens förslag fogad reservation anföra den skiljaktiga meningen samt skälen härtill.

För styrelsens verksamhet utfärdar Kungl. Maj:t instruktion. Förslag till dylik instruktion bifogas detta betänkande. Med hänsyn till den fria ställning, styrelsen bör intaga, upptager förslaget endast de mera principiella riktlinjerna för styrelsens verksamhet.

I fråga om den arbetskraft, som bör ställas till styrelsens förfogande, vilja de sakkunniga, med hänsyn till svårigheten att på förhand fastställa den arbetsmängd, som kan komma att åvila styrelsen, och med hänsyn jämväl till nödvändigheten att iakttaga all sparsamhet, föreslå, att personalen från början begränsas till det minsta möjliga, för att, om så skulle visa sig nödvändigt, sedermera utökas. Samtliga tjänstemän utom gruvdirektören, som tillsättes på förordnande, föreslås tills vidare uppförda på extra ordinarie stat.

Med hänvisning till vad sålunda anförts, vilja de sakkunniga föreslå anställandet av förutom gruvdirektören endast två kvalificerade tjänstemän, nämligen en gruvtekniskt utbildad förste byråingenjör i lönegrad Eo 27 och en juridiskt utbildad sekreterare, tillika registrator, i lönegrad Eo 26. Dessutom torde till en början endast ett kvinnligt biträde, i lönegrad Eo 4, behöva anställas.

Inom de sakkunniga hava framförts betänkligheter mot att giva den nya organisationen den ovan föreslagna ramen, under förmenande att denna vore för stor, och har ifrågasatts, huruvida icke åtminstone tillsvidare tillsättandet av en förste byråingenjör kunde uppskjutas och i stället i lönestaten uppföras ett anslag för tillfällig arbetskraft av 10 000 kronor. Då emellertid besparingen bleve av ringa betydelse, men olägenheterna av att det bland de fast anställda tjänstemännen icke finnes någon, som vid behov kunde tjänstgöra för gruvdirektören, äro uppenbara, hava de sakkunniga stannat för inrättandet av en förste byråingenjörstjänst.

Lönestaten för statens gruvstyrelse skulle sålunda bliva följande:

1 gruvdirektör och chef, tillika styrelsens ordförande	18 000	kronor
4 styrelseledamöter	16 000	»
1 förste byråingenjör	10 020	»
1 sekreterare och registrator	9 525	»
1 kvinligt kontorsbiträde	3 102	»
Summa	56 647	kronor

Utom till avlöningar och arvoden krävas givetvis medel för expenser samt till rese- och traktamentsersättningar åt tjänstemän och styrelseledamöter.

Dessa utgiftsposter kunna svårligen närmare beräknas förrän någon tids erfarenhet vunnits rörande verksamhetens behov. Det synes dock de sakkunniga, som om det åtminstone för första budgetåret skulle vara tillräckligt att uppföra ett belopp av förslagsvis 3 000 kronor till expenser samt, likaledes förslagsvis, 5 000 kronor till rese- och traktamentsersättningar.

Då den av de sakkunniga föreslagna statens gruvstyrelse skulle komma att i flera avseenden övertaga handläggningen av ärenden, som nu falla under kommerskollegii bergsbyrås förvaltning, kan det ifrågasättas, huruvida ej genom en förenkling av denna byrås organisation eller byråns sammanslagning med kommerskollegii industribyrå en besparing kunde vinnas och en del av kostnaden för gruvstyrelsen därigenom täckas.

Den av de sakkunniga föreslagna statens gruvstyrelse skulle komma att övertaga handläggningen av åtskilliga ärenden, som nu åvila kommerskollegii bergsbyrå, och kommer därigenom att avlasta en del av bergsbyråns arbetsbörda. Å andra sidan torde bergsbyrån efter ikraftträdandet av 1938 års gruvlag hava pålagts vissa nya, ganska arbetskrävande uppgifter. Huruvida dessa bägge förhållanden komma att utjämna varandra eller möjligen lämna utrymme för någon besparing låter sig icke avgöra utan en närmare undersökning.

Slutligen må framhållas, att även för vederbörande länsstyrelser skulle vissa lättnader i arbetet uppstå genom överflyttandet på statens gruvstyrelse av förvaltningen av de statens jordägareandelar, som hittills förvaltats av länsstyrelserna, och uppbärandet av statens intäkter från utarrenderade fyndigheter. Någon minskning i länsstyrelsernas lönekostnader torde dock dessa lättnader knappast komma att medföra.

Förslag till instruktion för statens Gruvstyrelse.

§ 1.

Gruvstyrelsen åligger,

att med uppmärksamhet följa gruvhanteringens tillstånd och utveckling samt på detta område bevaka och främja statens intressen och rättigheter,

att hos Kungl. Maj:t föreslå de åtgärder för efterforskning och undersökning av malmtillgångar och för tillgodogörande av statens gruvegendom, som styrelsen anser lämpliga, samt

att i övrigt taga den befattning med hithörande egendom, som styrelsen av Kungl. Maj:t ålägges.

§ 2.

Gruvstyrelsen äger vid fullgörandet av sina i § 1 angivna åligganden, att nära samverka med Kungl. kommerskollegium och Sveriges geologiska undersökning. Styrelsen skall tillhandagå offentliga myndigheter och institutioner med av dem äskade råd och upplysningar i frågor, som ligga inom området för styrelsens verksamhet.

§ 3.

Det åligger gruvstyrelsen:

att årligen inom därför bestämd tid till Kungl. Maj:t inkomma med de förslag till anslagsäskanden och de framställningar i övrigt inom styrelsens verksamhetsområde, som styrelsen finner böra göras hos nästföljande års riksdag,

att till chefen för handelsdepartementet ingiva:

a) före den 1 december varje år en för berättelsen till riksdagen om vad i rikets styrelse sig tilldragit avsedd summarisk redogörelse för styrelsens verksamhet under löpande året,

b) före april månads utgång varje år berättelse rörande verksamheten under det senast förflutna året,

c) i två exemplar av styrelsen utfärdade arbetsordningar och liknande föreskrifter,

att senast den 1 april varje år till justitiekanslersämbetet avlämna förteckning över de före utgången av nästföregående år till styrelsen inkomna ärenden, vilka icke inom två månader efter sistnämnda års utgång blivit inom styrelsen slutligen handlagda, samt

att inom därför bestämd tid varje år till riksräkenskapsverket insända föreskrivna räkenskaps- och redovisningshandlingar.

§ 4.

Föreskrifter som, utöver vad denna instruktion innehåller eller eljes stadgats, erfordras angående arbetet inom gruvstyrelsen, skola av styrelsen meddelas i särskild arbetsordning.

Därutöver äger styrelsen utfärda särskilda bestämmelser till efterrättelse för styrelsens befattningshavare.

Styrelsens organisation.

§ 5.

Gruvstyrelsen består av en gruvdirektör och chef samt fyra övriga ledamöter. Hos styrelsen äro anställda befattningshavare i enlighet med vad gällande personalförteckning angiver samt dessutom, i mån av behov och tillgång på medel, annan icke ordinarie personal.

Ärendenas handläggning.

§ 6.

I följande ärenden (pleniärenden) meddelar styrelsen i sin helhet beslut efter föredragning av gruvdirektören eller befattningshavare hos styrelsen:

a) förslag till anslagsäskanden,

b) gruvstyrelsens organisation berörande ärenden av principiell eller eljes av mera väsentlig betydelse,

c) frågor om utfärdande av ny författning eller förklaring, ändring eller upphävande av gällande författning,

d) frågor angående arbetsordning och tjänsteföreskrifter beträffande gruvstyrelsen eller dess befattningshavare,

e) frågor om tillsättande av tjänst eller kompetensförklaring för sådan,

f) ekonomiska frågor av större vikt,

g) frågor angående besvär över gruvstyrelsens åtgärder eller beslut,

h) viktigare frågor, i vilka framställning eller utlåtande skall avgivas till Kungl. Maj:t ävensom andra ärenden av mera allmän eller väsentlig betydelse,

i) ärenden angående ansvar å befattningshavare för fel eller försummelse i tjänsten, samt

j) sådant ärende i övrigt, som gruvdirektören finner böra handläggas i nu ifrågavarande ordning.

§ 7.

I andra ärenden än pleniärenden äger gruvdirektören ensam beslutanderätt. Ärenden av beskaffenhet att icke skäligen böra i varje fall underställas gruvdirektörens prövning må av gruvdirektören överlämnas till annan befattningshavare för vederbörlig åtgärd.

§ 8.

Pleniärenden avgöras efter omröstning mellan de i beslutet deltagande, därvid såsom gruvstyrelsens beslut gäller den mening, varom flertalet förenar sig, eller, vid lika röstetal för olika meningar, den av dessa, som omfattas av gruvdirektören. Ledamot som ej biträder ett fattat beslut äger att till protokollet anmäla sin reservation. Vid avgörande av pleniärenden är styrelsen beslutmässig, då gruvdirektören och minst två ledamöter deltaga i avgörandet.

Befattningshavare, som varit föredragande vid annat ärende än pleniärendes avgörande eller varit närvarande vid pleniärendes avgörande i fall som i § 9, andra stycket sägs, och vilkens åsikt icke överensstämmer med av gruvdirektören fattat beslut, äger att till protokollet anmäla sin avvikande mening.

§ 9.

Plenum hålles i Stockholm eller, då särskilda omständigheter föranleda därtill, å annan ort, som bestämmes i plenum eller av gruvdirektören. Denne skall låta

kalla samtliga ledamöter till plenum. Gruvdirektören fungerar som ordförande vid sammanträde.

Är pleniärende så brådskande, att ledamöterna icke hinna tillkallas, må detsamma, därest så ske kan, avgöras genom meddelande mellan gruvdirektören och minst två ledamöter medelst brev, telegraf eller telefon. Kan dylikt brådskande ärende icke lämpligen avgöras på detta sätt, må gruvdirektören besluta i detsamma i närvaro av den befattningshavare, vilkens befattning ärendet tillhör. Beslut, som fattas enligt detta stycke, skall anmälas vid närmast därpå följande plenum.

§ 10.

Utgående expeditioner underskrivas av gruvdirektören och den befattningshavare, som närmast omhänderhaft ärendets förberedande handläggning.

Är gruvdirektören förhindrad underskriva expedition, må den underskrivas »För gruvdirektören» av den befattningshavare, till vilkens handläggning ärendet hör.

Utanordningar av penningmedel och anvisningar underskrivas av gruvdirektören och kontrasigneras av sekreteraren. Anordning må dock ej undertecknas av den, till vilken den är ställd.

Ledamöters och befattningshavares åligganden.

§ 11.

Gruvdirektören är i främsta rummet ansvarig för fullgörandet av gruvstyrelsens åligganden. Han skall handhava ledningen av styrelsens löpande förvaltning och tillse, att en var av styrelsens befattningshavare med nit och noggrannhet fullgör sina åligganden.

§ 12.

Ledamot av styrelsen har att medverka vid genomförandet av styrelsens allmänna åligganden. Han delar med gruvdirektören ansvaret för de beslut rörande förvaltningen av statens gruvegendom, vari han deltagit och ej anfört avvikande mening.

§ 13.

Det åligger en var befattningshavare att, utöver vad denna instruktion innehåller, i avseende å tjänsteutövningen ställa sig till efterrättelse gällande arbetsordning och de särskilda bestämmelser, som äro eller kunna varda utfärdade, samt att utan avseende å stadgad arbetsfördelning lämna det biträde, som påkallas av vederbörande förman.

Tillsättning av befattningshavare.

§ 14.

Gruvdirektören förordnas av Kungl. Maj:t för en tid av sex år.

Styrelsens ledamöter förordnas av Kungl. Maj:t för en tid av tre år.

Förste byråingenören tillsättes av Kungl. Maj:t efter anmälan av styrelsen.

Sekreteraren tillsättes av Kungl. Maj:t efter anmälan av styrelsen.

Extra ordinarie befattningshavare, vilka icke ovan nämnts, tillsättas av styrelsen efter förslag av gruvdirektören. Övrig personal antages av gruvdirektören.

Åtal och ansvar för tjänstefel.

§ 15.

Beträdes gruvdirektören eller den hans ämbete utövar eller styrelseledamot med fel eller försummelse i tjänsten, sker åtal inför Svea hovrätt.

Ådagalägger annan befattningshavare försumlighet, oskicklighet eller klandervärt uppförande eller visar han sig eljes olämplig, äger styrelsen att tilldela honom varning eller att skilja honom från tjänsten eller att, beträffande befattningshavare, som tillsatts av Kungl. Maj:t, hos Kungl. Maj:t göra framställning om hans skiljande från tjänsten. Vid svårare förseelse sker åtal inför vederbörande underrätt. Vidtages åtgärd för anställande av åtal, äger styrelsen avstänga den felande från tjänstens utövande, till dess över honom blivit slutligen dömt eller domstolen annorlunda förordnar.

Besvär över gruvstyrelsens beslut.

§ 16.

Den som icke åtnöjes med gruvstyrelsens beslut äger att, där ej annorlunda är genom särskild författning stadgat, hos Kungl. Maj:t söka ändring genom besvär, vilka skola hava inkommit till handelsdepartementet före klockan tolv å trettionde dagen efter den dag, då klaganden erhållit del av beslutet; dock skola besvär över beslut om tjänstetillsättning eller förslag därtill hava inkommit till nämnda departement före klockan tolv å tjugonde dagen efter den dag, då beslutet tillkännagavs genom anslag i styrelsens lokal.

Beslut om befattningshavares avstängning från tjänstgöring går i verkställighet utan hinder av besvärs anförande.

Iduns tryckeri, Esselte ab. Stockholm 1943
318510

Statens offentliga utredningar 1943

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Flyttningsersättningssakkunniga. Betänkande med förslag till författningar ang. ersättning för flyttningskostnad. [2]
Utredning och förslag ang. pappersformaten inom statsförvaltningen. [6]
Betänkande med förslag till lag om redovisningsmedel m. m. [24]
Betänkande med förslag ang. den statliga statistikens organisation m. m. [28]
Handledning rörande tillämpningen av administrativa fullmaktslagen [38]

Kommunalförvaltning.

1940 års civila byggnadsutredning. Betänkande 1. Förslag till ändringar i Kungl. Maj:ts byggnadsstadga samt till föreskrifter rörande planläggning och utförande av byggnad för vissa vårdanstalter och folktandpoliklinik. [10]
Stadsplaneutredningen 1942. 2. Förslag till vissa ändringar i byggnadsstadgan. [30]

Statens och kommunernas finansväsen.

1941 års familjebeskattningssakkunniga. Betänkande med förslag till ändrade grunder för familjebeskattningen. [3]
Besparingsberedningens slututlåtande. [13]
Undersökning av taxeringsutfallet beträffande jordbruksfastighet å landsbygden vid 1938 års allmänna fastighetstaxering. [23]
Kommunalskatteberedningen. Betänkande med förslag till omläggning av den kommunala beskattningen m. m. Del 3. Den kommunala skatteutjämningen. [43]

Politi.

Utredning rörande polismäns anslutning till politiska ytterlighetsriktningar m. m. [5]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Betänkande ang. levnadskostnadsindex. [8]
Utredning och förslag ang. statsbidrag till daghem och lekskolor m. m. [9]
Utredning och förslag ang. statsbidrag till social hemhjälpsverksamhet. [15]
Utredning och förslag ang. planmässigt sparande för familjebildning och statens bosättningslån. [18]
Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 3. Tiden juli 1941—juni 1942. [25]
Utredning ang. Norrlands näringsliv. [39]

Hälso- och sjukvård.

Betänkande med förslag ang. omorganisation av rättsmedicinalväsendet i riket. [20]
Betänkande rörande sinnesslövårdens organisation med hänsyn till erforderliga åtgärder för beredande av skolundervisning åt bildbara sinnesslöa barn. [29]

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Ladugårdsbyggnadssakkunniga. Meddelande nr 1. Djurstallars planering, värmehushållning och ventilation. [26]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Utredning rörande skogsnäringens ekonomiska läge med förslag till åtgärder för höjande av näringens bärkraft. 3. Skogsbrukets transportfrågor: Vägar och järnvägar. [4]
Betänkande ang. åtgärder mot spekulation i vattenkraft. [14]
Betänkande avgivet av 1938 års gruvsakkunniga. [45]

Industri.

Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 4. Förslag till åtgärder för textilforskningens ordnande. [11] 5. Förslag till åtgärder för järn- och metallforskningens ordnande. [16] 6. Förslag till åtgärder för den geotekniska forskningens ordnande. [22]
Statliga cementbestämmelser av år 1943. [40]

Handel och sjöfart.

Betänkande med förslag till hamnförordning. [32]

Kommunikationsväsen.

Betänkande med författnings- och organisationsförslag för genomförande av ett förstatligande av den allmänna väghållningen på landet m. m. [1]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Betänkande med förslag till militär moratorielag m. m. [42]

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. Bilaga 1. Hygieniska förutsättningar för skolarbetet. [7] Bilaga 2. Den psykologiska forskningens nuvarande ståndpunkt i fråga om den psykiska utvecklingen hos barn och ungdom m. m. [19]
Tillströmningen till de fria fakulteterna och arbetsförhållandena närmast efter avlagd examen samt militärtjänstgöringens inverkan på universitets- och högskoleungdomens studier och ekonomiska förhållanden. [17]
Utredning med förslag ang. reglering av den territoriella församlingsindelningen i Göteborg. [31]
Betänkande rörande reglering av löner och tjänsteförhållanden m. m. för lärarpersonal vid statsunderstödda sinnesslöskolor. [33]
Betänkande med utredning och förslag ang. den högre tekniska undervisningen. [34] Tabellbilaga. [35] Bihang 1, innehållande förslag ang. läroämnen, lärarbefattningar samt läro- och timplaner vid tekniska högskolan i Stockholm och Chalmers tekniska högskola. [36] Bihang 2, innehållande förslag ang. byggnader samt utrustning och möblering för tekniska högskolan i Stockholm samt Chalmers tekniska högskola. [37]
Betänkande med utredning och förslag ang. läkarutbildningen. 2. Fortsättnings- och repetitionskurser för läkare. [41]

Försvarsväsen.

Betänkande med förslag till statliga åtgärder för stödjande av den privata motorlösa flygningens och modellflygningens utveckling. [12]
Betänkande med förslag till reglering av det militära arvodesväsendet. [21]
Betänkande med förslag till lag om folkskyddsväsendet (folkskyddslag) m. m. [27]
Betänkande med förslag ang. utbildningen av värnpliktiga och fast anställt manskap vid marinen. [44]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Iduns tr., Esselte, Sthlm 43

219874